

В. О. Процевський
О. М. Шуміло

ВОДНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

ВОДНЕ ПРАВО УКРАЇНИ
III
навчальний посібник

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
Харківський національний педагогічний університет ім. Г. С. Сковороди

В. О. Процевський О. М. Шуміло

ВОДНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Рекомендовано

*Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
для студентів вищих навчальних закладів*

Київ
«Центр учбової літератури»
2012

УДК 349.6(477)(075.8)

ББК 67.407(4Укр)я73

П 84

Гриф надано

*Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України
(лист № 1/11-4852 від 10.04.2012 р.).*

Рецензенти:

А. П. Гетьман – проректор з наукової роботи Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор, академік НАПрН України;

А. М. Статівка – професор кафедри аграрного права Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН України;

В. А. Зусь – доцент кафедри цивільно-правових дисциплін Академії митної служби України, кандидат юридичних наук, доцент.

Водне право України [текст]: навч. посіб.: / В. О. Процевський,
П 84 О. М. Шуміло. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 176 с.

ISBN 978-617-673-078-1

Навчальний посібник підготовлено з урахуванням вимог навчальних курсів: «Екологічне право України», «Екологія» та «Основи водного законодавства», а також специфіки викладання цих дисциплін для студентів юридичних факультетів вищих навчальних закладів. Охоплює питання з особливої частини «Екологічного права», «Екології» та «Основа водного законодавства», викладені відповідно до вимог кредитно-модульної системи підготовки.

Висвітлено загальнотеоретичні та практичні аспекти суспільних відносин, що становлять предмет регулювання водного права, принципи, джерела і суб'єкти водного права. Матеріал подано із широким використанням керівних вказівок Постанов Пленуму Верховного Суду України, судової практики при розгляді цивільних та господарських справ щодо водокористування.

Призначений для студентів юридичних вищих навчальних закладів, що навчаються за спеціальностями «Правознавство» та «Правоохоронна діяльність», та працівників правоохоронних органів при застосуванні норм водного права.

УДК 349.6(477)(075.8)

ББК 67.407(4Укр)я73

ISBN 978-617-673-078-1

© Процевський В. О., Шуміло О. М., 2012.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

ПРОЦЕВСЬКИЙ Віктор Олександрович
ШУМІЛО Олексій Михайлович

ВОДНЕ ПРАВО УКРАЇНИ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Оригінал-макет підготовлено
ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
Редактор *Л. А. Пустовойтова*
Рисунки *О. В. Кутенко*

Підписано до друку 19.04.2012 р. Формат 60х84 1/16.
Друк офсетний. Папір офсетний. Гарнітура PetersburgCTT.
Ум. друк. арк. 9,9. Тираж 400 прим.

ТОВ «Видавництво «Центр учбової літератури»
вул. Електриків, 23 м. Київ 04176
тел./факс 044-425-01-34
тел.: 044-425-20-63; 425-04-47; 451-65-95
800-501-68-00 (безкоштовно в межах України)

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 4162 від 21.09.2011 р.

ЗМІСТ

Список скорочень	5
Вступ	7
Програма навчальної дисципліни «Основи водного законодавства» . . .	11
§ 1. Актуальні проблеми правової охорони вод в Україні	14
Тестові завдання	17
§ 2. Води як об'єкт правового регулювання	18
Тестові завдання	22
Практичні завдання	24
§ 3. Водне законодавство України	26
Тестові завдання	34
Практичні завдання	35
§ 4. Право власності на води і право користування водними об'єктами (їх частинами) на умовах оренди	37
Тестові завдання	41
Практичні завдання	43
§ 5. Управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів	46
Тестові завдання	59
Практичні завдання	60
§ 6. Право водокористування	63
Тестові завдання	73
Практичні завдання	75
§ 7. Правова охорона вод	79
Тестові завдання	86
Практичні завдання	86

§ 8. Спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Відповідальність за порушення водного законодавства . .	88
Тестові завдання	95
Практичні завдання	96
§ 9. Участь України у міжнародно-правовому співробітництві у галузі охорони вод	99
Тестові завдання	107
§ 10. Міжнародні організації та їх органи, які впливають на міжнародно-правову охорону вод.	108
Тестові завдання	120
§ 11. Обов'язок іноземних юридичних осіб і громадян та осіб без громадянства щодо додержання законодавства України про охорону вод	120
Практичні завдання	123
Запитання для самоконтролю	125
Теми рефератів	126
Словник термінів, що вживаються у водному законодавстві України . .	128
Додатки.	151
Література.	163
Термінологічний показник	175

Список скорочень

АМК України – Антимонопольний комітет України

АРК – Автономна Республіка Крим

БК України – Бюджетний кодекс України від 08 липня 2010 р.

ВК України – Водний кодекс України від 06 червня 1995 р.

ВР України – Верховна Рада України

ВС України – Верховний Суд України

ГК України – Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р.

ГПК України – Господарсько-процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р.

Держводагентство України – Державне агентство водних ресурсів України

Держгеонадра України – Державна служба геології та надр України

Держземагентство України – Державне агентство земельних ресурсів України

ЄС – Європейський Союз

ЗК України – Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р.

ЗУ – Закон України

КАСУ – Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 р.

КЗпП України – Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р.

КК України – Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р.

КМ України – Кабінет Міністрів України

КСУ – Конституційний Суд України

КУ – Конституція України

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07 грудня 1984 р.

ЛК України – Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 р.

КУпН України – Кодекс України про надра від 27 липня 1994 р.

МВС України – Міністерство внутрішніх справ України

Мінприроди України – Міністерство екології та природних ресурсів України

Мін'юст України – Міністерство юстиції України

МНС України – Міністерство надзвичайних ситуацій України

ООН – Організація Об'єднаних Націй

ПЗФ України – Природно-заповідний фонд України

ПК України – Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 р.

СанПіН – Санітарні правила і норми

СБУ – Служба безпеки України

ФОП – фізична особа-підприємець

ЦК України – Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р.

ЦПК України – Цивільний процесуальний кодекс України від 18 липня 1963 р.

ВСТУП

Запропонований навчальний посібник «Водне право України» – результат праці авторів, об'єднаних загальною ідеєю – перш за все надати читачеві допомогу в освоєнні однойменного навчального курсу. Викладення навчального матеріалу здійснюється шляхом послідовного правового аналізу інститутів Водного кодексу України. Особливу увагу приділено міжнародно-правовій охороні вод. Запропоноване видання є логічним продовженням загальної та особливої частини курсу «Екологічне право України».

У зв'язку з великим обсягом курсу «Екологічне право» в більшості юридичних вищих навчальних закладів повністю завершили процес виокремлення курсу «Земельне право», який зараз викладається як самостійна навчальна дисципліна. На часі виділення в самостійну дисципліну «Водного права», отже, постає питання про необхідність більш глибокого вивчення досягнень права у зв'язку із подальшою диференціацією нормативно-правових актів.

У навчальний план Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди для юридичного факультету ще в 1995/1996 навчальному році було включено спеціальний курс «Основи водного законодавства». Його вивчення має на меті ознайомлення студентів з основними напрямками розвитку водного законодавства та екологічної правової науки в галузі раціонального використання та охорони одного з найважливіших природних об'єктів країни.

Викладаючи матеріал, ми ставили за мету якомога детальніше розглянути реальні проблеми правової охорони вод, що існують у нашій країні: прогалини водного законодавства, відсутність дієвого економічного стимулювання водокористувачів, ліберальне екологічне оподаткування і т. ін. Іншими словами, те, з чим стикається практикуючий юрист, який працює в галузі екологічного та водного права.

Разом з тим основною метою посібника є надання необхідних відомостей для засвоєння таких навчальних дисциплін: «Екологічне право», «Екологія» та «Водне право» – і підготовки до семінарських та практичних занять, іспиту, написання реферату, дипломної або магістерської роботи. Навчальний посібник також

пропонуємо використовувати при підготовці до семінарських занять і вивченні окремих тем навчального курсу «Екологія», що викладаються на багатьох факультетах вищих навчальних закладів.

Полегшать роботу з текстом посилання на нормативно-правові акти, наведені внизу сторінки. З метою економії місця вони робляться тільки один раз. У додатках подано розгорнутий перелік нормативно-правових актів, що регулюють водні правовідносини.

Кожен параграф закінчується матеріалом для самостійної роботи – тестовими і практичними завданнями. Останні бажано виконувати письмово, даючи розгорнуту відповідь та беручи до уваги настанови викладачів, які ведуть семінарські і практичні заняття. Відповідь на тестове завдання не може мати вигляд: «Усі перераховані варіанти відповідей», «Правильна відповідь б) та г)» або «Правильної відповіді немає», тому що кількість варіантів відповіді для кожного тестового завдання така: одна правильна та чотири неправильні.

Цей навчальний посібник включає лише питання «Водного права України». Для вивчення повного курсу «Екологічного права» та його підгалузей слід використовувати іншу навчальну літературу.

Автори висловлюють щире подяку рецензентам професорам А. П. Гетьману, А. М. Статівці та доценту В. А. Зуєву за корисні поради під час підготовки видання.

Сподіваємось, що запропонований посібник буде також корисним для тих, хто вивчає та практикує в галузі «Екологічного права», «Охорони навколишнього природного середовища» і безпосередньо «Водного права». Будемо вам вдячні за відгуки і побажання щодо змісту цієї праці.

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ВОДНОГО ЗАКОНОДАВСТВА»

Модуль 1

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ ВОДНОГО ПРАВА

Тема 1. Предмет, метод, принципи водного права

Поняття водного права.

Етапи становлення і розвитку водного права.

Поняття та види суспільних відносин, що регулюються водним законодавством.

Поняття вод та водних об'єктів.

Поняття та склад водного фонду України.

Метод регулювання водних відносин.

Принципи водного права.

Тема 2. Водне законодавство та водні правовідносини

Загальна характеристика водного законодавства.

Завдання водного законодавства.

Поняття водних правовідносин.

Об'єкти водних правовідносин.

Суб'єкти водних правовідносин.

Зміст водних правовідносин.

Тема 3. Право власності на водні об'єкти

Води (водні об'єкти) як об'єкти виключної власності народу України.

Поняття, зміст та загальна характеристика права власності на води (водні об'єкти).

Право власності на водні об'єкти як комплексний правовий інститут.

Суб'єкти, об'єкти та форми права власності на водні об'єкти.

Право державної власності на водні об'єкти, особливості механізму реалізації повноважень держави як власника.

Право приватної власності на землі водного фонду.

Зміст права власності на водні об'єкти.

Компетенція представницьких органів влади в галузі регулювання водних відносин.

Тема 4. Види і порядок водокористування

Водокористувачі, їх права та обов'язки.

Обмеження прав водокористувачів.

Види водокористування.

Право загального водокористування.

Поняття спеціального водокористування. Право на здійснення спеціального водокористування. Строки спеціального водокористування. Підстави для припинення права спеціального водокористування. Порядок припинення права спеціального водокористування.

Користування водними об'єктами (їх частинами) на умовах оренди.

Часткова або повна заборона користування водними об'єктами.

Відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування.

Тема 5. Управління і контроль у сфері використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів

Державні цільові, міждержавні та регіональні програми використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Види управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Громадське управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Участь громадян та їх об'єднань, інших громадських формувань у здійсненні заходів щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Компетенція державних органів у галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів.

Контроль (державний та громадський) за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів.

Державний облік вод. Державний водний кадастр.

Тема 6. Землі водного фонду і водоохоронної зони

Правовий режим земель водного фонду.

Користування землями водного фонду.

Водоохоронні зони та зони санітарної охорони.

Прибережні захисні смуги. Обмеження господарської діяльності в прибережних захисних смугах.

Смуги відведення.

Берегові смуги водних шляхів.

Модуль 2

ВИДИ ВОДНИХ ОБ'ЄКТІВ ТА ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ

Тема 7. Правовий режим водних об'єктів

Правовий режим морських вод.

Прикордонні води.

Водні об'єкти, що зазнали радіоактивного забруднення.

Правовий режим поверхневих вод.

Правовий режим підземних вод і джерел.

Тема 8. Особливості використання вод (водних об'єктів)

Використання вод для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення.

Використання вод і користування водними об'єктами для лікувальних, курортних та оздоровчих цілей.

Використання водних об'єктів для потреб галузей економіки.

Умови скидання зворотних вод у водні об'єкти.

Експлуатація водогосподарських систем.

Користування річками.

Тема 9. Правова охорона вод

Водні об'єкти, віднесені до природно-заповідного фонду.

Правова охорона від забруднення, засмічення, вичерпання.

Запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідація їх наслідків.

Економічне регулювання раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Стандартизація і нормування в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Тема 10. Юридична відповідальність за порушення водного законодавства

Вирішення спорів з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Органи, які повноважні розглядати та вирішувати спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Відповідальність за порушення водного законодавства. Види юридичної відповідальності за порушення водного законодавства.

Відшкодування збитків, завданих внаслідок порушень водного законодавства.

Тема 11. Зарубіжне водне право

Участь України у міжнародному співробітництві в галузі охорони вод.

Міжнародні організації та їх органи, які впливають на міжнародно-правову охорону вод.

Обов'язок іноземних юридичних осіб і громадян та осіб без громадянства щодо додержання законодавства України про охорону вод.

Міжнародне річкове право.

*У всьому світі 884 мільйони людей
не мають постійного доступу до води¹.*

§ 1. Актуальні проблеми правової охорони вод в Україні

Вода є унікальним елементом земної поверхні, і саме через наявність великої кількості води нашу Землю ще називають «блакитною планетою». Незважаючи на таку кількість води, більша її частина міститься в океанах і морях, і тільки 0,6 % загальної кількості живильної вологи придатні для споживання. Вже сьогодні існує загроза виникнення та загострення проблем із питною водою на кшталт проблем з використанням енергоносіїв, таких як нафта, газ та вугілля. За рівнем водозабезпечення Україна посідає одне з останніх місць у Європі. Водні ресурси України використовуються, а отже, і забруднюються, у декілька разів інтенсивніше, ніж в інших країнах². Вони забезпечують існування людей, тваринного і рослинного світу і є обмеженими та вразливими природними об'єктами.

Держава опікується проблемами охорони та раціонального використання вод шляхом видання нормативно-правових актів, що присвячуються цій проблемі. Так, Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік»³ у п. 3.1.6 передбачав забезпечення реалізації державної політики у сфері охорони та раціонального використання водних ресурсів. Цілями та очікуваними результатами мали стати: запровадження механізмів управління водними ресурсами на засадах басейнового принципу управління та досягнення таких показників забруднюючих речовин, при надходженні яких до Азовського і Чорного морів не відбуватимуться якісні негативні зміни стану морської екосистеми. Також передбачалося в 2010 р. розроблення проекту ЗУ «Про прибережну смугу морів».

¹ <http://www.priroda.su/item/2312> Сайт Природа. SU від 25.08.2011.

² Зелений пакет. Посібник для вчителя. Регіональний екологічний центр для Центральної та Східної Європи, 2010, с. 18.

³ Закон України «Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік» № 2278-VI від 20.05.2010 р., Відомості Верховної Ради України, 2010, № 33 (20.08.2010), ст. 470.

В Україні на рівні закону затверджено Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року⁴. В них, зокрема, зазначено, що водокористування в Україні здійснюється переважно нераціонально, непродуктивні витрати води збільшуються, обсяг придатних до використання водних ресурсів внаслідок забруднення і виснаження зменшується. Практично всі поверхневі водні джерела і ґрунтові води забруднені. Основні речовини, які призводять до забруднення, – сполуки азоту та фосфору, органічні речовини, які піддаються легкому окисленню, отрутохімікати, нафтопродукти, важкі метали, феноли. Інтенсивна евтрофікація внутрішніх водойм призводить до погіршення стану Чорного та Азовського морів.

За рівнем раціонального використання водних ресурсів та якості води Україна, за даними ЮНЕСКО, серед 122 країн світу посідає 95 місце.

До того ж за запасами доступної для використання води Україна не належить до водозабезпечених країн світу. На одного українця припадає 0,67 тис. куб. м річного стоку, а за визначенням Європейської економічної комісії ООН, держава, водні ресурси якої не перевищують 1,5 тис. куб. м на одного жителя, вважається водонебезпеченою. До речі, Україна посідає передостаннє місце щодо запасів питної води на душу населення серед країн СНД⁵.

Система державного управління в галузі охорони вод потребує невідкладного реформування у напрямі переходу до інтегрованого управління водними ресурсами. Функції управління в галузі охорони, використання та відтворення вод розподілені між різними центральними органами виконавчої влади, що призводить до їхнього дублювання, неоднозначного тлумачення положень природоохоронного законодавства та неефективного використання бюджетних коштів.

Питне водопостачання України майже на 80 відсотків забезпечується використанням поверхневих вод. Екологічний стан поверхневих водних об'єктів і якість води в них є основними чин-

⁴ Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» № 2818-VI від 21.12.2010 р., Офіційний вісник України, 2011, № 3 (24.01.2011), ст. 158.

⁵ Марія Сальник. Чи дійсно *agua vitae* – живильна? «Іменем Закону» № 24 (5774), 16.06.2011, с. 19.

никами санітарного та епідемічного благополуччя населення. Водночас більшість водних об'єктів за ступенем забруднення віднесені до забруднених та дуже забруднених.

Підземні води України в багатьох регіонах (АРК, Донбас, Придніпров'я) за своєю якістю не відповідають нормативним вимогам до джерел водопостачання, що пов'язано передусім з антропогенним забрудненням. Особливе занепокоєння викликає стан водопостачання сільського населення, оскільки централізованим водопостачанням забезпечено лише 25 відсотків сільських населених пунктів України.

Забруднення води нітратами призводить до виникнення різноманітних захворювань, зниження загальної резистентності організму і як наслідок – до підвищення рівня загальної захворюваності, зокрема, на інфекційні та онкологічні захворювання. Невідповідність якості питної води нормативним вимогам є однією з причин поширення багатьох інфекційних та неінфекційних хвороб.

Крім забруднення вод, зменшується їхній загальний обсяг у водосховищах. Так, з кожним роком у АРК зменшуються обсяги питної води. Цю негативну тенденцію можна спостерігати на прикладі Партизанського водосховища, яке для Криму відіграє роль Байкалу за чистотою води, близькою за якість до питної і, звісно, її небажано використовувати для зрошення. Перший заступник голови Республіканського комітету Криму з водогосподарського будівництва та зрошувального землеробства Едип Гафаров заявив, що в зазначеному водосховищі ще в 2004 р. було 30 млн куб. м води, а в 2010 р. – вже 20 млн куб. м. Однією з причин зниження обсягів води є санітарні скиди для наповнення Альмінського водосховища, із якого в подальшому вода використовується для зрошення земель. Таким чином, виникає загроза того, що не залишиться питної води, але разом з тим загострюється питання, де брати воду на зрошення. Однак, незважаючи на вживані заходи, в Альмінському водосховищі також спостерігається зниження обсягів води. У 2004 році в ньому знаходилося 5,5 млн куб. м, а в 2010 – вже 1,5 млн⁶.

⁶ С каждым годом в Крыму уменьшаются объемы питьевой воды, 17.06.2011 / 10:30, за матеріалами Контекст-Крим, постійна адреса статті [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.allcrimea.net/news/2011/6/17/1308295800/>.

Враховуючи дефіцит водних ресурсів в АРК, місцева влада та органи місцевого самоврядування беруть участь у розробці рекомендацій щодо реалізації інтегрованого управління водними ресурсами шляхом залучення всіх зацікавлених осіб через створення водних рад як нових органів самоорганізації населення⁷.

Тестові завдання

1. Що з перерахованого нижче не є екосистемою:

- а) озеро;
- б) лука;
- в) ґрунт;
- г) акваріум;
- д) ставок.

2. Більш стійкими є:

- а) природні об'єкти, що занесені до Червоної книги України;
- б) природні об'єкти, відображені в кадастрі;
- в) штучні екосистеми;
- г) напівприродні екосистеми;
- д) природні екосистеми.

3. Якими можуть бути наслідки масового розмноження водоростей у ставку:

- а) обміління;
- б) активне розмноження риби;
- в) засмічення водного об'єкта;
- г) виснаження водного об'єкта;
- д) замор (масова загибель риби).

4. Сталий розвиток – це:

- а) стабільне зменшення спожитої електричної енергії на душу населення;
- б) забезпечення соціального благополуччя;
- в) забезпечення економічного зростання;
- г) екологізація усіх видів діяльності людства;

⁷ Шуміло О.М. Правові засоби залучення заінтересованих осіб (інституцій) до інтегрованого управління водними ресурсами (на прикладі АРК) [Електронний ресурс] / О.М. Шуміло // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 428–433. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10somnpa.pdf>

д) розвиток, що має задовольняти потреби сучасності у спосіб, що не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби.

5. Під раціональним природокористуванням слід розуміти:

- а) добування корисних копалин;
- б) діяльність, направлену на задоволення потреб людини;
- в) діяльність, що направлена на науково обґрунтоване використання, відтворення та охорону природних ресурсів;
- г) добування та переробку корисних копалин;
- д) заходи, що забезпечують промислову та господарську діяльність людини.

§ 2. Води як об'єкт правового регулювання

У преамбулі ВК України⁸ зазначено, що в умовах нарощування антропогенних навантажень на природне середовище, розвитку суспільного виробництва і зростання матеріальних потреб виникає необхідність розробки і додержання особливих правил користування водними ресурсами, їхнього раціонального використання та екологічно спрямованого захисту.

ВК України дає нормативне визначення вод, тобто під терміном «води» слід розуміти усі води (поверхневі, підземні, морські), що входять до складу природних ланок кругообігу води. У свою чергу, води поділяються на підземні, які знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах, та поверхневі – води різних водних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні. Води зосереджуються у водному об'єкті – природному або створеному штучно елементі довкілля. Це може бути море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт.

Таким чином, до вод слід відносити лише ті води, які знаходяться у безпосередній взаємодії із навколишнім природним середовищем незалежно від походження водного об'єкта (штучного

⁸ Водний кодекс України № 213/95-ВР від 06.06.1995 р., Відомості Верховної Ради України, 1995, № 24 (13.06.1995), ст. 189.

або природного) та враховані у державному водному кадастрі⁹. Останній являє собою систематизований звід відомостей про поверхневі, підземні, внутрішні морські води та територіальне море (далі – водні об’єкти); обсяги, режим, якість і використання вод (водних об’єктів) та водокористувачів (крім вторинних). У разі вилучення частини вод із навколишнього природного середовища, наприклад, шляхом забору для питного водопостачання, відразу припиняються і водні (екологічні) правовідносини, трансформуючись у господарсько- чи цивільно-правові. Це загальне правило, яке дозволяє відносити ресурс до екологічного об’єкта чи товарно-матеріальних цінностей. Таким чином, основною ознакою водного об’єкта є його нерозривний зв’язок із навколишнім природним середовищем. При цьому не має значення природне або штучне його походження. Якщо вказаного зв’язку немає, то немає і власне водного об’єкта, передбаченого ВК України¹⁰.

Не всі правові системи оперують правовим поняттям «води». Так, у Великій Британії контроль за забрудненням у Законі про водні ресурси від 1991 р. застосовується лише до вод, які визначаються як «контрольовані води», а Агентство захисту навколишнього середовища Об’єднаного Королівства може здійснювати контроль лише стосовно цього виду вод.

Стаття 104 Закону «Про водні ресурси» наводить визначення контрольованих вод, які включають:

- 1) внутрішні прісні води – озера, ставки, ріки або струмки (потоки), вміст води яких перевищує встановлений рівень вмісту прісної води;
- 2) ґрунтові води – води, що містяться у підземних пластах: колодязі, бурові свердловини та водовмісні шари ґрунту;
- 3) прибережні води – включають усі естуарні води відповідно до встановлених лімітів вмісту прісної води у ріках та потоках;
- 4) територіальні води – морські води в межах відповідних територіальних обмежень¹¹.

⁹ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку ведення державного водного кадастру» № 413 від 08.04.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 10, ст. 292.

¹⁰ *Шумило А.М.* Проблемы ответственности за нарушение водного законодательства: дис. ... канд. юрид. наук. – Харьков, 1993. – С. 23.

¹¹ *Wolf S., Stanley N.* Wolf and Stanley on environmental law. 4th ed. Cavendish, London, 2003. – P. 126.

Таким чином, прецедентна система права чітко не відрізняє «води» з правової точки зору від «вода» у хіміко-фізичному розумінні цього терміна. «Вода» визначається в Науково-технологічному словнику Чеймберз (Chambers, 1988) як безбарвна рідина без запаху та смаку, що складається з хімічних елементів водню та кисню. Вона займає велику частину земної поверхні та міститься в усіх живих організмах, а крім того, що є життєво необхідною, унікальним є поєднання розчинної сили, теплоємності, хімічної стабільності, діелектричної проникності та поширеності.

Досить популярним у водному законодавстві є посилення на поняття водних потоків. З метою встановлення режиму правового регулювання Закон Про водні ресурси 1991 р. визначає водний потік у параграфі 221 таким чином, окрім винятків: «усі ріки, струмки, канали, протоки, штучні стоки, дренажні штольні, стічні канами, стічні труби, водоводи та усі протоки, крізь які тече вода, за винятком основних та інших труб, які:

а) належать органам влади або суб'єкту господарювання у сфері водокористування;

б) використовуються суб'єктом господарювання у сфері водокористування або будь-якою іншою особою з виключною метою забезпечення постачання води до будь-яких володінь»¹².

Наведені положення не містять усієї законодавчої позиції Великої Британії, тому може зустрітись інше визначення, наприклад, у законодавчому розумінні спричинення шкоди відповідним суспільним відносинам.

Слід пам'ятати, що з правової точки зору водні об'єкти відмінні від водних ресурсів. Останні ВК України визначає як обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території. На жаль, проблема співвідношення понять природних (в тому числі водних) ресурсів та водних об'єктів до теперішнього часу достатньо не розроблена. Законодавець, маючи на увазі охорону навколишнього природного середовища, вживає різні поняття – об'єкти та ресурси – в однаковому значенні, натомість слово «ресурси» (від фр. – *resource*) означає допоміжні засоби, однак не всі

¹² *Stookes P. A Practical Approach to Environmental Law.* – New York, Oxford University Press Inc., 2005. – P. 374.

водні об'єкти беруть участь чи можуть бути потенційно задіяні в господарському обігу.

Це можна продемонструвати за допомогою чинного законодавства. Більшість норм ВК України мають бланкетний характер і відсилають до галузевих кодексів у разі порушення норм водного законодавства чи правозастосування. Деякі кодекси України оперують термінами «водні об'єкти» та «водні ресурси» в тотожному значенні. Це – ЦК України¹³ та ГК України¹⁴. Новітній ПК України¹⁵, КУпАП¹⁶, а також природоохоронні кодекси – КУпН¹⁷ та ЗК України¹⁸ – оперують дефініцією «водні об'єкти». Водночас КК України¹⁹ передбачає кримінальну відповідальність щодо забруднення водних ресурсів.

Найбільш правильним є вживане поняття водного об'єкта, тому що дає можливість розрізнити, які саме природні об'єкти складають водний об'єкт, які нормативні акти слід застосовувати в тій чи іншій життєвій ситуації. При цьому слід пам'ятати, що природний об'єкт є неподільним у навколишньому природному середовищі, але розбивається на окремі правові складові згідно з чинним законодавством²⁰.

Таким чином, водний об'єкт містить такі складові, правовідносини щодо яких окремо врегульовані спеціальними нормативними актами: безпосередньо води – ВК України; землі водного фонду – ЗК України; надра як частина земної кори, що розташо-

¹³ Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р., Офіційний вісник України, 2003, № 11 (28.03.2003), ст. 461.

¹⁴ Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 р., Офіційний вісник України, 2003, № 11 (28.03.2003), ст. 462.

¹⁵ Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р., Офіційний вісник України, 2010, № 92 (10.12.2010) (частина 1), ст. 3248.

¹⁶ Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-X від 07.12.1984 р., Відомості Верховної Ради УРСР, 1984, додаток до № 51, ст. 1122.

¹⁷ Кодекс України про надра № 132/94-ВР від 27.07.1994 р., Відомості Верховної Ради України, 1994, № 36 (06.09.1994), ст. 340.

¹⁸ Земельний кодекс України № 2768-III від 25.10.2001 р., Відомості Верховної Ради України, 2002, № 3–4 (25.01.2002), ст. 27.

¹⁹ Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р., Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25–26 (29.06.2001), ст. 131.

²⁰ Екологічне право України: навчальний посібник. – 2-ге видання: доповнене та перероблене / Л. О. Бондар, В. В. Курзова. – К.: Вид-во «Бурун Книга». – 2008. – С. 122; Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.1991 р. № 1264-XII зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.2006 р. / За загальн. ред. О. М. Шуміла. – Х.: «Фактор», 2006. – С. 46–50.

вана під дном водоймищ, – КУпН²¹; атмосферне повітря – ЗУ «Про охорону атмосферного повітря»²²; тваринний світ, об'єкти якого перебувають у стані природної волі, у напіввільних умовах чи в неволі у воді, – ЗУ «Про тваринний світ»²³; водорості – ЗУ «Про рослинний світ»²⁴; природно-заповідний фонд, окреслений ділянками водного простору, – ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»²⁵; об'єкти екомережі (об'єкти водного фонду) – ЗУ «Про екологічну мережу України»²⁶.

Залежно від того, які природні складові задіяні в тих чи інших правовідносинах щодо водного об'єкта, слід користуватися окремим нормативним актом чи їхньою сукупністю (рис. Д.1.1, Д.1.2). Наприклад, у разі оренди ставка для розведення товарної риби слід укладати угоду не тільки щодо оренди вод, але й земель водного фонду. Дії винної особи в разі кваліфікації її протиправного діяння щодо охорони та використання вод слід аналізувати з позиції не тільки водного правопорушення, але й додержання норм і правил стосовно інших природних складових водного об'єкта.

Тестові завдання

1. Водним об'єктом згідно з законодавством України вважається:

- а) виключно елемент довкілля природного походження;
- б) елемент довкілля природного та штучного походження, за умови зосередження в ньому вод об'ємом більше 1 млн куб. м;
- в) елемент довкілля природного та штучного походження, за умови зосередження в ньому вод об'ємом більше 2 млн куб. м;
- г) елемент довкілля природного та штучного походження, за умови зосередження в ньому вод об'ємом більше 0,5 млн куб. м;
- д) елемент довкілля природного та штучного походження.

²¹ Кодекс України про надра № 132/94-ВР від 27.07.1994 р., Відомості Верховної Ради України, 1994, № 36 (06.09.1994), ст. 340.

²² Закон України «Про охорону атмосферного повітря» № 2707-XII від 16.10.1992 р., Відомості Верховної Ради України, 1992, № 50 (15.12.1992), ст. 678.

²³ Закон України «Про тваринний світ» № 2894-III від 13.12.2001 р., Офіційний вісник України, 2002, № 2 (25.01.2002), ст. 47.

²⁴ Закон України «Про рослинний світ» № 591-XIV від 09.04.1999 р., Відомості Верховної Ради України, 1999, № 22-23 (11.06.1999), ст. 198.

²⁵ Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-XII від 16.06.1992 р., Відомості Верховної Ради України, 1992, № 34 (25.08.1992), ст. 502.

²⁶ Закон України «Про екологічну мережу України» № 1864-IV від 24.06.2004 р., Відомості Верховної Ради України, 2004, № 45 (05.11.2004), ст. 502.

2. До земель водного фонду не належать землі, зайняті:

- а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водоймами, болотами, а також островами;
- б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм;
- в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них;
- г) береговими смугами водних шляхів;
- д) підземними виробками.

3. Питання використання вод та їх охорони від забруднення, засмічення та вичерпання в Україні регулюється:

- а) Законом України «Про питну воду та питне водоспоживання»;
- б) Водним кодексом України;
- в) Кодексом торговельного мореплавства;
- г) Законом України «Про екологічний аудит»;
- д) Законом України «Про екологічну експертизу».

4. До водних об'єктів загальнодержавного значення не належать:

- а) внутрішні морські води та територіальне море;
- б) підземні води, які є джерелом централізованого водопостачання;
- в) поверхневі води (озера, водосховища, річки, канали), що знаходяться і використовуються на території більш як однієї області, а також їх притоки всіх порядків;
- г) водні об'єкти в межах територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, а також віднесені до категорії лікувальних;
- д) підземні води, які не можуть бути джерелом централізованого водопостачання.

5. Водний об'єкт – це:

- а) зосередження вод на поверхні суші у формах її рельєфу;
- б) зосередження вод у надрах, що мають кордони, обсяг та риси водного режиму;
- в) запаси поверхневих та підземних вод, які використовуються чи можуть бути використані;
- г) поверхневі та підземні води, які використовуються чи можуть бути використані;
- д) природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт).

6. Предметом регулювання водного законодавства є:

- а) водні ресурси;
- б) поверхневі та підземні води, що знаходяться у водних об'єктах;
- в) вода;
- г) вода, а також льодовики;
- д) вода, льодовики та град.

Практичні завдання

1. Державною екологічною інспекцією в Кіровоградській області у грудні 2008 року заявлений позов про стягнення з Житлово-комунального підприємства «Велика Северинка-Устрій» 4309,30 грн збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного водокористування.

Обґрунтовуючи свої вимоги, позивач вказував на те, що 16.05.2008 р. під час проведення перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства виявлено знаходження на балансі відповідача чотирьох артезіанських свердловин, три з яких використовувалися останнім для забору підземних вод без відповідного дозволу. За результатами цієї перевірки підприємству видано припис про усунення виявлених порушень.

Повторною перевіркою 10.10.2008 р. встановлено, що відповідач дозволу на спеціальне водокористування не оформив, при цьому діючими залишались дві артезіанські свердловини, з яких за період з 16.05.2008 р. до вересня 2008 р. відповідачем здійснювалось самовільне водокористування.

Відповідач наголошував на тому, що він використовує надра і тому не повинен брати дозвіл на користування підземними водами.

Який природний об'єкт є предметом судового розгляду? До якого природного об'єкта відносяться підземні води? Яким нормативним актом слід керуватися?

2. У серпні 2009 року Кіровоградський міжрайонний природоохоронний прокурор в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в Кіровоградській області звернувся до господарського суду Одеської області із позовом до Одеської заліз-

ниці про відшкодування збитків, заподіяних навколишньому природному середовищу внаслідок самовільного використання поверхневих вод, що становлять 175 562,70 грн.

Обґрунтовуючи позовні вимоги, прокурор посилається на акт планової перевірки, згідно з яким з річки Чорний Ташлик на водозаборі «Гребля» станції Помічна в період від 16.12.2008 р. до 31.05.2009 р. без дозволу на спеціальне водокористування забрано 230 700 куб. м води для заправки потягів.

Одеська залізниця позов заперечила та вказала, що нею використовувалася вода із водозабору, а не із водного об'єкта, і правовідносини щодо заправки води в потяги носять цивілістичний чи господарсько-правовий характер. Тому вона просить залишити позов без розгляду, оскільки нею всі рахунки водозабору сплачені.

Дайте правовий аналіз ситуації. Наведіть визначення вод як об'єкта правового регулювання.

3. За даними лабораторних досліджень Маріупольської міської СЕС від 12 серпня 2011 р. якість морської води на пляжах міста Маріуполя не відповідає санітарним вимогам за мікробіологічними показниками. Про це повідомив головний державний санітарний лікар Маріуполя Георгій Гусаков у місцевій пресі. За його словами, показники бактеріального забруднення вод перевищують санітарні нормативи у 14 разів на міському пляжі Орджонікідзевського району, в п'ять разів – на міському пляжі Приморського району і пляжі селища Піщане.

Маріупольська міськсанепідстанція постановою головного держсанлікаря Донецької області та Маріуполя заборонила купання та рибальство на узбережжі Азовського моря в місті Маріуполі.

Громадяни міста звернулися у міської ради міста Маріуполя з проханням дозволити їм безперешкодно здійснювати загальне водокористування.

Щодо використання якого природного об'єкта накладено заборону СЕС? Надайте ознаки вод як природного об'єкта. Чи правомірні вимоги громадян Маріуполя у цій ситуації?

§ 3. Водне законодавство України

Ураховуючи особливу цінність для життя людей водних ресурсів, суспільство розробило загальнообов'язкові правила і норми щодо охорони і використання вод. ВК України як основний нормативний акт водного права в комплексі із заходами організаційного, правового, економічного і виховного впливу сприяє формуванню водно-екологічного правопорядку і забезпеченню екологічної безпеки населення України, а також більш ефективному, науково обґрунтованому використанню вод та їхній охороні від забруднення, засмічення та вичерпання.

Разом з тим слід пам'ятати загальні правила систематизації екологічного законодавства. У навчальному посібнику «Екологічне право України. Загальна частина»²⁷ на сторінках 281–283 у додатках (табл. 1) наведено «Систему екологічного законодавства України». Серед природних об'єктів виокремлено стовпчик нормативних актів, що регулюють правову охорону та використання вод.

Основним нормативним актом у галузі водних правовідносин є Конституція України²⁸ із центральною нормою, що водні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності українського народу.

Наступний щабель в ієрархії нормативних актів займають міжнародні нормативно-правові акти, які регулюють міжнародні водні правовідносини України як незалежної держави. До них слід віднести такі конвенції: «Щодо втручання у відкритому морі у випадках аварії, які призводять до забруднення нафтою» від 29.11.1969 р.; «Про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином, як середовище існування водоплавних птахів»²⁹

²⁷ Екологічне право України. Загальна частина : навчальний посібник / За заг. редакцією О. М. Шуміла. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 292 с.

²⁸ Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р., Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30 (23.07.1996), ст. 141.

²⁹ Закон України «Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів» № 437/96-ВР від 29.10.1996 р., Відомості Верховної Ради України, 1996, № 50 (10.12.1996), ст. 279.

від 02.02.1971 р.; «Про запобігання забрудненню моря скидами відходів та іншими матеріалами» від 29.12.1972 р.; «Організації Об'єднаних Націй з морського права»³⁰ від 10.12.1982 р.; «Про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті»³¹ від 25.02.1991 р.; «Про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер»³² від 17.03.1992 р.; «Про захист Чорного моря від забруднення»³³ від 21.04.1992 р.; «Щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай)»³⁴ від 29.06.1994 р.; «Про право несудоходних видів використання міжнародних водотоків» від 21.05.1997 р.; «Про охорону підводної культурної спадщини»³⁵ від 06.11.2001 р. Україна стала правонаступницею багатосторонньої Угоди про охорону вод ріки Тиси та її притоків від забруднення від 28.05.1986 р., де країнами-учасниками були Угорщина, Румунія, СРСР, Чехословаччина, Югославія. Україна укладає також двосторонні угоди з прикордонними країнами щодо охорони та використання вод.

Як приклад можна навести такі угоди між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про спільне використання та охорону прикордонних вод³⁶ і Урядом Угорської Республіки з питань водного господарства на прикордонних водах³⁷.

³⁰ Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року та Угоди про імплементацію Частини XI Конвенції Організації Об'єднаних Націй з морського права 1982 року» № 728-XIV від 03.06.1999 р., Відомості Верховної Ради України, 1999, № 31 (06.08.1999), ст. 254.

³¹ Закон України «Про ратифікацію Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті» № 534-XIV від 19.03.1999 р., Відомості Верховної Ради України, 1999, № 18 (07.05.1999), ст. 153.

³² Закон України «Про приєднання України до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер» № 801-XIV від 01.07.1999 р., Відомості Верховної Ради України, 1999, № 34 (27.08.1999), ст. 282.

³³ Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 21.04.1992 р., Офіційний вісник України, 2006, № 44 (15.11.2006), ст. 2983.

³⁴ Закон України «Про ратифікацію Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай)» № 2997-III від 17.01.2002 р., Відомості Верховної Ради України, 2002, № 21–22 (31.05.2002), ст. 143.

³⁵ Конвенція про охорону підводної культурної спадщини від 06.11.2001 р., Офіційний вісник України, 2009, № 8 (13.02.2009), ст. 260.

³⁶ Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про спільне використання та охорону прикордонних вод від 23.11.1994 р., Офіційний вісник України, 2007, № 34 (21.05.2007), ст. 1373.

³⁷ Угода між Урядом України та Урядом Угорської Республіки з питань водного господарства на прикордонних водах від 28.07.1993 р., Офіційний вісник України, 2006, № 50 (25.12.2006), ст. 3370.

Відносини в галузі охорони навколишнього природного середовища, а саме, щодо охорони та використання вод в Україні, регулюються ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища»³⁸, а також розроблюваним відповідно до нього водним законодавством. Цей закон містить основні еколого-правові інститути, які застосовуються і в водному праві. Наприклад, це такі інститути, як право власності на природні об'єкти, управління, відповідальності, природокористування і т. ін.

Безперечно, ВК України є центральним законодавчим актом у галузі водного права, який розроблений відповідно до ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища». Крім того, водні правовідносини врегульовані такими законами України: «Про виключну (морську) економічну зону України»³⁹; «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів»⁴⁰; «Про внесення зміни до статті 23 КУпН щодо видобування підземних вод»⁴¹; «Про внесення змін до Водного і Земельного кодексів України щодо прибережних захисних смуг»⁴²; «Про Загальнодержавну цільову програму “Питна вода України” на 2011–2020 роки»⁴³; «Про питну воду та питне водопостачання»⁴⁴; «Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства»⁴⁵.

³⁸ Закон УРСР «Про охорону навколишнього природного середовища» № 1264-XII від 25.06.1991 р., Відомості Верховної Ради України, 1991, № 41 (08.10.1991), ст. 546.

³⁹ Закон України «Про виключну (морську) економічну зону України» № 162/95-ВР від 16.05.1995 р., Відомості Верховної Ради України, 1995, № 21 (23.05.1995), ст. 152.

⁴⁰ Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів» № 2333-III від 22.03.2001 р., Відомості Верховної Ради України, 2001, № 28 (13.07.2001), ст. 135.

⁴¹ Закон України «Про внесення зміни до статті 23 Кодексу України про надра щодо видобування підземних вод» № 2849-VI від 22.12.2010 р., Офіційний вісник України, 2011, № 3 (24.01.2011), ст. 164.

⁴² Закон України «Про внесення змін до Водного і Земельного кодексів України щодо прибережних захисних смуг» № 2740-VI ВІД 02.12.2010 р., Відомості Верховної Ради України, 2011, № 18 (06.05.2011), ст. 122.

⁴³ Закон України «Про Загальнодержавну цільову програму «Питна вода України» на 2011–2020 роки» № 3933-17 від 20.10.2011 р., Голос України від 12.11.2011 р. – № 213.

⁴⁴ Закон України «Про питну воду та питне водопостачання» № 2918-III від 10.01.2002 р., Відомості Верховної Ради України, 2002, № 16 (19.04.2002), ст. 112.

⁴⁵ Закон України «Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства» № 2988-III від 17.01.2002 р., Відомості Верховної Ради України, 2002, № 25 (21.06.2002), ст. 172.

Крім законодавчих актів, ВР України приймає Постанови, які спрямовані на врегулювання водних правовідносин: «Про Національну програму екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води»⁴⁶; «Про Концепцію розвитку водного господарства України»⁴⁷ та «Про розроблення програми забезпечення населення, яке проживає на забруднених внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС територіях, якісною питною водою»⁴⁸.

Президент України видає Укази, частина яких також регулює охорону та використання вод. Такими є Укази Президента України: «Про Положення про Державне агентство водних ресурсів України»⁴⁹; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 лютого 2009 р. «Про стан безпеки водних ресурсів держави та забезпечення населення якісною питною водою в населених пунктах України»»⁵⁰; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 листопада 2002 р. “Про стан безпеки водних ресурсів держави та якість питної води в містах і селах України”»⁵¹; «Про систему реагування на надзвичайні ситуації на водних об’єктах»⁵².

⁴⁶ Постанова Верховної Ради України «Про Національну програму екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води» № 123/97-ВР від 27.02.1997 р., Офіційний вісник України, 1997, число 12 (книга перша), ст. 31.

⁴⁷ Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію розвитку водного господарства України» № 1390-XIV від 14.01.2000 р., Відомості Верховної Ради України, 2000, № 8 (25.02.2000), ст. 54.

⁴⁸ Постанова ВР України «Про розроблення програми забезпечення населення, яке проживає на забруднених внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС територіях, якісною питною водою» № 2063-IV від 06.10.2004 р., Відомості Верховної Ради України, 2005, № 2 (14.01.2005), ст. 58.

⁴⁹ Указ Президента України «Про Положення про Державне агентство водних ресурсів України» № 453/2011 від 13.04.2011 р., Офіційний вісник України, 2011, № 29 (26.04.2011), ст. 1259.

⁵⁰ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 лютого 2009 року «Про стан безпеки водних ресурсів держави та забезпечення населення якісною питною водою в населених пунктах України»» № 221/2009 від 06.04.2009 р., Офіційний вісник України, 2009, № 26 (17.04.2009), ст. 863.

⁵¹ Указ Президента України «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 листопада 2002 року «Про стан безпеки водних ресурсів держави та якість питної води в містах і селах України»» № 75/2003 від 04.02.2003 р., Офіційний вісник України, 2003, № 6 (21.02.2003), ст. 226.

⁵² Указ Президента України «Про систему реагування на надзвичайні ситуації на водних об’єктах» № 436/2001 від 15.06.2001 р., Офіційний вісник України, 2001, № 25 (06.07.2001), ст. 1108.

Нормативні акти уряду України та органів державної влади докладно врегульовують питання водокористування та охорони вод, неправомірного використання водних об'єктів тощо, застосовуючи для цього весь арсенал існуючих правових інструментів: від ліцензування та дозвільної системи до притягнення до юридичної відповідальності, від створення системи пільгових умов водокористування до системи прогресивних платежів, поєднуючи управлінські та заохочувальні господарсько-правові методи. До таких актів можна віднести Постанови КМ України: «Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до Постанови КМ України від 10 серпня 1992 р. № 459»⁵³; «Про затвердження Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами»⁵⁴; «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується»⁵⁵; «Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення»⁵⁶; «Про затвердження Порядку ведення державного водного кадастру»⁵⁷; «Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них»⁵⁸; «Про затвердження Порядку користування землями

⁵³ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459» № 321 від 13.03.2002 р., Офіційний вісник України, 2002, № 12 (05.04.2002), ст. 590.

⁵⁴ Постанова КМ України «Про затвердження Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами» № 465 від 25.03.1999 р., Офіційний вісник України, 1999, № 13 (16.04.99), ст. 518.

⁵⁵ Постанова КМ України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується» № 1100 від 11.09.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 17, ст. 490.

⁵⁶ Постанова КМ України «Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення» № 269 від 29.02.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 8, ст. 241.

⁵⁷ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку ведення державного водного кадастру» № 413 від 08.04.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 10, ст. 292.

⁵⁸ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них» № 486 від 08.05.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 10, ст. 318.

водного фонду»⁵⁹; «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод»⁶⁰ та «Про затвердження Програми комплексного протипаводкового захисту в басейні р. Тиси у Закарпатській області на 2002–2006 роки та прогноз до 2015 року»⁶¹.

До різновидів відомчих нормативних актів щодо охорони вод можна віднести, наприклад, такі: Мінприроди – Лист «Про надання роз'яснення [щодо збору за спеціальне використання води]»⁶² або Наказ «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів»⁶³; Міністерства охорони здоров'я – «Про затвердження Державних санітарних правил і норм «Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного водопостачання»»⁶⁴ або «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»»⁶⁵; Держводагентства України – Лист «Щодо оформлення права видобування і використання підземних вод»⁶⁶ або Накази «Про затвердження Порядку

⁵⁹ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку користування землями водного фонду» № 502 від 13.05.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 11, ст. 326.

⁶⁰ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод» № 815 від 20.07.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 15, ст. 403.

⁶¹ Постанова КМ України «Про затвердження Програми комплексного протипаводкового захисту в басейні р. Тиси у Закарпатській області на 2002–2006 роки та прогноз до 2015 року» № 1388 від 24.10.2001 р., Офіційний вісник України, 2001, № 43 (09.11.2001), ст. 1932.

⁶² Лист Мінприроди «Про надання роз'яснення [щодо збору за спеціальне використання води]» № 5515/16/10-11-МП від 15.03.2011 р., Бухгалтер, 2011, 05, № 17.

⁶³ Наказ Мінприроди «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів» № 389 від 20.07.2009 р., Офіційний вісник України, 2009, № 63 (28.08.2009), ст. 2242.

⁶⁴ Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Державних санітарних правил і норм «Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного водопостачання»» № 383 від 23.12.1996 р., Офіційний вісник України, 1997, число 16, ст. 131.

⁶⁵ Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»» № 400 від 12.05.2010 р., Офіційний вісник України, 2010, № 51 (16.07.2010), ст. 1717.

⁶⁶ Лист Державного комітету України по водному господарству «Щодо оформлення права видобування і використання підземних вод» № 3837/9/11-10 від 16.08.2010 р., Все про бухгалтерський облік, 2010, 09, № 87.

організації та проведення перевірок суб'єктів господарювання, що використовують водні ресурси або здійснюють господарську діяльність у межах земель водного фонду»⁶⁷ та «Про затвердження Переліку річок та водойм, що віднесені до водних об'єктів місцевого значення»⁶⁸; Державної податкової адміністрації – «Про особливості адміністрування збору за спеціальне водокористування у 2007 році»⁶⁹ або «Про особливості адміністрування збору за спеціальне використання водних ресурсів у 2007 році»⁷⁰; Держземагентства України – «Щодо порядку надання земель водного фонду в користування та припинення права користування ними»⁷¹.

На нижчих щаблях джерел водного права розташовані нормативно-правові акти органів місцевої влади та локальні нормативні акти.

До актів органів місцевої влади можна віднести: ВР АРК – «Про порядок надання в користування поверхневих водних об'єктів (їхніх частин) місцевого значення в Автономній Республіці Крим на умовах оренди»⁷²; Рішення Луганської обласної ради народних депутатів «Про передачу водних об'єктів у користування виконкомам місцевих рад у Білокуракинському районі»⁷³; Київської обласної

⁶⁷ Наказ Державного комітету України по водному господарству «Про затвердження Порядку організації та проведення перевірок суб'єктів господарювання, що використовують водні ресурси або здійснюють господарську діяльність у межах земель водного фонду» № 223 від 07.12.2009 р., Офіційний вісник України, 2010, № 1 (22.01.2010), ст. 54.

⁶⁸ Наказ Державного комітету України по водному господарству «Про затвердження Переліку річок та водойм, що віднесені до водних об'єктів місцевого значення» № 41 від 03.06.1997 р., Офіційний вісник України, 1998, № 2 (29.01.1998), ст. 60.

⁶⁹ Лист Державної податкової адміністрації «Про особливості адміністрування збору за спеціальне водокористування у 2007 році» № 619/7/15-0817 від 17.01.2007 р., Вісник податкової служби України, 2007, 02, № 5.

⁷⁰ Лист Державної податкової адміністрації «Про порядок обчислення і справляння збору за спеціальне використання водних ресурсів» № 5096/6/15-0816 від 25.05.2007 р., Офіційний вісник нормативно-правових актів з митної справи, фінансів, податків та бухгалтерського обліку, 2007, 07, № 27–28.

⁷¹ Лист Держкомзему України «Щодо порядку надання земель водного фонду в користування та припинення права користування ними» №19547/20/6-10 від 18.10.2010 р.

⁷² Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про порядок надання в користування поверхневих водних об'єктів (їхніх частин) місцевого значення в Автономній Республіці Крим на умовах оренди» № 388-6/11 від 18.05.2011 р., Крымские известия, 2011, 05, 28.05.2011, № 95.

⁷³ Рішення Луганської обласної ради народних депутатів «Про передачу водних об'єктів у користування виконкомам місцевих рад у Білокуракинському районі» № 21/40 від 21.03.2008 р.

державної адміністрації «Про додаткові заходи щодо упорядкування використання водних об'єктів загальнодержавного значення в Київській області»⁷⁴; Рішення Чернівецької міської ради «Про стан малих річок та перспективи використання міських озер»⁷⁵; Наказ Полтавської облдержрибінспекції «Про встановлення весняно-літньої заборони на лов риби, інших водних живих ресурсів у рибогосподарських водних об'єктах в 2000 році»⁷⁶.

Особливістю чинного природоохоронного законодавства України, і водного зокрема, є те, що в разі потреби і за відсутності чинного нормативно-правового акта України слід використовувати законодавство СРСР. Постановою ВР України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР»⁷⁷ встановлено, що до прийняття відповідних актів законодавства України на території країни застосовуються акти законодавства Союзу РСР з питань, які не врегульовані законодавством України, за умови, що вони не суперечать Конституції і законам України. Водночас слід зазначити, що згідно зі ст. 3 ЗУ «Про правонаступництво України»⁷⁸, Закони Української РСР та інші акти, ухвалені ВР Української РСР, діють на території України, оскільки не суперечать законам України, ухваленим після проголошення незалежності.

Найбільше це стосується відповідних правил, методик та державних стандартів. Так, слід враховувати і використовувати, наприклад: «Санітарні правила і норми охорони поверхневих вод від забруднення СанПіН 4630-88»⁷⁹; «Санітарні правила і норми охо-

⁷⁴ Розпорядження Київської обласної державної адміністрації «Про додаткові заходи щодо упорядкування використання водних об'єктів загальнодержавного значення в Київській області» № 338 від 12.04.2011 р.

⁷⁵ Рішення Чернівецької міської ради «Про стан малих річок та перспективи використання міських озер» № 758 від 07.07.2005 р.

⁷⁶ Наказ Полтавської Облдержрибінспекції «Про встановлення весняно-літньої заборони на лов риби, інших водних живих ресурсів у рибогосподарських водних об'єктах в 2000 році» № 23 від 23.03.2000 р.

⁷⁷ Постанова Верховної Ради України «Про порядок тимчасової дії на території України окремих актів законодавства Союзу РСР» № 1545-XII від 12.09.1991 р., Відомості Верховної Ради України, 1991, № 46 (12.11.1991), ст. 621.

⁷⁸ Закон України «Про правонаступництво України» № 1543-XII від 12.09.1991 р., Відомості Верховної Ради України, 1991, № 46 (12.11.1991), ст. 617.

⁷⁹ Правила, затверджені Головним санітарно-епідеміологічним управлінням СРСР, «Санітарні правила і норми охорони поверхневих вод від забруднення СанПіН 4630-88» № 4630-88 від 04.07.1988 р.

рони прибережних вод морів від забруднення в місцях водокористування населення СанПіН 4631-88»⁸⁰; «Правила охорони поверхневих вод»⁸¹; «Охорона природи. Гідросфера. Гігієнічні вимоги до зон рекреації водних об'єктів. ГОСТ 17.1.5.02-80»⁸² та «Методичні вказівки щодо гігієнічного контролю забруднення морського середовища»⁸³.

Таким чином, водне законодавство України докладно вирішує питання водокористування, права власності та охорони вод від забруднення, засмічення і т. ін.

Тестові завдання

1. До системи водного законодавства України відноситься:

- а) Кодекс торговельного мореплавства України;
- б) Закон України «Про лізинг»;
- в) Закон України «Про розподіл продукції»;
- г) Водний кодекс України;
- д) Закон України «Про охорону прав на сорти рослин».

2. До якої групи нормативно-правових актів входить Водний кодекс України:

- а) міжнародно-правові акти;
- б) укази Президента України;
- в) закони України;
- г) локальні нормативні акти;
- д) підзаконні акти.

3. «Національна програма екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води», затверджена Постановою Верховної Ради України, має:

⁸⁰ Правила, затверджені Головним державним санітарним лікарем СРСР, «Санітарні правила і норми охорони прибережних вод морів від забруднення в місцях водокористування населення» № 4631-88 від 06.07.1988 р.

⁸¹ Правила, затверджені Держкомприроди СРСР, «Правила охорони поверхневих вод» від 21.02.1991 р.

⁸² Постанова Держстандарту СРСР «Охорона природи. Гідросфера. Гігієнічні вимоги до зон рекреації водних об'єктів. ГОСТ 17.1.5.02-80» № 5976 від 25.12.1980 р.

⁸³ Методичні вказівки Міністерства охорони здоров'я СРСР «Методичні вказівки щодо гігієнічного контролю забруднення морського середовища» № 2260-80 від 17.10.1980 р., «Збірник важливих офіційних матеріалів з санітарних і протиепідемічних питань». Том 1. Частина 1. Київ, 1995 р.

- а) силу декрету;
- б) силу модульного законодавчого акту;
- в) силу міжнародного зобов'язання;
- г) рекомендаційно-планувальний характер;
- д) імперативний (загальнообов'язковий) характер.

4. Права водокористувачів непередбачені в:

- а) Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища»;
- б) Водному кодексі України;
- в) Законі України «Про питну воду та водоспоживання»;
- г) Законі України «Про угоди про розподіл продукції»;
- д) проекті Екологічного кодексу України.

5. Право власників садиби в межах наданої їм земельної ділянки на видобування підземних вод врегульовано таким нормативно-правовим актом:

- а) Законом України «Про Загальнодержавну цільову програму “Питна вода України” на 2011–2020 роки»;
- б) Законом України «Про питну воду та питне водопостачання»;
- в) Законом України «Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства»;
- г) Водним кодексом України;
- д) Кодексом України про надра.

Практичні завдання

1. У ході спорудження водозабірної експлуатаційної свердловини на землях обслуговуючого сільськогосподарського кооперативу було виявлено запаси питної води, яка має цілющі властивості. Кооператив пробував у цьому водоносному горизонті дві свердловини й організував подання мінеральної води на свій консервний завод для технічних потреб.

Місцева державна адміністрація заборонила використання мінеральної води, але кооператив оскаржив це рішення в суді, вказуючи, що згідно з чинним законодавством (Законом України «Про сільськогосподарську кооперацію») він має право використовувати не тільки землі, але й підземні води, які знаходяться на його території.

Дайте висновок у справі та охарактеризуйте, якими нормативно-правовими актами слід керуватися сільськогосподарському кооперативу. Вкажіть підстави виникнення спеціального права водокористування та якими нормативними актами вони регулюються.

2. На підприємстві – платнику фіксованого сільськогосподарського податку, є водна свердловина. Воду використовують для продажу.

На яку нормативну базу слід опиратись сільськогосподарському підприємству?

3. Республіканським комітетом Автономної Республіки Крим з охорони навколишнього природного середовища проведена перевірка дотримання ФОП вимог природоохоронного законодавства, за результатами якої складений акт від 01.03.2010 р.

Перевіркою був встановлений факт самовільного, без наявності відповідного дозволу, забору підземної води з трьох свердловин: № 4530 в с. Червоне, № 4531, 4533 в с. Первомайське, в період від 02.07.2007 р. до 19.11.2007 р. об'ємом 26,978 тис. куб. м; забір води у вказаному об'ємі за зазначений період підтверджується і відповідачем у довідці від 01.03.2010 р.

Таким чином, встановлено в період від 02.07.2007 р. до 19.11.2007 р. відсутність у ФОП будь-якого дозволу на водокористування.

Якими нормативними актами слід керуватися при вирішенні цієї справи? Норми якої ще галузі права порушені ФОП внаслідок незаконного добування підземної води?

4. Державна екологічна інспекція в Черкаській області звернулася до господарського суду Черкаської області з позовом до фермерського господарства «Марія».

Інспекцією проведено позапланову перевірку, якою виявлено, що водопостачання ФГ «Марія» здійснюється з однієї свердловини, дозвіл на спеціальне водокористування відсутній, журнали первинної облікової документації не ведуться, свердловини контрольно-вимірювальними пристроями не обладнані, звітність

з водоспоживання не здається, що є порушенням ст. ст. 44, 98 ВК України.

Голова ФГ «Марія» натомість зазначив, що фактів забруднення водних об'єктів, забруднення поверхневих та підземних вод не виявлено. Тому його не можна притягувати до юридичної відповідальності.

Якими нормативними актами слід керуватися при вирішенні цієї справи? Як повинен вирішити справу суд?

5. Директор заводу М. особисто дав вказівку спускати в річку неочищені води. Було спущено 600 куб. м вод, які містили шкідливі та отруйні хімічні речовини, що спричинило забруднення річки та масову загибель риби і рослинності.

Кваліфікуйте дії директора заводу М. Чи підлягає він відповідальності за порушення водного законодавства. Які екологічні нормативно-правові акти він порушив?

§ 4. Право власності на води і право користування водними об'єктами (їх частинами) на умовах оренди

Згідно зі ст. 13 Конституції України, ст. 324 ЦК України та ст. 6 ВК України води (водні об'єкти) є виключно власністю українського народу і надаються тільки у користування. Народ України здійснює право власності на води (водні об'єкти) через Верховну Раду України, Верховну Раду Автономної Республіки Крим і місцеві ради. Це положення закріплене також і в ст. 4 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», де вказано, що природні ресурси України є власністю народу України.

Наведені норми чинного законодавства України мають переважно декларативний характер і мали на меті продемонструвати демократичний характер нової держави та принципові напрями її політики. Слід визнати, що «народ» не є юридичним поняттям і не може бути суб'єктом права власності, оскільки він не може бути персоніфікованим. Народ виробляє, висловлює та здійснює свою волю, а також виступає зовні у вигляді представницьких

органів держави. Від імені народу України право розпорядження природними ресурсами здійснює ВР України.

Чинне водне законодавство до теперішнього часу не приведене у відповідність до новітнього законодавства України, яке встановлює й інші (крім державної) форми власності на природні ресурси. Так, ЗК України в ч. 3 ст. 78 передбачає, крім комунальної та державної власності, приватну власність на землю. Тому слід враховувати такі обставини. Водні об'єкти, як уже вказувалося раніше, складаються не тільки з вод, але й із земель водного фонду. Правовідносини щодо охорони та використання цієї категорії земель врегульовані земельним законодавством. Тому виникає така колізія: води, на відміну від земель, не можуть належати на праві приватної власності.

Тому зараз у національному праві існує така конструкція щодо земель водного фонду. Відповідно до ч. 2 ст. 59 ЗК України громадянам та юридичним особам, за рішенням органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування, можуть безоплатно передаватись у власність замкнені природні водойми (загальною площею до трьох гектарів). Власники на своїх земельних ділянках можуть у встановленому порядку створювати рибогосподарські, протиерозійні та інші штучні водойми. Таким чином, землі водного фонду можуть належати на праві приватної власності, якщо вони відповідають таким критеріям:

- 1) їхня загальна площа не перевищує трьох гектарів;
- 2) вони є замкненими;
- 3) вони є природними, а не створеними штучно;
- 4) вони входять до складу сільськогосподарських угідь.

Перші три ознаки прямо вказані в тексті статті, а четверта ознака впливає з аналізу законодавства, що регулює діяльність фермерського господарства, особистого селянського господарства та сільськогосподарських кооперативів. Так, ЗУ «Про фермерське господарство»⁸⁴ передбачає в ч. 8 ст. 7, що землі водного фонду, які входять до складу сільськогосподарських угідь, не можуть передаватися у приватну власність для ведення фермерських господарств, за винятком невеликих – до трьох гектарів –

⁸⁴ Закон України «Про фермерське господарство» № 973-IV від 19.06.2003 р., Відомості Верховної Ради України, 2003, № 45 (07.11.2003), ст. 363.

ділянок під замкненими природними водоймами у складі угідь фермерського господарства. Фермерське господарство має право будувати замкнену водойму на земельній ділянці, що належить фермерському господарству чи його членові на праві приватної власності.

ГК України в ст. 150, зокрема, передбачає, що суб'єктам господарювання може передаватися у власність земля із закритими водоймами, у тому числі громадянам для ведення фермерського господарства, а також сільськогосподарським підприємствам – для господарської діяльності. Порядок надання землі у власність визначається виключно законом з урахуванням необхідності визначення гарантій ефективного використання землі суб'єктами господарювання, запобігання її безгосподарному використанню та псуванню.

Таким чином, води можуть надаватися лише на праві користування, іншими словами – оренди. Водне законодавство не передбачає, на відміну від земельного законодавства, права постійного користування водами для державних та комунальних суб'єктів господарювання. Воно лише оперує правом постійного користування землями водного фонду, які надаються водогосподарським спеціалізованим організаціям, іншим підприємствам, установам і організаціям, в яких створено спеціалізовані служби з догляду за водними об'єктами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів, гідротехнічними спорудами, та підтримання їх у належному стані.

Єдиним різновидом права користування, крім суто еколого-правових загального та спеціального, є право використовувати водні об'єкти на умовах оренди. У сучасному водному праві України відсутній правовий інститут водного сервіту. Хоча і в земельному, і в лісовому праві України він уже присутній, що відображено у відповідних галузевих кодексах. Водні сервітути існували ще з часів римського права. Їхнім змістом в основному було: *servitus aquae ducendae ex castellumo* – водойма, якою користуються також і сусіди; *servitus aquae ductus*, *servitus aquae ducendae* – право проводити воду по чужій ділянці або над нею; *servitus aquae haustus* – право набирати воду на чужій ділянці і т. ін.

У користування на умовах оренди водні об'єкти (їхні частини) місцевого значення та ставки, що знаходяться в басейнах

річок загальнодержавного значення, можуть надаватися водокористувачам лише для риборозведення, виробництва сільськогосподарської та промислової продукції, а також у лікувальних і оздоровчих цілях. Передача орендарем права на оренду водного об'єкта (чи його частини) іншим суб'єктам господарювання забороняється.

Орендодавцями водних об'єктів (їхніх частин) місцевого значення є Верховна Рада АРК та обласні ради. Окремі повноваження щодо надання водних об'єктів (їхніх частин) місцевого значення в користування Верховна Рада АРК та обласні ради можуть передавати відповідним органам виконавчої влади на місцях чи іншим державним органам. Верховна Рада АРК затвердила *Типовий договір оренди поверхневого водного об'єкта місцевого значення*⁸⁵ (дод. 2).

В інших областях України застосовують форму *зразкових договорів надання водних об'єктів загальнодержавного значення у тимчасове користування на умовах оренди*, як це зробили у Донецькому регіоні⁸⁶.

Орендодавцями водних об'єктів загальнодержавного значення є КМ України та місцеві державні адміністрації. Розподіл повноважень щодо передачі водних об'єктів загальнодержавного значення визначається КМ України відповідно до ВК та інших законів України.

Право водокористування на умовах оренди оформляється договором, погодженим з державними органами охорони навколишнього природного середовища та водного господарства.

Умови, строки і збір за оренду водних об'єктів (їхніх частин) визначаються в договорі оренди за згодою сторін.

Водокористувачі, яким водний об'єкт (його частина) надано в оренду, можуть дозволити іншим водокористувачам здійснювати спеціальне водокористування в спеціальному порядку.

⁸⁵ Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Порядок надання в користування поверхневих водних об'єктів місцевого значення на умовах оренди» № 175-5/06 від 22.09.2006 р., Сборник нормативно-правовых актов АР Крым, 2006, № 9, ст. 740.

⁸⁶ Розпорядження Донецької обласної державної адміністрації «Про Тимчасовий порядок щодо підготовки правових актів з надання водних об'єктів загальнодержавного значення у тимчасове користування на умовах оренди» № 163 від 15.04.2009 р.

На водних об'єктах, наданих в оренду, загальне водокористування допускається на умовах, встановлених водокористувачем, за погодженням з органом, який надав водний об'єкт в оренду. Водокористувач, який узяв водний об'єкт у користування на умовах оренди, зобов'язаний доводити до відома населення умови водокористування, а також про заборону загального водокористування на водному об'єкті, наданому в оренду. Якщо орендарем не встановлено таких умов, загальне водокористування визнається дозволеним без обмежень.

Тестові завдання

1. Води (водні об'єкти) є власністю:

- а) держави і можуть надаватися у приватну власність;
- б) особистих селянських господарств;
- в) фізичних осіб, якщо води (водні об'єкти) знаходяться на земельних ділянках, що надані їм на праві приватної власності;
- г) фермерських господарств в межах сільськогосподарських угідь;
- д) виключно народу України і надаються тільки у користування.

2. Чи має право водокористувач вимагати від власника вод (водопостачальника) відомості про якість питної води?

- а) так, має, але після надання договору про водопостачання;
- б) ні, не має, оскільки ця інформація є комерційною таємницею;
- в) так, має;
- г) ні, не має, оскільки ця інформація є інформацією з обмеженим доступом;
- д) ні, не має, оскільки ця інформація засекречена.

3. Інститут суборенди водного об'єкта (чи його частини) згідно з чинним законодавством України:

- а) допускається у всіх випадках;
- б) допускається стосовно водних об'єктів місцевого значення;
- в) не допускається в жодному випадку;
- г) допускається, якщо суборендар буде використовувати водний об'єкт виключно для риборозведення та питного водопостачання;
- д) допускається, якщо водний об'єкт знаходиться на праві приватної власності.

4. Земля, її надра, атмосферне повітря, *водні* та інші природні ресурси, які знаходяться в межах території України, природні ресурси її континентального шельфу, виключної (морської) економічної зони є об'єктами права власності:

- а) української держави;
- б) членів природоохоронних партій;
- в) українського народу;
- г) людства Землі;
- д) осіб, що народилися в Україні.

5. Суб'єктами права власності на води, за Конституцією України, виступають:

- а) держава;
- б) український народ;
- в) територіальні громади;
- г) громадяни України;
- д) громадяни України та іноземні громадяни.

6. Оренда водних об'єктів відноситься до:

- а) загального природокористування;
- б) загального та спеціального природокористування;
- в) спеціального природокористування;
- г) особливого режиму господарювання;
- д) розпорядження природним об'єктом.

7. Оренда водних об'єктів може бути:

- а) строковою та безстроковою;
- б) короткостроковою, довгостроковою та безстроковою;
- в) безстроковою;
- г) правом постійного користування;
- д) короткостроковою та довгостроковою.

8. Води та землі водного фонду, що входять до одного водного об'єкта, можуть належати громадянам:

- а) обидві на праві приватної власності без обмежень;
- б) води – на праві приватної власності, а землі водного фонду – на праві постійного користування;
- в) обидві на праві постійного користування;
- г) води – на праві оренди, а землі водного фонду – з певними обмеженнями на праві приватної власності;

д) води – на праві приватної власності, а землі водного фонду – тільки на праві оренди.

Практичні завдання

1. Державна екологічна інспекція в Донецькій області (м. Донецьк) звернулася з позовом до Державного підприємства «Шахта Постніківська» (м. Шахтарськ) про відшкодування суми збитку, заподіяного державі внаслідок порушення природоохоронного законодавства в розмірі 512 грн 32 коп.

Так, у ході перевірки, проведеної державними інспекторами Східної регіональної екологічної інспекції Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Донецькій області, дотримання вимог природоохоронного законодавства на Державному підприємстві «Шахта Постніківська» (м. Шахтарськ) було встановлено факт порушення умов спецводокористування та допущено самовільний скид шахтної води у природні водні об'єкти без встановлених нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин. Самовільне скидання шахтних вод здійснювався з трьох водовипусків «Шахти Постніківської».

Чи можна вважати дії державного підприємства законними? Чи порушують ці дії право власності на води? Які форми власності на води існують в Україні?

2. Полтавський міжрайонний природоохоронний прокурор в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в Полтавській області звернувся до суду з позовом до Гадяцької районної державної адміністрації про визнання недійсним акта на право приватної власності на земельну ділянку, вказуючи, що згідно з розпорядженням Гадяцької райдержадміністрації у приватну власність передана земельна ділянка площею 3,066 га, розташована на території Малопопіванської сільської ради. Вказана земельна ділянка – водний об'єкт, що займає всю площу цієї ділянки, є незамкненою природною водоймою, ставком – штучно створеною водоймою.

Чи правильно вчинив прокурор? Чи можуть надаватися водні об'єкти разом із землями водного фонду на праві приватної власності іноземцям та громадянам України?

3. Прокурор Волноваського району Донецької області в інтересах держави в особі Волноваської районної державної адміністрації звернувся до суду з адміністративним позовом до Жовтневої сільської ради Волноваського району Донецької області та Комунального підприємства «Волноваське бюро технічної інвентаризації» про скасування рішення виконавчого комітету Жовтневої сільської ради Волноваського району Донецької області від 26.12.2002 р. № 57, скасування свідоцтва про право власності на протиерозійний ставок Товариства з обмеженою відповідальністю «Укр-Лан» від 26.12.2002 р. та скасування реєстрації права власності від 28.12.2002 р. № 843.

Чи можуть надаватися на праві приватної власності протиерозійні ставки? Чи може бути суб'єктом права приватної власності на протиерозійний ставок юридична або фізична особа?

4. Прокурор Обухівського району звернувся до суду з позовом в інтересах держави в особі Обухівської райдержадміністрації про визнання недійсним договору оренди земельної ділянки водного фонду від 28.12.2002 р. площею 18,9 га, укладеного між ФОП та Верем'яцькою сільською радою, та про повернення вказаної земельної ділянки площею 18,9 га державі в особі Обухівської райдержадміністрації.

ФОП проти позову заперечує повністю з таких підстав: відповідно до приписів ст. 4 ВК України до земель водного фонду належать землі, зайняті: морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водоймами, болотами, а також островами; прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм; гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них; береговими смугами водних шляхів. Положення про склад земель водного фонду містяться у ст. 58 ЗК України. Частиною 1 ст. 85 ВК України визначено, що порядок надання земель водного фонду в користування та припинення права користування ними встановлюється земельним законодавством, зокрема, ст. 124 ЗК України та ст. 16 ЗУ «Про оренду землі». Договір оренди землі водного фонду, укладений між ФОП та Верем'яцькою сільською радою, розташованої на території Верем'яцької сільської ради в

межах села Верем'я, тобто розпорядження цієї земельною ділянкою належить до повноважень Верем'яцької сільської ради, а тому остання мала повноваження надавати ФОП у користування земельну ділянку площею 18,9 га. Крім того, земельна ділянка знаходиться на балансі Верем'яцької сільської ради.

Чи правильні заперечення ФОП? Який порядок надання водних об'єктів в оренду і на який термін їх можна надавати? Хто може бути орендодавцем водних об'єктів?

5. Одеським обласним виробничим управлінням водного господарства 02.04.2010 р. проведено перевірку стану дотримання вимог водного законодавства, про що 02.04.2010 р. складено відповідний акт перевірки, згідно з яким ФОП здійснює господарську діяльність (риборозведення) на ставку, який розташований на території Визирської сільської ради Комінтернівського району без договору оренди водного об'єкта. Господарська діяльність здійснюється на підставі договору оренди земельної ділянки, укладеного з Визирською сільською радою 30.12.2007 р. № 5.

Скваліфікуйте дії ФОП щодо можливості здійснення господарської діяльності на ставку на підставі договору земельної ділянки. Чи збігається правовий режим права власності земель водного фонду із водним об'єктом?

6. У червні 2008 року відкрите акціонерне товариство «Воля» звернулося із позовом до суду першої інстанції. В обґрунтування своїх позовних вимог позивач зазначив, що йому на праві постійного користування на підставі державного акта на право постійного користування землею від 17.08.2000 р. належить земельна ділянка площею 442,5 га землі, в тому числі водного фонду – 59,8 га.

Амвросіївська районна державна адміністрація Донецької області 18.10.2007 р. видала розпорядження, яким ФОП було надано у тимчасове користування на умовах оренди строком на 10 років ставок, площею водного дзеркала 0,9 га і об'ємом води 18,0 тис. куб. м, розташований у балці Широка в басейні річки Кринка на землях Многопільської сільської ради Амвросіївського району Донецької області для риборозведення. Ставок належить до

земель водного фонду, які надані у постійне користування Відкритому акціонерному товариству «Воля».

Позивач вважає, що зазначене розпорядження не відповідає вимогам ч. 3 ст. 85 ВК України та ч. 4 ст. 59 ЗК України, оскільки передача в оренду водного об'єкта була здійснена без погодження з постійним користувачем земельної ділянки, на якій розташований ставок.

Як повинен вирішити справу суд? Розкрийте права постійного користувача земельною ділянкою із земель водного фонду щодо права власності на водний об'єкт.

§ 5. Управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів

Управлінню в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів притаманні основні риси управління в галузі охорони довкілля, які викладені в Загальній частині навчального посібника «Екологічне право України»⁸⁷.

Державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється за басейновим принципом на основі державних цільових, міждержавних та регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюють КМ України, Уряд АРК, місцеві ради та їхні виконавчі комітети, спеціально уповноважені органи державної виконавчої влади та інші державні органи відповідно до законодавства України.

КМ України у сфері охорони навколишнього природного середовища здійснює в межах своїх повноважень державне управління у сфері охорони та раціонального використання водних ресурсів⁸⁸. ВК України відносить до відання КМ України у галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів такі функції:

⁸⁷ Екологічне право України. Загальна частина : навчальний посібник / За заг. редакцією О. М. Шуміла. – Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 292 с.

⁸⁸ Закон України «Про Кабінет Міністрів України» № 2591-VI від 07.10.2010 р., Відомості Верховної Ради України, 2011, № 9 (04.03.2011), ст. 58.

- 1) реалізація державної політики у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;
- 2) розпорядження водними об'єктами загальнодержавного значення;
- 3) здійснення державного контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів;
- 4) визначення пріоритетів водокористування;
- 5) забезпечення розробки державних цільових⁸⁹, комплексних⁹⁰, міждержавних та регіональних програм використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, затвердження регіональних програм⁹¹;
- 6) визначення порядку діяльності органів державної виконавчої влади у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, координація їхньої діяльності;
- 7) встановлення порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування, будівельні, днопоглиблювальні роботи, видобування піску і гравію, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду, а також розробки та затвердження нормативів скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти;
- 8) прийняття у разі виникнення аварійних ситуацій рішень про скидання стічних вод з накопичувачів у водні об'єкти, якщо вони призводять до перевищення гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у цих об'єктах;
- 9) організація і координація робіт, пов'язаних з попередженням та ліквідацією наслідків аварій, стихійного лиха, шкідливої дії вод або погіршенням якості водних ресурсів;
- 10) прийняття рішень про обмеження, тимчасову заборону (зупинення) діяльності підприємств, установ, організацій та об'єктів у разі порушення ними вимог водного законодавства;

⁸⁹ Постанова КМ України «Про затвердження Державної цільової програми комплексного протиаварійного захисту в басейнах річок Дністра, Пруту та Сірету» № 1151 від 27.12.2008, Офіційний вісник України, 2008, № 100 (12.01.2009), ст. 3341.

⁹⁰ Постанова КМ України «Про затвердження Комплексної програми захисту сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії води на період до 2010 року та прогноз до 2020 року» № 901 від 03.07.2006, Офіційний вісник України, 2006, № 27 (19.07.2006), ст. 1942.

⁹¹ Постанова КМ України «Про затвердження Програми комплексного розвитку Українського Придніав'я на 2004–2011 роки» № 428 від 31.03.2004, Офіційний вісник України, 2004, № 14 (23.04.2004), ст. 973.

11) затвердження проектів зон санітарної охорони господарсько-питних водозаборів, які забезпечують водопостачання території більш як однієї області;

12) керівництво зовнішніми зв'язками України в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів;

13) вирішення інших питань у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Мінприроди України⁹² є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади у формуванні і забезпеченні реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічній та в межах своєї компетенції раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів (поверхневих та підземних вод, внутрішніх морських вод і територіального моря та природних ресурсів територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України), розвитку водного господарства і меліорації земель, а також у сфері здійснення державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення та охорону природних ресурсів.

Мінприроди України у сфері:

1) охорони та відтворення вод (поверхневі, підземні, морські), раціонального використання водних ресурсів:

а) забезпечує нормативно-правове регулювання з питань:

- правил, нормативів, норм з охорони та відтворення вод (поверхневі, підземні, морські), раціонального використання водних ресурсів, аналізує практику їхнього застосування;

- лімітів забору, використання води та лімітів скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти;

- надання документів дозвільного характеру у цій сфері;

- порядку з питань розроблення та затвердження нормативів гранично допустимих скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти;

⁹² Указ Президента України «Про Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України» № 452/2011 від 13.04.2011 р., Офіційний вісник України, 2011, № 29 (26.04.2011), ст. 1258.

- методик та методичних вказівок щодо встановлення технологічних нормативів у цій сфері;
- умов скидання вод у водні об'єкти та підземні горизонти;
- критеріїв визначення екстремально високого рівня забруднення вод;

б) видає, анулює, здійснює переоформлення та видачу дублікатів дозволів на проведення робіт на землях, зайнятих морями;

в) веде перелік підприємств, установ, організацій, які розробляють проекти нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти;

2) розвитку водного господарства і меліорації земель – забезпечує нормативно-правове регулювання з питань щодо:

- правил, нормативів, норм у сфері розвитку водного господарства і меліорації земель, аналізує практику їхнього застосування;

- організації та здійснення моніторингу зрошуваних та осушуваних земель;

- ведення державного водного кадастру за розділом «Водокоористування»;

- переліку водних об'єктів місцевого значення;

- консервації меліоративних систем та окремих об'єктів інженерної інфраструктури;

- проведення планово-попереджувальних ремонтів меліоративних систем і споруд;

- надання документів дозвільного характеру в цій сфері.

Держгеонадра України⁹³ є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується КМ України через міністра екології та природних ресурсів України, входить до системи органів виконавчої влади і забезпечує реалізацію державної політики у сфері геологічного вивчення та раціонального використання надр. Ця служба:

- видає у встановленому порядку спеціальні дозволи на будівництво та експлуатацію підземних споруд, не пов'язаних із

⁹³ Указ Президента України «Про Положення про Державну службу геології та надр України» № 391/2011 від 06.04.2011 р., Офіційний вісник України, 2011, № 29 (26.04.2011), ст. 1228.

видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод;

- здійснює державний контроль за геологічним вивченням надр і раціональним та ефективним використанням надр України, у тому числі за веденням пошуково-розвідувальних та інших робіт щодо геологічного вивчення підземних вод;

- виявляє недіючі свердловини на воду та вживає заходів щодо їхньої ліквідації або ремонту і подальшого використання;

- забезпечує розвиток мінерально-сировинної бази, організацію геологічного, геофізичного, геохімічного, гідрогеологічного, інженерно-геологічного та еколого-геологічного, сейсмічного вивчення надр, пошуку і розвідки корисних копалин на території України, у межах територіальних вод, континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони України;

- здійснює моніторинг мінерально-сировинної бази, геологічного середовища та підземних вод;

- веде державний облік підземних вод та водного кадастру.

Спеціально уповноваженим органом державної виконавчої влади у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів є Державне агентство водних ресурсів України (Держводагентство України), яке є центральним органом виконавчої влади. Його діяльність спрямовується і координується КМ України через міністра екології та природних ресурсів України⁹⁴.

Держводагентство України входить до системи органів виконавчої влади та створюється для реалізації державної політики у сфері розвитку водного господарства і меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів.

Основними завданнями Держводагентства України є:

- внесення пропозицій щодо формування державної політики у сфері розвитку водного господарства і меліорації земель, управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів;

⁹⁴ Указ Президента України «Про Положення про Державне агентство водних ресурсів України» № 453/2011 від 13.04.2011 р., Офіційний вісник України, 2011, № 29 (26.04.2011), ст. 1259.

- реалізація державної політики у сфері управління, використання та відтворення поверхневих водних ресурсів, розвитку водного господарства і меліорації земель та експлуатації державних водогосподарських об'єктів комплексного призначення, міжгосподарських зрошувальних та осушувальних систем.

Басейновий принцип управління закріплено, крім ВК України, і в інших нормативних актах. Так, у Національній програмі екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води передбачено такі пріоритетні заходи та шляхи їхньої реалізації:

1. Розробка засад і проектування організаційної структури та функціональних схем басейнового управління.

2. Розробка і затвердження Положення про басейновий принцип управління водокористуванням і охороною вод, відновленням водних ресурсів та екологічним оздоровленням водних об'єктів.

3. Підготовка інших нормативних актів, що забезпечують реалізацію басейнового принципу управління.

4. Розробка нормативно-методичної бази еколого-інвестиційної діяльності та функціонування управлінської інфраструктури в басейні.

5. Впровадження взаємоузгодженої нормативно-методичної бази системи обліку, моніторингу та контролю за водокористуванням, охороною вод та відновленням водних ресурсів у басейні.

6. Створення (проектування, відповідна організація тощо) басейнової геоінформаційної системи з банком еколого-господарської інформації.

Таким чином, в Україні забезпечується взаємодія в управлінні водогосподарською і водоохоронною діяльністю за басейновим принципом.

У Держводагентстві України створені такі басейнові управління водних ресурсів: річки Рось (БУВР р. Рось); річки Південний Буг (БУВР р. Південний Буг); Деснянське (Деснянське БУВР); Західно-Бузьке (Західно-Бузьке БУВР); Дніпровське (Дніпровське БУВР); Дністровсько-Прутське (Дністровсько-Прутське БУВР); Дунайське (Дунайське БУВР); Кримське (Кримське БУВР); Сіверсько-Донецьке (Сіверсько-Донецьке БУВР). Також в структу-

рі цього агентства діють управління каналів: Головного Каховського магістрального каналу (УГКМК); Дніпро – Донбас (УКДД); Дніпро – Інгулець (УКДІ); Інгулецької зрошувальної системи (УКІЗС) та Північно-Кримського каналу (УПКК). Крім того, в кожній області існують обласні виробничі управління водного господарства⁹⁵.

Основними завданнями органів Держводагентства є здійснення контролю за раціональним використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів, що включає контроль за:

- забезпеченням права державної власності на води;
- наявністю і станом водоохоронних споруд та обладнання;
- веденням обліку використання води та скидання забруднюючих речовин у водні джерела і наявністю відповідної апаратури та систем контролю;
- дотриманням правил експлуатації водогосподарських споруд і пристроїв;
- дотриманням умов дозволів на спеціальне водокористування;
- дотриманням установлених режимів роботи водосховищ та водогосподарських систем;
- виконанням заходів з охорони вод від забруднення, засмічення та виснаження при здійсненні господарської діяльності на водозборах, у водоохоронних зонах та прибережних захисних смугах річок, водосховищ, озер та інших водних об'єктів;
- дотриманням порядку та режиму використання земель водного фонду;
- виконанням заходів щодо безпечного водокористування у зонах впливу атомних електростанцій⁹⁶.

Управління у сфері охорони та використання вод здійснює також Міністерство надзвичайних ситуацій України (МНС України), яке є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної

⁹⁵ Офіційний сайт Державного агентства водних ресурсів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://scwm.gov.ua/index.php?option=com_content&view=section&id=7&Itemid=123

⁹⁶ Наказ Державного комітету України по водному господарству «Про затвердження Положення про здійснення органами Держводгоспу України контролю за раціональним використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів» № 20 від 29.01.2001 р., Офіційний вісник України, 2001, № 7 (02.03.2001), ст. 299.

політики у сфері цивільного захисту, рятувальної справи та гасіння пожеж, державного нагляду у сфері техногенної, пожежної, промислової безпеки та гірничого нагляду, поводження з радіоактивними відходами, ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи, профілактики травматизму невинного характеру, а також гідрометеорологічної діяльності⁹⁷.

МНС України відповідно до покладених на нього завдань:

- затверджує форму та порядок ведення журналу обліку місць масового відпочинку населення на водних об'єктах;
- веде державний водний кадастр за розділом «Поверхневі води» та державний облік поверхневих вод;
- здійснює моніторинг забруднення навколишнього природного середовища на пунктах державної системи гідрометеорологічних спостережень: атмосферного повітря в населених пунктах та опадів (вміст забруднюючих речовин, у тому числі радіонуклідів, транскордонне перенесення забруднюючих речовин); снігового покриву; річкових, озерних (гідрохімічні та гідробіологічні показники, у тому числі радіонукліди) та морських вод (гідрохімічні показники); ґрунтів різного призначення (вміст залишкової кількості пестицидів та важких металів); радіаційної обстановки (визначення експозиційної дози гамма-випромінювання); повеней, паводків, селів;
- здійснює прогнозування погоди, гідрологічного режиму водних об'єктів, небезпечних і стихійних гідрометеорологічних явищ, урожайності сільськогосподарських культур.

Отже, діяльність у галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів здійснюють такі органи державної влади: КМ України; Мінприроди України; Державна служба геології та надр України, Державне агентство водних ресурсів України та МНС України відповідно до зазначених вище повноважень, які також дублюються у ВК України.

Однією зі складових інституту управління є функція контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних

⁹⁷ Указ Президента України «Про Положення про Міністерство надзвичайних ситуацій України» № 402/2011 від 06.04.2011 р., Офіційний вісник України, 2011, № 29 (26.04.2011), ст. 1236.

ресурсів, яка полягає в забезпеченні додержання усіма юридичними та фізичними особами вимог водного законодавства. Контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів поділяється на державний та громадський. Державний контроль здійснюється КМ України, державними органами охорони навколишнього природного середовища, іншими спеціально уповноваженими державними органами відповідно до законодавства України.

Порядок здійснення державного контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів визначається Постановою КМ України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів і визначається періодичність проведення планових заходів, пов'язаних з державним наглядом (контролем)»⁹⁸ та Наказом Держводгоспу «Про затвердження Порядку організації та проведення перевірок суб'єктів господарювання, що використовують водні ресурси або здійснюють господарську діяльність у межах земель водного фонду»⁹⁹.

Громадський контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів здійснюється громадськими інспекторами охорони навколишнього природного середовища, повноваження яких визначаються спеціальним положенням¹⁰⁰.

З метою об'єднання зусиль громадськості та держави, спрямованих на поліпшення стану джерел, водойм і річок України, раціональне використання водних ресурсів, вироблення дбайливого

⁹⁸ Постанова КМ України «Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів і визначається періодичність проведення планових заходів, пов'язаних з державним наглядом (контролем)» № 1139 від 27.12.2008 р., Офіційний вісник України, 2008, № 100 (12.01.2009), ст. 3330.

⁹⁹ Наказ Державного комітету України по водному господарству «Про затвердження Порядку організації та проведення перевірок суб'єктів господарювання, що використовують водні ресурси або здійснюють господарську діяльність у межах земель водного фонду» № 223 від 07.12.2009 р., Офіційний вісник України, 2010, № 1 (22.01.2010), ст. 54.

¹⁰⁰ Наказ Міністерства екології та природних ресурсів «Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля» № 88 від 27.02.2002 р., Офіційний вісник України, 2002, № 12 (05.04.2002), ст. 631; Офіційний вісник України, 2002, № 13 (12.04.2002), уточнення.

ставлення населення до водних об'єктів, їх охорони і відтворення КМ України запровадив щорічний Всеукраїнський конкурс «До чистих джерел» з оголошенням його підсумків до Дня довкілля¹⁰¹. Метою конкурсу є розширення в суспільстві практичної природоохоронної діяльності, спрямованої на охорону і поліпшення стану джерел, річок та водойм України, раціональне використання водних ресурсів, підвищення екологічної і правової обізнаності громадян щодо охорони водних ресурсів шляхом залучення широких верств населення до практичної природоохоронної роботи, розвитку громадянських екологічних ініціатив¹⁰².

З метою забезпечення збирання, обробки, збереження та аналізу інформації про стан вод, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється державний моніторинг вод. Він є складовою частиною державної системи моніторингу навколишнього природного середовища України і здійснюється в порядку, що визначається КМ України¹⁰³. Порядок встановлює основні вимоги до організації державного моніторингу вод, до взаємодії міністерств і відомств під час його проведення, до забезпечення органів державної виконавчої влади інформацією для прийняття рішень, пов'язаних зі станом водного фонду України.

Державний моніторинг вод здійснюється з метою забезпечення збирання, оброблення, збереження та аналізу інформації про стан вод, прогнозування його змін та розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Державний моніторинг вод здійснюється за предметними напрямками кількості та якості вод.

¹⁰¹ Постанова КМ України «Про щорічний Всеукраїнський конкурс «До чистих джерел» № 51 від 24.01.2001 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://zakon1.rada.gov.ua/cgs-bin/laws/main.cgs?nreg=51-2001-%EE>

¹⁰² Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Порядок проведення Всеукраїнського конкурсу «До чистих джерел» № 204 від 20.04.2007 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://kharkivoda.gov.ua/ru/dokument/view/id/6070>

¹⁰³ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод» № 815 від 20.07.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 15, ст. 403.

До об'єктів державного моніторингу вод належать:

- поверхневі води:

- а) природні водойми (озера), водотоки (річки, струмки);

- б) штучні водойми (водосховища, ставки), канали та інші водні об'єкти;

- підземні води та джерела;

- внутрішні морські води та територіальне море, виключна (морська) економічна зона України;

- джерела забруднення вод, включаючи зворотні води, аварійні скидання рідких продуктів і відходів, втрати продуктів і матеріалів при видобуванні корисних копалин у межах акваторій поверхневих вод, внутрішніх морських вод, територіального моря і виключної (морської) економічної зони України та дам্পінг відходів, води поверхневого стоку із сільськогосподарських угідь, фільтрацію забруднюючих речовин з технологічних водойм та сховищ, масовий розвиток синьо-зелених водоростей;

- надходження шкідливих речовин з донних відкладів (вторинне забруднення) та інші джерела забруднення, щодо яких можуть здійснюватися спостереження.

У рамках управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів здійснюється державний облік вод за такими напрямками: водокористування, поверхневі води, підземні води та ведення державного водного кадастру.

Державному обліку підлягає використання вод промисловими, будівельними, транспортними, сільськогосподарськими та іншими підприємствами, організаціями й установами незалежно від їхнього відомчого підпорядкування і форм власності, джерел водопостачання і приймачів зворотних вод. До них належать:

- усі без винятку водокористувачі, що здійснюють скидання зворотних вод безпосередньо у поверхневі, підземні водні об'єкти, а також на поля фільтрації, накопичувачі, рельєф місцевості тощо, незалежно від обсягів скидання;

- усі водокористувачі, що забирають з природних водних об'єктів 50 куб. м на добу і більше. Питання охоплення обліком менших за обсягами водокористувачів вирішується обласною державною адміністрацією за поданням регіональних управлінь (відділів) комплексного використання водних ресурсів Держводгоспу

України. Про прийняття такого рішення органи Держводгоспу України сповіщають водокористувача та його вищу організацію;

– підприємства, що забирають воду з комунального (відомчого) водопроводу або інших водогосподарських систем і передають зворотні води комунальній (відомчій) каналізації при заборі ними 50 куб. м і більше води на добу, а також водокористувачі, які мають оборотні системи водоспоживання загальною потужністю 1000 куб. м на добу і більше, незалежно від кількості забраної свіжої води.

Не є використанням вод проведення в акваторії водойм будівельних, днопоглиблювальних, вибухових, бурових, геолого-розвідувальних робіт, а також робіт з видобування корисних копалин, прокладки трубопроводів, кабелів тощо¹⁰⁴.

Державний водний кадастр¹⁰⁵ складається з метою систематизації даних державного обліку вод та визначення наявних для використання водних ресурсів і являє собою систематизований звіт відомостей про:

- поверхневі, підземні, внутрішні морські води та територіальне море (водні об'єкти);
- обсяги, режим, якість і використання вод (водних об'єктів);
- водокористувачів (крім вторинних).

До державного водного кадастру включаються також відомості про водогосподарські об'єкти, що забезпечують використання води, очищення та скидання зворотних вод, а саме:

- споруди для акумуляції та регулювання поверхневих і підземних вод;
- споруди для забору та транспортування води;
- споруди для скидання зворотних вод;
- споруди, на яких здійснюється очищення зворотних вод (з оцінкою їхньої ефективності).

Державний водний кадастр складається з трьох розділів:

- поверхневі води;
- підземні води;
- використання вод.

¹⁰⁴ Наказ Держкомстату «Про затвердження форми державної статистичної звітності № 2-ТП (водгосп)» № 230 від 30.09.1997 р., Офіційний вісник України, 1997, № 43 (07.11.1997), ст. 185.

¹⁰⁵ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку ведення державного водного кадастру» № 413 від 08.04.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 10, ст. 292.

Державний водний кадастр включає дані державного обліку поверхневих і підземних вод та державного обліку водокористування, які систематизуються за водними об'єктами та їхніми ділянками, водозбірними басейнами річок та морів, басейнами підземних вод, водогосподарськими ділянками, економічними районами, адміністративно-територіальними одиницями і в цілому по Україні.

Державне управління здійснюється також шляхом економічного регулювання раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів передбачають:

- 1) видачу дозволів на спеціальне водокористування;
- 2) встановлення ставок зборів за спеціальне водокористування;
- 3) надання водокористувачам податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідхідних, безвідхідних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, здійснення відповідно до законодавства інших заходів, що зменшують негативний вплив на води;

- 4) відшкодування у встановленому порядку збитків, заподіяних водним об'єктам у разі порушення вимог законодавства.

Збори за спеціальне водокористування справляються з метою стимулювання раціонального використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів і включають збір за спеціальне використання води та екологічний податок за скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, які встановлюються ПК України¹⁰⁶.

Стандартизація і нормування в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюються з метою забезпечення екологічної і санітарно-гігієнічної безпеки вод шляхом встановлення комплексу взаємопов'язаних нормативних документів, які визначають взаємопогоджені вимоги до об'єктів, що підлягають стандартизації і нормуванню.

У галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів встановлюються такі нормативи:

- 1) нормативи екологічної безпеки водокористування;

¹⁰⁶ Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р., Офіційний вісник України, 2010, № 92 (10.12.2010) (частина 1), ст. 3248.

- 2) екологічний норматив якості води водних об'єктів;
- 3) нормативи гранично допустимого скидання забруднюючих речовин¹⁰⁷;
- 4) галузеві технологічні нормативи утворення речовин, що скидаються у водні об'єкти¹⁰⁸;
- 5) технологічні нормативи використання води¹⁰⁹.

Тестові завдання

1. Спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань водного господарства в галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів в Україні є:

- а) Верховна Рада України;
- б) Державне агентство водних ресурсів України;
- в) Кабінет Міністрів України;
- г) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- д) Державний комітет України з водного господарства.

2. До органів державного екологічного управління загальної компетенції відносяться:

- а) Державне агентство водних ресурсів України;
- б) Державний комітет лісового господарства;
- в) адміністрації державних підприємств;
- г) загальні збори сільськогосподарських кооперативів;
- д) місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування.

3. До органів державного екологічного управління спеціальної компетенції відносяться:

- а) Верховна Рада України;
- б) Кабінет Міністрів України;
- в) Державне агентство водних ресурсів України;

¹⁰⁷ Постанова КМ України «Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується» № 1100 від 11.09.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 17, ст. 490.

¹⁰⁸ Наказ Міністерства аграрної політики «Про затвердження Галузевої методики з розрахунку норм і нормативів водокористування та водовідведення для підприємств олійно-жирової галузі» № 768 від 25.11.2010 р.

¹⁰⁹ Наказ Міністерства з питань житлово-комунального господарства України «Про затвердження Методики розроблення технологічних нормативів використання питної води житлово-експлуатаційними підприємствами і організаціями» № 126 від 14.05.2008 р., Офіційний вісник України, 2008, № 41 (17.06.2008), ст. 1386.

- г) Міністерство екології та природних ресурсів України;
- д) Президент України.

4. З метою систематизації даних державного обліку вод та визначення наявних для використання водних ресурсів складається:

- а) Державний перелік водних об'єктів;
- б) Державний перелік водних об'єктів загальнодержавного значення;
- в) Державний кадастр природних об'єктів;
- г) Реєстрова книга водних об'єктів області;
- д) Державний водний кадастр.

5. Державний водний кадастр складається з:

- а) двох розділів;
- б) трьох розділів;
- в) чотирьох розділів;
- г) п'яти розділів;
- д) шести розділів.

6. Оприлюднення Національної доповіді про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні відбувається:

- а) щоквартально;
- б) один раз на п'ять років;
- в) щорічно;
- г) один раз на два роки;
- д) один раз на три роки.

7. Основною одиницею управління в галузі використання та охорони водних об'єктів законодавством визначено:

- а) річковий басейн;
- б) басейновий округ;
- в) водний басейн;
- г) озерний басейн;
- д) річковий округ.

Практичні завдання

1. У селищі Мала Данилівка Дергачівського району було здійснено комплексну перевірку дотримання законодавчих вимог щодо спеціального використання підземних питних вод власниками садиб.

Під час перевірки на трьох вулицях селища було виявлено 20 садіб, власники яких ухилялися від отримання дозволів на спеціальне водокористування.

Дайте правове обґрунтування платності водокористування. Які органи здійснюють управління в галузі охорони та використання вод? Надайте алгоритм отримання дозволів на використання підземних питних вод власниками садіб.

2. Яків Скверберг – голова правління акціонерного товариства «Пошук», яке було створено для буріння артезіанських свердловин, вирішив розширити сферу дії свого АТ та зайнятися видобутком гафнію та сапропелю в Азовському морі. З цією метою він силами працівників свого підприємства організував розвідувальне буріння в акваторії моря на відстані 240 м від берега, на глибині 1,7 м та видобув по 700 кг кожної речовини. Дозвіл на це він одержав від голови селищної ради пана Буряцу.

Визначте правомірність видачі дозволу керівникові акціонерного товариства. Хто здійснює видачу дозволів на спеціальне використання вод?

3. Податкова інспекція звернулася до місцевого суду із позовною заявою про стягнення платежів з голови фермерського господарства «Злагода» Ф. Бойка за використання ним водних ресурсів і загальнопоширених корисних копалин.

У суді Ф. Бойко пояснив, що на земельній ділянці, яка виділена йому і передана на праві приватної власності для ведення фермерського господарства, міститься ставок, який він використовує для напування худоби, також запаси глини, гравію та піску, які він використовував для будівництва господарських будівель та доріг. Такі ресурси, на його думку, він має право використовувати безоплатно, враховуючи, що періодично і вчасно вносить земельний податок за свою земельну ділянку.

Розкрийте особливості використання водних об'єктів фермерськими господарствами. Дайте аналіз основних екологічних прав та обов'язків сільськогосподарських виробників. Як повинен вирішити справу суд?

4. Господарський суд Київської області розглянув вимоги міжрайонного природоохоронного прокурора Київської області

в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в Київській області та Української міської ради Обухівського району Київської області до Відкритого акціонерного товариства «Державна енергогенеруюча компанія «Центренерго» в особі Трипільської теплової електричної станції про стягнення 12 131,70 грн шкоди, заподіяної внаслідок видобування підземних водних ресурсів без спеціального дозволу.

Трипільська тепла електрична станція ВАТ «ДЕК «Центренерго»» направила відзив на претензію з посиланням на те, що Державним управлінням охорони навколишнього природного середовища в Київській області не дотримані строки, передбачені п. 4 Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування. Це призвело до того, що дозвіл промислового майданчику Трипільської ТЕС був наданий вже після проведеної перевірки, в зв'язку з чим у задоволенні претензії відповідачем відмовлено.

Чи могла електрична станція здійснювати спеціальне водокористування без спеціального дозволу? Як повинен вирішити справу суд?

5. Прокурор Дніпропетровської області в інтересах держави в особі Державної екологічної інспекції в Дніпропетровській області звернувся до господарського суду з позовом та просить суд стягнути з Відкритого акціонерного товариства «ДніпроАЗОТ» на користь держави в особі Державної екологічної інспекції в Дніпропетровській області збитки, заподіяні самовільним використанням водних ресурсів без дозволу на спеціальне водокористування у розмірі 5 076 648 грн.

Позовні вимоги мотивовані тим, що порушення відповідачем встановлених умов водокористування, яке полягає в заборі води з поверхневих джерел без дозволу на спеціальне водокористування, приводить до погіршення водних ресурсів.

Прокурор зазначає, що Державною екологічною інспекцією в Дніпропетровській області проведено перевірку дотримання вимог водоохоронного законодавства при здійсненні забору води та скиду зворотних вод на підприємстві відповідача. Під час її проведення встановлено, що товариство є первинним водокористу-

вачем, яке здійснює забір поверхневих вод з р. Дніпра та скидає зворотні води в р. Дніпро.

Відповідач позовні вимоги вважає необґрунтованими та просить в задоволенні позову відмовити в повному обсязі. Суду він пояснює, що двічі звертався до Центру дозвільних процедур «Єдиний офіс» Дніпропетровської міської ради із заявою про видачу дозволу. В першому зверненні щодо видачі дозволу відповідачу відмовлено з тих підстав, що ним надані недостовірні та недостатні відомості, необхідні для отримання дозволу. По другому зверненню, протягом передбаченого законом строку для видачі або відмови у видачі документа дозвільного характеру, Відкрите акціонерне товариство «ДніпроАЗОТ» не отримало ані дозволу на спеціальне водокористування, ані відмови у його видачі, ані будь-якого повідомлення про результати розгляду заяви на отримання дозволу.

Крім того, відповідач зазначає, що лист Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області про повторну відмову у видачі дозволу на спеціальне водокористування не надсилався на адресу відповідача взагалі, а був отриманий представником підприємства безпосередньо в дозвільному центрі, з пропущенням строку, встановленого для розгляду заяви та прийняття рішення.

Чи правомірні дії прокурора? Вирішіть справу по суті.

§ 6. Право водокористування

Інститут водокористування регламентується ВК України. Він визначає водокористування як використання вод (водних об'єктів) для задоволення потреб населення, промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей господарства, включаючи право на забір води, скидання стічних вод та інші види використання вод (водних об'єктів). Таким чином, водокористувачами в Україні можуть бути підприємства, установи, організації і громадяни України, а також іноземні юридичні і фізичні особи та особи без громадянства. Водокористувачі можуть бути первинними і вторинними.

Первинні водокористувачі – це ті, що мають власні водозабірні споруди і відповідне обладнання для забору води.

Вторинні водокористувачі (абоненти) – це ті, що не мають власних водозабірних споруд і отримують воду з водозабірних споруд первинних водокористувачів та скидають стічні води в їхні системи на умовах, які встановлюються між ними. Вторинні водокористувачі можуть здійснювати скидання стічних вод у водні об'єкти також на підставі дозволів на спеціальне водокористування.

Водокористувачі мають певні права та обов'язки. Права водокористувачів охороняються законом, у разі порушення прав водокористувачів вони підлягають поновленню в порядку, встановленому законодавством. До основних прав водокористувачів можна віднести такі:

- 1) здійснювати загальне та спеціальне водокористування;
- 2) використовувати водні об'єкти на умовах оренди;
- 3) вимагати від власника водного об'єкта або водопровідної системи підтримання належної якості води за умовами водокористування;
- 4) споруджувати гідротехнічні та інші водогосподарські об'єкти, здійснювати їхню реконструкцію і ремонт;
- 5) передавати для використання воду іншим водокористувачам на визначених умовах;
- 6) здійснювати інші функції щодо водокористування в порядку, встановленому законодавством.

Права водокористувачів тісно пов'язані з обов'язками, які, в свою чергу, чітко регламентовані законом:

- 1) економно використовувати водні ресурси, дбати про їхнє відтворення і поліпшення якості вод;
- 2) використовувати воду (водні об'єкти) відповідно до цілей та умов їхнього надання;
- 3) дотримуватися встановлених нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та встановлених лімітів забору води, лімітів використання води та лімітів скидання забруднюючих речовин, а також санітарних та інших вимог щодо впорядкування своєї території;
- 4) використовувати ефективні сучасні технічні засоби і технології для утримання своєї території в належному стані, а також

здійснювати заходи щодо запобігання забрудненню водних об'єктів стічними (дошовими, сніговими) водами, що відводяться з неї;

5) не допускати порушення прав, наданих іншим водокористувачам, а також заподіяння шкоди господарським об'єктам та об'єктам навколишнього природного середовища;

6) утримувати в належному стані зони санітарної охорони джерел питного та господарсько-побутового водопостачання, прибережні захисні смуги, смуги відведення, берегові смуги водних шляхів, очисні та інші водогосподарські споруди та технічні пристрої;

7) здійснювати облік забору та використання вод, вести контроль за якістю і кількістю скинутих у водні об'єкти зворотних вод і забруднюючих речовин та за якістю води водних об'єктів у контрольних створах, а також подавати відповідним органам звіти в порядку, визначеному ВК України та іншими законодавчими актами;

8) здійснювати погоджені у встановленому порядку технологічні, лісомеліоративні, агротехнічні, гідротехнічні, санітарні та інші заходи щодо охорони вод від вичерпання, поліпшення їхнього стану, а також припинення скидання забруднених стічних вод;

9) здійснювати спеціальне водокористування лише за наявності дозволу;

10) безперешкодно допускати на свої об'єкти державних інспекторів спеціально уповноважених державних органів у галузі використання, охорони та відтворення водних ресурсів, а також громадських інспекторів з охорони навколишнього природного середовища, які здійснюють перевірку додержання вимог водного законодавства, і надавати їм безкоштовно необхідну інформацію;

11) своєчасно сплачувати збори за спеціальне водокористування та інші збори відповідно до законодавства;

12) своєчасно інформувати місцеві ради, державні органи охорони навколишнього природного середовища та санітарного нагляду про виникнення аварійних забруднень;

13) здійснювати невідкладні роботи, пов'язані з ліквідацією наслідків аварій, які можуть спричинити погіршення якості води,

та надавати необхідні технічні засоби для ліквідації аварій на об'єктах інших водокористувачів у порядку, встановленому законодавством;

14) виконувати інші обов'язки щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів згідно з законодавством.

Законодавство передбачає вживання такого заходу до водокористувачів, як обмеження їхніх прав у разі маловоддя, загрози виникнення епідемій та епізоотій. Їхні права також можуть бути обмежені в інших передбачених законом випадках, а також можуть бути змінені умови водокористування з метою забезпечення охорони здоров'я людей та в інших державних інтересах. При цьому пріоритетність надається використанню вод для питних і побутових потреб населення.

Права водокористувачів обмежуються також під час аварій або за умов, що можуть призвести чи призвели до забруднення вод, та при здійсненні невідкладних заходів щодо запобігання стихійному лиху, спричиненому шкідливою дією вод, і ліквідації його наслідків.

Права водокористувачів, які здійснюють спеціальне водокористування, можуть бути обмежені органом, який видав дозвіл на спеціальне водокористування чи надав водний об'єкт у користування або оренду.

Права вторинних водокористувачів можуть бути обмежені первинними водокористувачами за погодженням з органом, який видав дозвіл на спеціальне водокористування чи надав водний об'єкт у користування.

Водокористуванню притаманні основні риси природокористування і воно також може бути двох видів – загальне та спеціальне.

Загальне водокористування похідне від загального природокористування і тому здійснюється громадянами (фізичними особами) для задоволення їхніх потреб (купання, плавання на човнах, аматорське і спортивне рибальство, водопій тварин, забір води з водних об'єктів без застосування споруд або технічних пристроїв та з криниць) безкоштовно, без закріплення водних об'єктів за окремими особами та без надання відповідних дозволів.

З метою охорони життя і здоров'я громадян, охорони навколишнього природного середовища та з інших передбачених законодавством підстав районні і міські ради за поданням державних органів охорони навколишнього природного середовища, водного господарства, санітарного нагляду та інших спеціально уповноважених державних органів встановлюють місця, де забороняється купання, плавання на човнах, забір води для питних або побутових потреб, водопій тварин, а також за певних підстав визначають інші умови, що обмежують загальне водокористування на водних об'єктах, розташованих на їхній території. Місцеві ради зобов'язані повідомляти населення про встановлені ними правила, що обмежують загальне водокористування.

Під спеціальним водокористуванням слід розуміти забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин зі зворотними водами із застосуванням каналів. Спеціальне водокористування здійснюється юридичними і фізичними особами насамперед для задоволення питних потреб населення, а також для господарсько-побутових, лікувальних, оздоровчих, сільськогосподарських, промислових, транспортних, енергетичних, рибогосподарських та інших державних і громадських потреб. ВК України визначено випадки, коли використання вод не належить до спеціального водокористування.

Спеціальне водокористування здійснюється на підставі дозволу, який видається державними органами охорони навколишнього природного середовища, – у разі використання води водних об'єктів загальнодержавного значення; Верховною Радою АРК, обласними, Київською та Севастопольською міськими радами за погодженням з державними органами охорони навколишнього природного середовища – у разі використання води водних об'єктів місцевого значення.

Видача дозволу на спеціальне водокористування здійснюється за клопотанням водокористувача з обґрунтуванням потреби у воді, погодженим з державними органами водного господарства, – в разі використання поверхневих вод, державними органами геології – в разі використання підземних вод, державними органами

охорони здоров'я – в разі використання водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних.

Порядок погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування затверджений КМ України¹¹⁰.

Право спеціального водокористування регламентується також ЗУ «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності»¹¹¹, який визначає правові та організаційні засади функціонування дозвільної системи у сфері господарської діяльності і встановлює порядок діяльності дозвільних органів, уповноважених видавати документи дозвільного характеру, та державних адміністраторів. Відповідно до вказаного нормативного акта об'єкт, на який видається документ дозвільного характеру, це – природні ресурси, земельна ділянка, ґрунтовий покрив земельних ділянок, ... що вводяться в експлуатацію або проектується, окрема операція, господарська діяльність певного виду, робота та послуга, а також документи, які використовуються суб'єктом господарювання у процесі проходження погоджувальної (дозвільної) процедури (проектна документація на будівництво об'єктів, землепорядна документація, містобудівна документація, гірничий відвід).

Таким чином, дія цього закону поширюється і на водні ресурси. Держава, передбачаючи можливість зловживання державними службовцями своїм становищем при видачі спеціальних дозволів, в тому числі і на водокористування, затвердила у ЗУ «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності»¹¹² вичерпний перелік таких документів. У дод. 3 вказано, які саме документи дозвільного характеру у сфері водогосподарської діяльності необхідно отримувати в разі спеціального використання водного об'єкта, а в дод. 4 наведено зразок дозволу на спеціальне водокористування.

¹¹⁰ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459» № 321 від 13.03.2002 р., Офіційний вісник України, 2002, № 12 (05.04.2002), ст. 590.

¹¹¹ Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» № 2806-IV від 06.09.2005 р., Відомості Верховної Ради України, 2005, № 48 (02.12.2005), ст. 483.

¹¹² Закон України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» № 3392-VI від 19.05.2011 р., Офіційний вісник України, 2011, № 45 (24.06.2011), ст. 1824.

У цьому дозволі встановлюються ліміти забору води, використання води та скидання забруднюючих речовин. У разі настання маловоддя ці ліміти можуть бути зменшені спеціально уповноваженими державними органами без коригування дозволу на спеціальне водокористування.

Спеціальне водокористування є платним. ПК України передбачає збір за спеціальне використання води. Платниками цього збору є водокористувачі – суб'єкти господарювання незалежно від форми власності: юридичні особи, їхні філії, відділення, представництва, інші відокремлені підрозділи без утворення юридичної особи (крім бюджетних установ), постійні представництва нерезидентів, а також фізичні особи – підприємці, які використовують воду, отриману шляхом забору води з водних об'єктів (первинні водокористувачі) та/або від первинних або інших водокористувачів (вторинні водокористувачі), та використовують воду для потреб гідроенергетики, водного транспорту і рибництва.

Об'єктом оподаткування збором є фактичний обсяг води, який використовують водокористувачі, з урахуванням обсягу втрат води в їхніх системах водопостачання. Об'єктом оподаткування збором за спеціальне використання води без її вилучення з водних об'єктів є:

- для потреб гідроенергетики – фактичний обсяг води, що пропускається через турбіни гідроелектростанцій для вироблення електроенергії;

- для потреб водного транспорту – час використання поверхневих вод вантажним самохідним і несамохідним флотом, що експлуатується (залежно від тоннажності), та пасажирським флотом, що експлуатується (залежно від кількості місць).

Об'єктом оподаткування збором за спеціальне використання води для потреб рибництва є фактичний обсяг води, необхідної для поповнення водних об'єктів під час розведення риби та інших водних живих ресурсів (у тому числі для поповнення, яке пов'язане із втратами води на фільтрацію та випаровування).

Строки спеціального водокористування встановлюються органами, які видали дозвіл на спеціальне водокористування. Воно може бути короткостроковим (до трьох років) або довгостроко-

вим (від трьох до двадцяти п'яти років). У разі потреби строк спеціального водокористування може бути продовжений на період, що не перевищує відповідно короткострокового або довгострокового водокористування.

Водним законодавством передбачено підстави для припинення права спеціального водокористування. Так, право юридичних та фізичних осіб на спеціальне водокористування припиняється у разі:

- 1) якщо відпала потреба у спеціальному водокористуванні;
- 2) закінчення строку спеціального водокористування;
- 3) ліквідації підприємств, установ чи організацій;
- 4) передачі водогосподарських споруд іншим водокористувачам;
- 5) визнання водного об'єкта таким, що має особливе державне значення, наукову, культурну чи лікувальну цінність;
- 6) порушення умов спеціального водокористування та охорони вод;
- 7) виникнення необхідності першочергового задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення;
- 8) систематичного невнесення збору в строки, визначені законодавством.

Цей перелік не є вичерпним, і законодавством України можуть бути передбачені й інші підстави для припинення права спеціального водокористування.

Водокористувачам відшкодовуються збитки, завдані припиненням права або зміною умов спеціального водокористування, за винятком випадків, коли таке припинення (зміна умов) було здійснене з вини самого водокористувача чи за його клопотанням. Порядок відшкодування таких збитків водокористувачам встановлений КМ України¹¹³. Згідно з цим Порядком відшкодовуються збитки, завдані припиненням права або зміною умов спеціального водокористування.

Збитки відшкодовуються юридичними та фізичними особами, дії яких призвели до припинення права або погіршення умов спеціального водокористування.

¹¹³ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування» № 966 від 14.08.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 16, ст. 453.

До дій зазначених осіб, що призвели до припинення права або зміни умов спеціального водокористування, належать:

а) порушення ними правил спеціального водокористування та охорони вод, що спричиняє порушення прав, наданих іншим водокористувачам;

б) порушення правил охорони і користування водами для потреб гідроенергетики, водного та повітряного транспорту, що спричиняє порушення прав, наданих іншим водокористувачам;

в) передача водогосподарських споруд іншим водокористувачам;

г) визначення водного об'єкта таким, що має особливе державне значення, наукову, культурну чи лікувальну цінність;

д) дії, що спричинили погіршення умов першочергового задоволення питних та господарсько-побутових потреб населення;

е) інші дії, що спричинили припинення права або зміну умов спеціального водокористування.

Спеціальне водокористування за цільовим призначенням поділяється на:

– *спеціальне використання вод для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення*. З цією метою використовують води, якісні характеристики яких відповідають встановленим державним стандартам, нормативам екологічної безпеки водокористування і санітарним нормам. Спеціальним ЗУ «Про питну воду та питне водопостачання» визначено правові, економічні та організаційні засади функціонування системи питного водопостачання, спрямовані на гарантоване забезпечення населення якісною та безпечною для здоров'я людини питною водою;

– *спеціальне водокористування та користування водними об'єктами для лікувальних, курортних і оздоровчих цілей*. Водні об'єкти, що мають природні лікувальні властивості, належать до категорії лікувальних, якщо їх включено до спеціального переліку¹¹⁴. Цей перелік водних об'єктів, віднесених до категорії лікувальних, із зазначенням запасів вод та їхніх лікувальних властивостей, а також інших сприятливих для лікування і профілактики

¹¹⁴ Постанова КМ України «Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних» № 1499 від 11.12.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 21, ст. 584.

умов затверджується КМ України. Це може бути також спеціальний нормативний акт, що передбачає використання водних об'єктів для лікувальних та оздоровчих цілей¹¹⁵;

– *спеціальне водокористування та користування водними об'єктами для потреб галузей економіки*, яке, в свою чергу, поділяється на: спеціальне водокористування та користування водними об'єктами для потреб сільського і лісового господарства; спеціальне водокористування та користування водними об'єктами для промислових і гідроенергетичних потреб; користування водними об'єктами для потреб водного транспорту; спеціальне водокористування та користування водними об'єктами для потреб рибного і мисливського господарства; користування водними об'єктами для протипожежних потреб;

– *скидання зворотних вод у водні об'єкти*. Скидання стічних вод у водні об'єкти допускається лише за умови наявності нормативів гранично допустимих концентрацій та встановлених нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин;

– *експлуатація водогосподарських систем*. Робота цих систем (водосховищ, каналів та інших пов'язаних між собою водних об'єктів) регулюється шляхом встановлення відповідних режимів для кожного водного об'єкта системи з урахуванням прогнозу водності;

– *користування річками*. Залежно від водозбірної площі басейну річки поділяються на великі, середні та малі. До великих належать річки, які розташовані у кількох географічних зонах і мають площу водозбору понад 50 тис. кв. км. До середніх належать річки, які мають площу водозбору від 2 до 50 тис. кв. км. До малих належать річки з площею водозбору до 2 тис. кв. км;

– *прикордонні води*. *Водні об'єкти, які зазнали радіоактивного забруднення*. Користування прикордонними водами здійснюється в порядку, що визначається законодавством України та міждержавними договорами. Користування водами, які зазнали радіоактивного забруднення, здійснюється відповідно до ЗУ «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного

¹¹⁵ Постанова КМ України «Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячу оздоровницю – курорт Євпаторія» № 1269 від 14.07.1999, Офіційний вісник України, 1999, № 29 (06.08.99), ст. 1472.

забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи»¹¹⁶ та інших актів законодавства України.

Тестові завдання

1. Не відноситься до спеціального водокористування:

- а) використання водних об'єктів для лікувальних та оздоровчих цілей;
- б) використання водних об'єктів для централізованого водопостачання;
- в) вилучення води з надр разом з видобуванням корисних копалин;
- г) для виробництва сільськогосподарської і промислової продукції;
- д) для риборозведення.

2. Первинні водокористувачі – це водокористувачі, що:

- а) надають дозволи на спеціальне водокористування;
- б) використовують води виключно для задоволення питних потреб;
- в) мають власні водозабірні споруди і відповідне обладнання для забору води;
- г) є посадовими особами, які здійснюють державний контроль за водокористуванням;
- д) є громадськими формуваннями в межах адміністративного району.

3. Водокористування в Україні здійснюється на праві:

- а) загального та спеціального;
- б) первинного та вторинного;
- в) загального, спеціального, первинного та вторинного;
- г) приватної власності;
- д) колективної власності.

4. Чи може бути обмежене право купання громадян у водоймах на праві загального природокористування:

- а) так, може з метою охорони життя і здоров'я громадян, охорони навколишнього природного середовища;
- б) так, може у випадку передачі водойми в приватну власність;
- в) так, може в період нересту риби;
- г) так, може в зимовий період;
- д) так, може на вимогу власника водного об'єкта.

¹¹⁶ Закон УРСР «Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи» № 791а-ХІІ від 27.02.1991 р., Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 16 (16.04.1991), ст. 198.

5. Залежно від водозбірної площі басейну річки поділяються на:

- а) великі, середні та малі;
- б) великі та малі;
- в) широкі та вузькі;
- г) місцевого, державного та міжнародного значення;
- д) наземні та підземні.

6. Спеціальне водокористування може бути:

- а) короткостроковим (до трьох років) або довгостроковим (від трьох до двадцяти п'яти років);
- б) короткостроковим (до п'яти років) або довгостроковим (від п'яти до п'ятдесяти років);
- в) безстроковим;
- г) власники водних об'єктів використовують їх відповідно до правовстановлюючих документів без спеціального дозволу;
- д) на термін, встановлений територіальною громадою.

7. Загальне водокористування – це:

- а) використання водних об'єктів;
- б) використання водних об'єктів без застосування споруд та технічних засобів фізичними особами;
- в) використання водних об'єктів із застосуванням споруд та технічних засобів фізичними особами;
- г) використання водних об'єктів без застосування споруд та технічних засобів юридичними особами;
- д) використання водних об'єктів із застосуванням споруд та технічних засобів фізичними особами.

8. Землевласники і землекористувачі в межах наданих їм земельних ділянок мають право без спеціальних дозволів видобувати для своїх господарсько-побутових потреб підземні води, нецентралізованого та централізованого (крім виробництва фасованої питної води) господарсько-питного водопостачання за умови, що продуктивність водозаборів підземних вод не перевищує:

- а) 50 куб. м на добу;
- б) 100 куб. м на добу;
- в) 300 куб. м на добу;
- г) 500 куб. м на добу;
- д) 1000 куб. м на добу.

Практичні завдання

1. Під час будівництва водопровідних споруд було встановлено два пояси санітарної охорони водогону. У зв'язку з гострою нестачею вільних земель водокористувач (міськводоканал) збудував на території, що належить до першого поясу зони санітарної охорони, авторемонтну майстерню зі складом ПММ.

Райдержадміністрація, вважаючи дії міськводоканалу порушенням правил користування водами, анулювала дозвіл на спеціальне водокористування.

Чи можна вважати законними дії райдержадміністрації? У чому полягає суть санітарної охорони водогону? Який порядок припинення права водокористування?

2. Фермерське господарство «Зоря» з метою створення запасів води для поливу земельної ділянки самовільно перекрило р. Сула земляною дамбою. В результаті цих дій фермерського господарства виробничий сільськогосподарський кооператив «Товариш», який мав дозвіл на водозабір із р. Сули, був позбавлений можливості здійснювати поливні роботи і в зв'язку з цим поніс значні збитки.

Дайте правову характеристику дій фермерського господарства. Як повинна бути вирішена справа в суді?

3. Громадянин Михайленко при спорудженні на приватизованих землях особистого селянського господарства водозабірної свердловини виявив, що в межах його земельної ділянки є значна кількість піску кварцового та глини кольорової. Він вирішив обміняти пісок та глину на необхідні йому будівельні матеріали для водозабірної свердловини у свого родича.

Дайте характеристику правовим інститутам загального та спеціального природокористування (водокористування). Який правовий алгоритм спорудження водозабірної свердловини власниками особистого селянського господарства? Визначте права та обов'язки власників земельних ділянок щодо водних об'єктів, розташованих на сільськогосподарських угіддях. Надайте правову оцінку діям громадянина Михайленка та їх наслідкам.

4. Приватне акціонерне товариство «Мрія» на відведеній йому території в селі К. вздовж річки Сейм встановило залізобетонний паркан. Таким чином передбачені проходи до річки акціонерне товариство перегородило з метою усунення засмічення їх території, чим позбавило можливості проходу та користування річкою Сейм мешканців села.

Чи порушено діями приватного акціонерного товариства «Мрія» права громадян на водний об'єкт?

5. Із земель запасу на водоймі, яка не використовувалась, тому що обміліла природним шляхом, цукровому заводу відведено територію під ставки-водовідстійники та розміщення очисних споруд відходів цукрового виробництва площею 50 га.

Завод фактично не збудував очисних споруд, скидаючи відходи виробництва у ставки-відстійники, а неочищені стічні води – безпосередньо в річку. Внаслідок накопичення відходів почалися підземні зсуви ґрунту, що призвело до забруднення земель сільської спілки площею приблизно 100 га сільськогосподарських угідь, було знищено близько 170 га окультурених сінокісних угідь і пасовищ, пошкоджено 70 га лісів першої групи та плантації саджанців на площі 115 га лісгосподарських угідь, забруднено річку та заподіяно істотної шкоди рибним ресурсам.

Крім того, внаслідок зсуву пошкоджено залізницю на відстані близько 50 км, автомобільну дорогу обласного значення.

На претензії, які надійшли від потерпілих осіб та органів забезпечення дотримання природоохоронного законодавства про добровільне відшкодування збитків, цукровий завод відповів відмовою, вважаючи це випадковим збігом стихійних явищ та експлуатації ставків-відстійників. Вважаючи дії адміністрації неправомірними, особи, яким було заподіяно шкоду, звернулися за захистом до господарського суду та подали прокуророві району матеріали з клопотанням про притягнення винних посадових осіб до юридичної відповідальності.

Визначте коло суспільних відносин за наданою фавбулою справи. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу по суті.

6. Згідно з рішенням сільської ради публічному акціонерному товариству «Світязь» передано у приватну власність 43 га земель, розташованих поза межами прибережної захисної зони – смуги водоохоронної зони озера під сінокоси та пасовища.

Державний інспектор з використання та охорони земель, який є одночасно депутатом районної ради, порушив перед сільською радою питання про припинення вказаного рішення, оскільки, на його думку, воно суперечить чинному законодавству.

При повторному розгляді зазначеного питання на сесії рішення сільської ради визнано чинним. Державний інспектор з використання та охорони земель звернувся з позовом до господарського суду про визнання його недійсним.

Визначте коло суспільних відносин. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу по суті.

7. У зв'язку із систематичним підтопленням земельних угідь, заподіянням шкоди земельним, рибним ресурсам та майну сільськогосподарський кооператив звернувся з позовом до суду про усунення перешкод у використанні належних йому на праві власності земель, інших природних ресурсів і відшкодування заподіяних збитків.

У позовній заяві зазначалося, що із введенням в експлуатацію ГЕС та підтриманням відповідного водного режиму у водосховищі значна частина угідь сільськогосподарського кооперативу внаслідок надмірного зволоження втратила продуктивну якість і придатність для вирощування харчових сільськогосподарських культур.

Як результат – понад 300 га землі господарство змушено перевести в угіддя для вирощування багаторічних трав. Однак внаслідок затоплення в цьому сільськогосподарському сезоні вказані посіви були знищені. Через ці обставини кооператив зазнав втрат також товарної риби, що вирощувалася в кооперативному ставку, на суму понад 800 тис. грн.

Керівництво ГЕС заперечило проти позовних вимог, посиляючись на наявну маловодність і необхідність підтримувати проектний водний режим у водосховищі.

Окресліть коло суспільних відносин. Чи підлягає позов задоволенню? Вирішіть справу.

8. Головний зоотехнік колективного сільськогосподарського підприємства «Стахановець» не вживав заходів щодо своєчасного очищення гноєсховищ. Внаслідок їх переповнення гноївка по схилю балки потрапила в Київське водосховище, що призвело до забруднення водойми. При цьому загинула риба сазан та ікра. Середня кількість загиблої риби становила 2 шт. на 1 кв. м; площа негативного впливу пошкодження – 5 тис. кв. м; ікри загинуло в середньому 10 шт. на 1 кв. м; загибелі молоді риби не встановлено.

Чи мало місце порушення водного законодавства? Розгляньте справу по суті.

9. Громадяни Масюк і Веригін звернулися з клопотанням до міської ради про надання їм у користування рибогосподарської водойми (ставка) для здійснення рибництва. Міська рада відмовила їм у задоволенні клопотання, вважаючи, що вирішення цього питання належить не до її повноважень, а до повноважень відповідних органів рибоохорони. Вказані матеріали ці громадяни передали до басейнових органів рибоохорони, але й вони відмовили у задоволенні клопотання, зазначивши, що для такої форми діяльності рибогосподарські водойми не надаються. Вони уповноважені лише на видачу дозволу для спеціального використання водних живих організмів.

Отримавши відповідні дозволи, громадянин Масюк і Веригін розпочали здійснювати промислове рибальство, що стало підставою для скасування органами рибоохорони виданих дозволів та накладення на них адміністративних штрафів. Зазначені дії органів рибоохорони ці громадяни оскаржили до місцевого суду.

Визначте коло еколого-правових відносин. Яке місце займають водні правовідносини і з якими з еколого-правових вони пов'язані?

10. За результатами перевірок дотримання природоохоронного законодавства на Маріупольському комбінаті «Зевс» державний екологічний інспектор встановив таке: викиди хімічних речовин здійснюються з перевищенням встановлених лімітів; допускається скидання неочищених стічних вод у р. Омля з техніч-

ного ставка комбінату, здійснюється самовільний забір води з цієї річки; на комбінаті відсутній контроль за якістю і кількістю стічних вод та викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря.

Приписи органів державного екологічного контролю складені на основі актів перевірки, які спрямовані на усунення виявлених порушень екологічного законодавства, керівництвом комбінату були проігноровані.

Дайте правовий аналіз ситуації. Які заходи, на ваш погляд, слід вжити для забезпечення дотримання комбінатом вимог екологічного законодавства? Вирішіть справу по суті.

11. Целюлозно-паперова фабрика здійснювала скидання стічних вод через очисні споруди, будівництво яких повністю не було завершено. У зв'язку з цим стало неможливим використання річки для ведення рибного господарства та питного водопостачання.

Начальник державного управління екологічної безпеки області звернувся до прокурора області з проханням про притягнення до відповідальності винних осіб за порушення чинного законодавства.

Чи має місце порушення водного законодавства? Назвіть, норми яких підгалузей екологічного права порушено? Які умови передбачені законодавством щодо скидання зворотних вод у водні об'єкти?

§ 7. Правова охорона вод

Складовими інститутами правової охорони вод є:

- користування землями водного фонду; водоохоронні зони та зони санітарної охорони;
- водні об'єкти, віднесені до природно-заповідного фонду;
- охорона вод від забруднення, засмічення і вичерпання;
- запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідація їхніх наслідків.

Користування землями водного фонду передбачає надання земель водного фонду в користування та припинення права ко-

ристування ними. У постійне користування землі водного фонду надаються водогосподарським спеціалізованим організаціям, іншим підприємствам, установам та організаціям, в яких створено спеціалізовані служби з догляду за водними об'єктами, прибережними захисними смугами, смугами відведення, береговими смугами водних шляхів, гідротехнічними спорудами та підтримання їх у належному стані. У тимчасове користування за погодженням з постійними користувачами земельні ділянки прибережних захисних смуг, смуг відведення та берегових смуг водних шляхів можуть надаватися підприємствам, установам, організаціям, об'єднанням громадян, релігійним організаціям, громадянам України, іноземним юридичним та фізичним особам для сінокошення, рибогосподарських потреб, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей, а також для проведення науково-дослідних робіт.

Користування цими ділянками у зазначених цілях здійснюється з урахуванням вимог щодо охорони річок і водойм від забруднення, засмічення та замулення, а також з дотриманням правил архітектури планування приміських зон та санітарних вимог у порядку, що встановлюється КМ України¹¹⁷.

Для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їхнього забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколоводних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ й інших водойм встановлюються водоохоронні зони. Водоохоронна зона є природоохоронною територією регульованої господарської діяльності. На території водоохоронних зон забороняється:

- 1) використання стійких та сильнодіючих пестицидів;
- 2) влаштування кладовищ, скотомогильників, звалищ, полів фільтрації;
- 3) скидання неочищених стічних вод, використовуючи рельєф місцевості (балки, пониззя, кар'єри тощо), а також у потічки.

Зовнішні межі водоохоронних зон визначаються за спеціально розробленими проектами. Порядок визначення розмірів і меж

¹¹⁷ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку користування землями водного фонду» № 502 від 13.05.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 11, ст. 326.

водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них встановлено КМ України¹¹⁸.

З метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їхньої водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм у межах водоохоронних зон виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги.

Прибережні захисні смуги встановлюються по берегах річок та навколо водойм уздовж урізу води (у меженний період) шириною:

- для малих річок, струмків і потічків, а також ставків площею менше 3 га – 25 м;

- для середніх річок, водосховищ на них та ставків площею більше 3 га – 50 м;

- для великих річок, водосховищ на них та озер – 100 м.

Якщо крутизна схилів перевищує три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється.

Прибережні захисні смуги встановлюються на земельних ділянках усіх категорій земель, крім земель морського транспорту.

Землі прибережних захисних смуг перебувають у державній та комунальній власності та можуть надаватися в користування лише для водоохоронних цілей.

У межах існуючих населених пунктів прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням містобудівної документації.

Уздовж морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється прибережна захисна смуга шириною не менше двох кілометрів від урізу води.

У межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється пляжна зона, ширина якої визначається залежно від ландшафтно-формуючої діяльності моря, але не менше 100 м від урізу води, що включає:

- території, розташовані між лінією максимального відпливу та лінією максимального напливу хвиль, зареєстрованих під час найсильніших штормів, а також територію берега, яка періодично затоплюється хвилями;

¹¹⁸ Постанова КМ України «Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них» № 486 від 08.05.1996 р., Зібрання постанов Уряду України, 1996, № 10, ст. 318.

- прибережні території, зайняті піском, гравієм, камінням, ракушняком, осадовими породами, що сформувалися в результаті діяльності моря, інших природних чи антропогенних факторів;
- скелі, інші гірські утворення.

Пляжна зона не встановлюється у межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів на земельних ділянках, віднесених до земель морського транспорту, а також на земельних ділянках, на яких розташовані військові та інші оборонні об'єкти, рибогосподарські підприємства.

Користування пляжною зоною у межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів здійснюється з дотриманням вимог щодо охорони морського середовища, прибережної захисної смуги від забруднення та засмічення і вимог санітарного законодавства.

До узбережжя морів, морських заток і лиманів у межах пляжної зони забезпечується безперешкодний і безоплатний доступ громадян для загального водокористування, крім земельних ділянок, на яких розташовані гідротехнічні, гідрометричні та лінійні споруди, санаторії та інші лікувально-оздоровчі заклади, дитячі оздоровчі табори.

У разі надання права користування пляжною зоною користувачі зобов'язані забезпечити безперешкодний та безоплатний прохід вздовж берега моря, морської затоки чи лиману.

У межах населених пунктів місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування виділяються та облаштовуються пляжні зони для безперешкодного та безоплатного користування.

На островах встановлюється режим обмеженої господарської діяльності, передбачений для прибережних захисних смуг.

Прибережні захисні смуги є природоохоронною територією з режимом обмеженої господарської діяльності. У прибережних захисних смугах уздовж річок, навколо водойм та на островах забороняється:

- 1) розорювання земель (крім підготовки ґрунту для залуження і залісення), а також садівництво та городництво;
- 2) зберігання та застосування пестицидів і добрив;
- 3) влаштування літніх таборів для худоби;

4) будівництво будь-яких споруд (крім гідротехнічних, гідрометричних та лінійних), у тому числі баз відпочинку, дач, гаражів та стоянок автомобілів;

5) миття та обслуговування транспортних засобів і техніки;

6) влаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації тощо.

Об'єкти, що знаходяться у прибережній захисній смузі, можуть експлуатуватись, якщо при цьому не порушується її режим. Непридатні для експлуатації споруди, а також ті, що не відповідають встановленим режимам господарювання, підлягають винесенню з прибережних захисних смуг.

Для потреб експлуатації та захисту від забруднення, пошкодження і руйнування магістральних, міжгосподарських та інших каналів на зрошувальних і осушувальних системах, гідротехнічних та гідрометричних споруд, а також водойм і гребель на річках встановлюються смуги відведення з особливим режимом користування. Розміри цих смуг встановлюються за проектом, який розробляється і затверджується водокористувачами за погодженням з державними органами охорони навколишнього природного середовища та водного господарства. Земельні ділянки в межах смуг відведення надаються органам водного господарства та іншим організаціям для спеціальних потреб і можуть використовуватися ними для створення водоохоронних лісонасаджень, берегоукріплювальних та протиерозійних гідротехнічних споруд, будівництва переправ, виробничих приміщень.

З метою охорони водних об'єктів у районах забору води для централізованого водопостачання населення, лікувальних та оздоровчих потреб встановлюються зони санітарної охорони, які поділяються на пояси особливого режиму. Межі зон санітарної охорони водних об'єктів встановлюються місцевими радами на їхній території за погодженням з державними органами санітарного нагляду, охорони навколишнього природного середовища, водного господарства та геології. Режим зон санітарної охорони водних об'єктів встановлений КМ України¹¹⁹. Зони санітарної

¹¹⁹ Постанова КМ України «Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів» № 2024 від 18.12.1998 р., Офіційний вісник України, 1998, № 51 (08.01.99), ст. 1890.

охорони поверхневих та підземних водних об'єктів входять до складу водоохоронних зон і поділяються на три пояси особливо-го режиму:

- перший пояс (суворого режиму) включає територію розміщення водозабору, майданчика водопровідних споруд і водопідвідного каналу;
- другий і третій пояси (обмежень і спостережень) включають територію, що призначається для охорони джерел водопостачання від забруднення.

Характеризуючи охорону та користування водними об'єктами, віднесеними до природно-заповідного фонду, слід зазначити, що водні об'єкти, віднесені у встановленому законодавством порядку до територій та об'єктів природно-заповідного фонду, охороняються та використовуються відповідно до вимог, встановлених ЗУ «Про природно-заповідний фонд України»¹²⁰. На водних об'єктах, віднесених до природно-заповідного фонду, забороняється здійснення будь-якої діяльності, що суперечить їхньому цільовому призначенню.

Правова охорона вод від забруднення, засмічення і вичерпання є центральним інститутом водного права. Усі води (водні об'єкти) підлягають охороні від забруднення, засмічення, вичерпання та інших дій, які можуть погіршити умови водопостачання, завдавати шкоди здоров'ю людей, спричинити зменшення рибних запасів та інших об'єктів водного промислу, погіршення умов існування диких тварин, зниження родючості земель та інші несприятливі явища внаслідок зміни фізичних і хімічних властивостей вод, зниження їхньої здатності до природного очищення, порушення гідрологічного і гідрогеологічного режиму вод. Діяльність фізичних та юридичних осіб, що завдає шкоди водам (водним об'єктам), може бути припинена за рішенням суду.

Під *забрудненням* вод слід розуміти надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин. Забруднюючою речовиною є речовина, яка привноситься у водний об'єкт у результаті господарської діяльності людини. *Засмічення* вод передбачає при-

¹²⁰ Закон України «Про природно-заповідний фонд України» № 2456-XII від 16.06.1992 р., Відомості Верховної Ради України, 1992, № 34 (25.08.92), ст. 502.

внесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод.

Водне законодавство не дає визначення вичерпання водного об'єкта. Професор В. В. Петров розглядає *вичерпання* вод як повне або часткове припинення життєзабезпечуючих функцій водного об'єкта чи комплексу навколишнього природного середовища в цілому в результаті антропогенного впливу на водний об'єкт без урахування законів розвитку природи. На його думку, вичерпанням є втрата продуктивності цього водного об'єкта, його здатності до саморегуляції, відновлення, відтворення водних ресурсів¹²¹.

Розглядаючи правовий інститут охорони вод, слід також вказати на правову регламентацію запобігання шкідливим діям вод та аваріям на водних об'єктах і ліквідації їхніх наслідків.

БК України прямо передбачено, що є шкідливою дією вод:

1) наслідки повені, що призвели до затоплення і підтоплення земель та населених пунктів;

2) руйнування берегів, захисних дамб та інших споруд;

3) заболочення, підтоплення і засолення земель, спричинені підвищенням рівня ґрунтових вод внаслідок ненормованої подачі води під час зрошення, витікання води з водопровідно-каналізаційних систем та перекриття потоків підземних вод при розміщенні великих промислових та інших споруд;

4) осушення земель, зумовлене забором підземних вод у кількості, що перевищує встановлені обсяги відбору води;

5) забруднення (засолення) земель в районах видобування корисних копалин, а також після закінчення експлуатації родовищ та їхньої консервації;

6) ерозія ґрунтів, утворення ярів, зсувів і селів.

Під час проектування водогосподарських та інших об'єктів повинна враховуватися можлива шкідлива дія вод, а під час експлуатації цих об'єктів – вживатися заходи щодо її запобігання, а саме:

1) залуження та створення лісонасаджень на прибережних захисних смугах, схилах, балках та ярах;

2) будівництво протиерозійних гідротехнічних споруд, земляних валів, водоскидів, захисних дамб, водосховищ-регуляторів;

¹²¹ Петров В.В. Екология и право. – М.: Юрид. лит., 1981. – 224 с.

- 3) спорудження дренажу;
- 4) закріплення берегів тощо.

Тестові завдання

1. Забір води для протипожежних потреб здійснюється з будь-яких водних об'єктів:

- а) без дозволу на спеціальне водокористування, але в кількості, при якій не порушується водний режим об'єктів та забезпечується збереження водних живих ресурсів;
- б) без дозволу на спеціальне водокористування в кількості, необхідній для ліквідації пожежі;
- в) у разі проведення екологічної експертизи водного об'єкта;
- г) у кількості, необхідній для ліквідації пожежі виключно спеціалізованими підрозділами пожежної охорони чи аварійно-рятувальної служби;
- д) за наявності дозволу на спеціальне водокористування в кількості, необхідній для ліквідації пожежі.

2. Забороняється введення в дію водозабірних споруд:

- а) без проведення екологічного аудиту запланованої діяльності;
- б) без повідомлення в Інтернеті;
- в) без екологічного страхування їх діяльності;
- г) без проведення екологічного аудиту;
- д) без рибозахисних пристроїв та облаштованих відповідно до затверджених проектів зон санітарної охорони водозаборів.

Практичні завдання

1. У результаті виходу з ладу високонапірних насосів на території Київської напірної станції ВО «Київводоканал» стався скид 1200 куб. м міських каналізаційних стічних вод в р. Либідь, а потім і в р. Дніпро. Неочищені стічні води, крім запаху, містили хлориди, сульфати, нітрати, цинк, нафтопродукти, фекалії та бруд. Це спричинило також забруднення території навколо напірної станції, відкритих водойм, в яких почала гинути риба та інші прісноводні тварини.

У ході розслідування з'ясувалось, що аварія трапилась внаслідок переповнення Правобережного розвантажувального колектора та виливу стічних вод через камеру № 12 на поверхню.

До того ж не було вжито запобіжних заходів щодо захисту цоколя будівлі насосної станції від проникнення вод у середину насосної станції.

За висновком комплексної еколого-санітарно-медичної експертизи навколишньому природному середовищу (водним, рибним, земельним ресурсам) було нанесено шкоду у розмірі 48 550 200 грн.

Природоохоронний прокурор звернувся до господарського суду з позовом до Державного комунального об'єднання водопровідно-каналізаційного господарства «Київводоканал». У судовому засіданні представник відповідача пояснив, що аварія сталася без вини працівників підприємства, а через недостатнє фінансування, застарілість обладнання.

Визначте правовідносини, що склалися. Яким повинно бути рішення господарського суду?

2. Під час заправки паливом судна в порту м. Маріуполь паливний шланг зіскочив з горловини бака для палива й воно почало виливатися в море. Вахтовий матрос Супруненко, який повинен був стежити за процесом заправки, через неухважність, помітив це лише через 15 хвилин. За цей час в море вилилося 8 т солярки. Ділянка берегу довжиною у 3,7 км, на якій розташовано піонерський табір, будинок відпочинку, міський пляж, стала непридатною для використання протягом сезону. На площі 8 тис. кв. м загинуло венусів 3 тис. шт., змієхвосток і голотурій по 7 тис. шт., морських трав 15 тис. кг.

Другий варіант. Теж саме забруднення моря сталося через те, що заходи для своєчасного ремонту паливного трубопроводу, який проходив берегом, не вживалися.

Розгляньте обидва варіанти. Дайте правовий аналіз ситуації.

3. Громадянин Кістов працював шофером і на закріпленому за ним автомобілі перевозив аміачну воду від залізничної станції на поля сільськогосподарського підприємства. В одному із рейсів він злив у малу річку з цистерни приблизно 200 л аміачної води, через що сталося забруднення малої річки та масова загибель риби.

Дайте правову оцінку ситуації. Визначте правові заходи щодо охорони малих річок. До якої відповідальності слід притягнути винну особу?

4. Щоб ліквідувати болотисту місцевість на луках, розширити посіви кормових культур та більш раціонально використовувати землі за рахунок коштів трьох сільськогосподарських кооперативів, що розташовані на цій території, за договором та відповідно до проекту НДІ «Гіпродводгоспу» було проведено меліоративні роботи, в результаті чого русло р. Сула було «спрямлено» шляхом прокладання шести штучних каналів. Річка потекла від цього швидше та незабаром повністю обміліла і пересохла. Через недостатню кількість вологи в минулому заболочені угіддя втратили рослинний шар, землі вкрилися пліщинами, зникнув тваринний світ. Місцеві господарства залишилися без кормових сіножатей.

У чому полягає економічна та екологічна шкода, що виникла в результаті проведення вказаних робіт? Вирішіть питання щодо відшкодування шкоди з урахуванням екологічного ризику.

§ 8. Спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Відповідальність за порушення водного законодавства

Спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів розглядаються державними органами охорони навколишнього природного середовища, водного господарства¹²², геології, місцевими радами, судом або третейським судом у порядку, встановленому законодавством. У разі якщо позивачем виступає спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, спеціально уповноважений центральний орган виконавчої влади з питань

¹²² Наказ Державного комітету України по водному господарству «Про затвердження Інструкції з оформлення органами Державного комітету України по водному господарству матеріалів про адміністративні правопорушення» № 188 від 26.10.2009 р., Офіційний вісник України, 2009, № 91 (04.12.2009), ст. 3091.

водного господарства і його органи на місцях звільняються від сплати державного мита у справах про стягнення коштів на відшкодування збитків, завданих порушеннями водного законодавства.

Особливістю є те, що спори з питань використання та охорони вод, які виникають з іншими державами, а також між іноземними юридичними особами і громадянами та власником вод, розглядаються відповідно до законодавства України.

Інституту відповідальності за порушення водного законодавства притаманні основні риси відповідальності за порушення природоохоронного законодавства. Так, у разі порушення водного законодавства винна особа може бути притягнута до дисциплінарної, адміністративної, цивільно-правової або кримінальної відповідальності згідно з законодавством України.

Адміністративна відповідальність є найбільш поширеним видом юридичної відповідальності, що застосовується за порушення норм водного законодавства. Нормативною базою застосування адміністративної відповідальності є ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», КУпАП та ВК України.

КУпАП передбачає в ст. ст. 48, 59–62 відповідальність за порушення водного законодавства.

Чинне кримінальне законодавство має досить обмежений набір норм, що передбачають кримінальну відповідальність за порушення водного законодавства. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони вод передбачена в ст. 242, а ст. 243 КК України передбачає відповідальність за забруднення моря.

Рідше застосовується дисциплінарна відповідальність за порушення водного законодавства, яка передбачає порушення винною особою своїх трудових обов'язків.

ВК України передбачає перелік порушень законодавства, згідно з яким винні особи несуть відповідальність при:

- 1) самовільному захопленні водних об'єктів;
- 2) забрудненні та засміченні вод;
- 3) порушенні режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;
- 4) руйнуванні русел річок, струмків та водотоків або порушенні природних умов поверхневого стоку під час будівництва і

експлуатації автошляхів, залізниць та інших інженерних комунікацій;

5) введенні в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без очисних споруд чи пристроїв належної потужності;

6) недотриманні умов дозволу або порушенні правил спеціального водокористування;

7) самовільному проведенні гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин);

8) порушенні правил ведення державного обліку вод або перекрученні чи внесенні недостовірних відомостей в документи державної статистичної звітності;

9) пошкодженні водогосподарських та гідрометричних споруд і пристроїв, порушенні правил експлуатації та встановлених режимів їхньої роботи;

10) незаконному створенні систем скидання зворотних вод у водні об'єкти, міську каналізаційну мережу або зливну каналізацію та несанкціонованому скиданні зворотних вод;

11) використанні земель водного фонду не за призначенням;

12) неповідомленні (приховуванні) відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах;

13) відмові від надання (приховуванні) проектної документації та висновків щодо якості проектів підприємств, споруд та інших об'єктів, що можуть впливати на стан вод, а також актів і висновків комісій, які приймали об'єкт в експлуатацію;

14) порушенні правил охорони внутрішніх морських вод та територіального моря від забруднення та засмічення.

Цей перелік не є вичерпним, і законодавством України може бути встановлено відповідальність й за інші правопорушення щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів. Пункти переліку кореспондуються із відповідною статтею КК України¹²³ або КУпАП¹²⁴ і мають обов'язково застосовуватись у сукупності із ВК України.

¹²³ Кримінальний кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р., Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25–26 (29.06.2001), ст. 131.

¹²⁴ Кодекс України про адміністративні правопорушення № 8073-X від 07.12.1984 р., Відомості Верховної Ради УРСР, 1984, додаток до № 51, ст. 1122.

Окремо розглядається відшкодування збитків, завданих внаслідок порушень водного законодавства. Так, підприємства, установи, організації і громадяни України, а також іноземні юридичні і фізичні особи та особи без громадянства зобов'язані відшкодувати збитки, завдані ними внаслідок порушень водного законодавства, в розмірах і порядку, встановлених законодавством України. Цивільно-правова відповідальність передбачає (в першу чергу) покриття правопорушником шкоди, що завдана особі (здоров'ю) та майну потерпілого суб'єкта – відповідно юридичній чи фізичній особі. Цивільно-правова відповідальність може застосовуватися одночасно в поєднанні з іншими видами відповідальності: кримінальної, адміністративної та дисциплінарної.

ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» в ст. 69 розкриває особливості застосування цивільної відповідальності за шкоду, яка заподіяна внаслідок порушення екологічного законодавства і підлягає компенсації в повному обсязі.

Відшкодування збитків, завданих внаслідок порушень водного законодавства, не звільняє винних від збору за спеціальне використання води, а також від необхідності здійснення заходів щодо ліквідації шкідливих наслідків.

Аналізуючи норми водного та екологічного законодавства, можна дійти висновку, що ВК України передбачає відшкодування збитків, а ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» – відшкодування шкоди. Однак поняття шкоди є більш широким і включає в себе збитки, тому в природоохоронному законодавстві слід виробити єдину термінологію для того, щоб визначитись, що стягувати.

Притягнення винних у порушенні водного законодавства до відповідальності не звільняє їх від обов'язку відшкодування збитків, завданих ними.

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, здійснюється за допомогою відповідної Методики¹²⁵. Вказана Методика спрямована

¹²⁵ Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання

на реалізацію Директиви 2006/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європи «Про забруднення, спричинене деякими небезпечними речовинами, що скидаються до водного середовища Співтовариства» від 15 лютого 2006 р.¹²⁶ і розроблена відповідно до ВК України та ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища».

Ця Методика встановлює порядок визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів, які призвели до:

- забруднення водних об'єктів, у тому числі пов'язаного із самовільними та аварійними скидами у водний об'єкт забруднюючих речовин зі зворотними водами або речовин у складі сировини, продукції чи відходів, крім випадків забруднення територіальних і внутрішніх морських вод і виключної морської економічної зони України із суден, кораблів та інших плаваючих засобів;

- забруднення поверхневих та підземних вод під впливом полігонів (сміттєзвалищ) твердих побутових та промислових відходів та обумовлені:

- самовільним використанням водних ресурсів без дозволу на спеціальне водокористування;

- забором, використанням води та скидом забруднюючих речовин зі зворотними водами з порушенням умов водокористування, встановлених у дозволі на спеціальне водокористування.

Методика не застосовується у разі оцінки шкоди, заподіяної:

- здоров'ю і майну громадян, майну юридичних осіб, а також водним біоресурсам у результаті погіршення екологічного стану водних об'єктів;

- водним об'єктам у результаті стихійного лиха;

- затопленням і підтопленням сільськогосподарських угідь, будинків, споруд і комунікацій при руйнуванні гідротехнічних споруд на водних об'єктах.

водних ресурсів» № 389 від 20.07.2009 р., Офіційний вісник України, 2009, № 63 (28.08.2009), ст. 2242.

¹²⁶ Офіційний вісник Європейського Союзу від 04.03.2006 – 2006 р. / L64 / , с. 52.

Методика не поширюється на розрахунки збитків, заподіяних державі внаслідок:

- порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;
- порушення правил експлуатації та режимів роботи водогосподарських споруд та пристроїв, а також пошкодження цих споруд;
- самовільного проведення гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин);
- самовільного каптажу джерел;
- руйнування природного стану русел річок, струмків і водостоків.

Розрахунок розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення правил охорони водних ресурсів на землях водного фонду, пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їхньої експлуатації, здійснюється за допомогою відповідної Методики¹²⁷. Вона розроблена згідно зі ст. 68 ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», ст. 111 ВК України та Положення про здійснення органами Держводгоспу України контролю за раціональним використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів¹²⁸.

Методика встановлює єдиний порядок розрахунків відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення вимог водного законодавства. Вона є обов'язковою для використання органами Держводгоспу України, які здійснюють контроль за раціональним використанням, охороною вод та відтворенням водних ресурсів, у порядку, встановленому законодавством України, і може застосовуватися спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, його органами на місцях та іншими державними органами відповідно до законодавства.

¹²⁷ Наказ Державного комітету України по водному господарству «Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення правил охорони водних ресурсів на землях водного фонду, пошкодження водогосподарських споруд і пристроїв, порушення правил їх експлуатації» № 290 від 29.12.2001 р., Офіційний вісник України, 2002, № 4 (08.02.2002), ст. 151.

¹²⁸ Наказ Державного комітету України по водному господарству «Про затвердження Положення про здійснення органами Держводгоспу України контролю за раціональним використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів» № 20 від 29.01.2001 р., Офіційний вісник України, 2001, № 7 (02.03.2001), ст. 299.

Завдані збитки розраховуються органами Держводгоспу в тому випадку, якщо вони завдані суб'єктами господарювання, які використовують водні ресурси або виконують господарську діяльність на землях водного фонду (крім земель водного фонду, зайнятих морями та островами на них), а також суб'єктами, розташованими за межами земель водного фонду, які звітують про використання вод за формою державної статистичної звітності 2-ТП (водгосп)¹²⁹.

Постанова Пленуму ВС України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля»¹³⁰ роз'яснює, що у справах про відшкодування шкоди, заподіяної забрудненням і засміченням вод, іншими порушеннями водного законодавства, слід керуватися, зокрема, ст. 111 ВК України, ст. 1166, 1192 ЦК України. Розмір шкоди при цьому визначається відповідно до Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів.

При вирішенні справ, пов'язаних із відшкодуванням збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плаваючих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України, необхідно керуватися Постановою КМ України «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плаваючих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України»¹³¹ і Положенням про порядок обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плаваючих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України¹³².

¹²⁹ Наказ Держкомстату «Про затвердження форми державної статистичної звітності № 2-ТП (водгосп)» № 230 від 30.09.1997 р., Офіційний вісник України, 1997, число 43 (07.11.1997), ст. 185.

¹³⁰ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довкілля» № 17 від 10.12.2004 р., Закон і Бізнес, 2005, 01, № 4.

¹³¹ Постанова КМ України «Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плаваючих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України» № 484 від 03.07.1995 р., Зібрання постанов Уряду України, 1995, № 9, ст. 235.

¹³² Наказ Мінекобезпеки «Положення про порядок обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших

Тестові завдання

1. Під забрудненням вод відповідно до положень Водного, Кримінального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення слід розуміти:

- а) привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод;
- б) зменшення величини поверхневого стоку або скорочення запасів підземних вод нижче допустимих меж;
- в) засмічення вод;
- г) надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин;
- д) виснаження водного об'єкта.

2. Під засміченням вод відповідно до положень Водного, Кримінального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення слід розуміти:

- а) надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин;
- б) зменшення величини поверхневого стоку або скорочення запасів підземних вод нижче допустимих меж;
- в) виснаження водного об'єкта;
- г) невиконання водоохоронних програм;
- д) привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод.

3. Під виснаженням (вичерпанням) вод відповідно до положень Водного, Кримінального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення слід розуміти:

- а) надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин;
- б) привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод;
- в) зменшення величини поверхневого стоку або скорочення запасів підземних вод нижче допустимих меж;
- г) невиконання водоохоронних програм;
- д) негативний вплив зовнішніх факторів на водний об'єкт.

4. Спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів розглядаються:

- а) державними органами охорони навколишнього природного середовища, водного господарства, комісії з трудових спорів, судом або третейським судом у порядку, встановленому законодавством;
- б) державними органами охорони навколишнього природного середовища, водного господарства, геології, місцевими радами, судом або третейським судом у порядку, встановленому законодавством;
- в) виключно судом або третейським судом у порядку, встановленому законодавством;
- г) погоджувальними комісіями місцевих органів влади;
- д) басейновими радами.

5. Стаття 242 Кримінального кодексу України («Порушення правил охорони вод») не передбачає відповідальність за:

- а) порушення правил охорони підземних вод;
- б) порушення правил охорони морських вод і законодавства про континентальний шельф України;
- в) порушення правил охорони поверхневих вод;
- г) порушення правил охорони лікувальних вод;
- д) порушення правил охорони питних вод.

6. Порушення водного законодавства, згідно із законодавством України, не тягне за собою такий вид юридичної відповідальності:

- а) дисциплінарна;
- б) адміністративна;
- в) цивільно-правова;
- г) кримінальна;
- д) водно-правова.

Практичні завдання

1. Громадянин Міщенко на належній йому земельній ділянці для індивідуального дачного будівництва розпочав буріння колодязя, маючи на меті використовувати підземні води для побутових і господарських потреб за допомогою технічного приладу (відцентрового насосу).

У цей час його ділянку відвідав інспектор територіальної інспекції гірничого нагляду, який, перевібивши умови та характер виконуваних робіт, виніс постанову про їх припинення та наклав на громадянина Міщенка адміністративний штраф у розмірі

200 грн, зазначивши, що останній порушив вимоги чинного законодавства.

Мищенко оскаржив цю постанову у місцевому суді з вимогою усунення перешкод у користуванні природними ресурсами та стягнення збитків, заподіяних йому незаконним рішенням.

Окресліть коло суспільних правовідносин. Охарактеризуйте правовідносини, що склалися. Вирішіть справу.

2. Громадянин Двунос – водій спецмашини для чистки каналізації, скинув вміст кузова машини у відведеному місці, а спецмашину помив у річці Східничанці в місці її витоку. Внаслідок фекального забруднення у річці загинула вся форель. Річка протікає через зони санітарної охорони джерел мінеральної води курорту Східниця. Але забруднення мінеральних джерел не сталося.

Дайте правовий аналіз ситуації. До якої відповідальності слід притягнути водія спецмашини за вчинені ним дії.

3. Громадянка Литовченко звернулася з клопотанням до міської ради про надання їй у користування на умовах оренди водоймища (ставка) для риборозведення та інших цілей. Міська рада уклала із громадянкою Литовченко договір оренди водоймища для зазначених потреб. Прокурор міста звернувся до суду з позовом про визнання договору оренди недійсним, вважаючи, що він не відповідає законодавству.

Чи підлягає позов задоволенню? Назвати підстави виникнення права водокористування водними об'єктами на умовах оренди, а також права та обов'язки водокористувачів.

4. Правоохоронці затримали в Криму заступника головного державного санітарного лікаря автономії за підозрою в службовій халатності, яка призвела до забруднення неочищеними стоками моря під Феодосією.

Прокуратурою Криму стосовно нього було порушено кримінальну справу за фактом службового недбальства, внаслідок якого завдано значної шкоди навколишньому природному середовищу.

Через неналежне виконання посадових обов'язків керівником СЕС дозвіл на скидання стічних вод отримало підприємство, яке порушувало норми гранично допустимого скидання забруднюючих речовин. У результаті протягом трьох кварталів минулого року в Чорне море в районі Феодосії скинуті тонни неочищених стоків. Збитки від забруднення оцінюються в 14,8 млн грн.

Скваліфікуйте протиправну діяльність керівника СЕС. До яких видів відповідальності він має бути притягнутий?

5. Посадові особи комунального підприємства, яке є спеціальним водокористувачем у частині здійснення скидання стічних вод у Чорне море, не вжили жодних заходів щодо запобігання скиданню стічних вод чи його припинення, і протягом 2011 року скидали відходи в море.

При цьому керівники підприємства, за повідомленням природоохоронної прокуратури, знали, що каналізаційні очисні споруди підприємства працюють з порушенням технологічного процесу і належне очищення стічних вод не здійснюється.

Кваліфікуйте дії комунальників за порушення водного законодавства.

6. Фастівська міжрайонна прокуратура разом з Державною екологічною інспекцією в Київській області виявила порушення водного законодавства в роботі «Фастівводоканалу». Приводом проведення перевірки стали звернення громадських природоохоронних організацій «Екологія–Право–Людина» та «Національний екологічний центр України» з проханням припинити забруднення водних об'єктів на території Малоснітинської сільської ради, що на Київщині.

За результатами перевірки прокуратурою та інспекцією виявлено надмірний скид забруднюючих речовин у водний об'єкт зі зворотними водами. Вийшовши за межі своїх повноважень, службовими особами «Фастівводоканалу» було прийнято розпорядження про призупинення діяльності повітродувної станції з метою економії електроенергії, незважаючи на те, що робота механізмів, обладнання і вимірювальних пристроїв очисних споруд повинна бути безперебійною. У зв'язку з цим в аеротенках

каналізаційних очисних споруд «Фастівводоканалу» загинув активний мул, який здійснював біологічне очищення стічних вод. Це спричинило забруднення поверхневих вод р. Снітки (притоки р. Унава) і створило небезпеку для довкілля.

Згідно з проведеним розрахунком Інспекції загальний збиток, заподіяний навколишньому природному середовищу, склав 2045,5 тис. грн.

До якого виду відповідальності слід притягнути винних осіб? Вирішіть справу по суті.

§ 9. Участь України у міжнародно-правовому співробітництві у галузі охорони вод

Україна бере участь у міжнародному співробітництві у галузі охорони навколишнього природного середовища і водних об'єктів на державному і громадському рівнях відповідно до законодавства України та міжнародного права.

Слід також зазначити, що ст. 112 ВК України визначено: якщо міжнародним договором, в якому бере участь Україна, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачено водним законодавством України, то застосовуються норми міжнародного договору.

Україна здійснює заходи щодо розвитку та зміцнення міжнародного співробітництва у галузі охорони вод з іншими державами, а також у рамках природоохоронної діяльності ООН та організацій, що входять до її системи, інших урядових і неурядових міжнародних організацій.

Європейська інтеграція, євроатлантична інтеграція, а також реалізація активної багатосторонньої зовнішньої політики в рамках універсальних та регіональних міжнародних організацій є одними із зовнішньополітичних пріоритетів України.

Європейська інтеграція – ключовий пріоритет, який акумулює в собі цілий комплекс внутрішньо- та зовнішньополітичних зусиль України з метою наближення до ЄС та створення необхідних передумов для вступу до ЄС у майбутньому.

Євроатлантична інтеграція – участь у створенні євроатлантичного простору стабільності та безпеки, поступова інтеграція до НАТО з метою захисту інтересів України у безпеці. Реалізація

цієї мети повинна бути досягнута через використання механізмів співробітництва з НАТО, зокрема, Плану дій та щорічних Цільових планів.

Україна проводить активну багатосторонню політику в рамках універсальних та регіональних міжнародних організацій. Україна також має на меті регіональне лідерство та просування у регіоні європейських цінностей¹³³.

На двосторонньому рівні Україна прагне використовувати весь потенціал стратегічного партнерства на основі взаємного інтересу та спільних підходів до розвитку відносин з країнами-партнерами, досягти і підтримувати добрі відносини з країнами-сусідами в атмосфері поваги до їх суверенітету та територіальної цілісності.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони довкілля здійснюється на міждержавному рівні на основі міжнародних договорів України, укладених у письмовій формі з іноземною державою або з іншим суб'єктом міжнародного права, що регулюються міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою документах і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо)¹³⁴. Міжнародні договори України укладаються:

1) Президентом України або за його дорученням – від імені України;

2) КМ України або за його дорученням – від імені Уряду України;

3) міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади, державними органами – від імені міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних органів.

Від імені України укладаються міжнародні договори, що стосуються державних кордонів, розмежування виключної (морської) економічної зони і континентального шельфу України, використання території, природних ресурсів України.

¹³³ Зовнішньополітичні пріоритети України [Електронний ресурс] // Офіційний веб-сайт МЗС України. – Режим доступу:

<http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/293.htm>

¹³⁴ Закон України «Про міжнародні договори України» № 1906-IV від 29.06.2004 р., Відомості Верховної Ради України, 2004, № 50 (10.12.2004), ст. 540.

Ратифікація міжнародних договорів України здійснюється шляхом прийняття закону про ратифікацію, невід'ємною частиною якого є текст міжнародного договору. Інколи ці два документи допускають неточності і неузгоджені між собою. Так, ЗУ «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля»¹³⁵, вказує, що ВР України постановляє вищенаведену Конвенцію, підписану від імені України 25 червня 1998 р. у м. Орхус (Данія), ратифікувати. У самому тексті Конвенції зазначено, що вона підписана в м. Оргусі (Данія)¹³⁶.

Чинні міжнародні договори України, згода на обов'язковість яких надана ВР України, є частиною національного законодавства і застосовуються у порядку, передбаченому для норм національного законодавства. Якщо міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору.

Відповідно до ч. 2. ст. 9 КУ¹³⁷ укладення міжнародних договорів, які суперечать КУ, можливе лише після внесення відповідних змін до КУ.

У п. 4 Постанови Пленуму ВС України «Про застосування КУ при здійсненні правосуддя»¹³⁸ наголошено, виходячи з наведеної вище статті КУ, на тому, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана ВР України, є частиною національного законодавства України, і суд не може застосувати закон, який регулює правовідносини, що розглядаються, інакше як міжнарод-

¹³⁵ Закон України «Про ратифікацію Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» № 832-XIV від 06.07.1999 р., Відомості Верховної Ради України, 1999, № 34 (27.08.99 р.), ст. 296.

¹³⁶ «Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля» від 25.06.1998, Закон і Бізнес, 2002, 11, № 44.

¹³⁷ Конституція України № 254к/96-ВР від 28.06.1996 р., Відомості Верховної Ради України, 1996, № 30 (23.07.1996), ст. 141.

¹³⁸ Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» № 9 від 01.11.1996 р., Бюлетень законодавства і юридичної практики України, 2004, 00, № 11.

ний договір. Водночас міжнародні договори застосовуються, якщо вони не суперечать КУ.

Міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища Україна здійснює на трьох рівнях: світовому (глобальному); європейському (виокремлюючи ЄС¹³⁹ і Східну Європу) та регіональному. Це країни СНД (Співдружність Незалежних Держав)¹⁴⁰ та СЕКЦА (Східної Європи, Кавказу та Центральної Азії)¹⁴¹.

Слід зазначити таке щодо співробітництва на європейському рівні з ЄС. Так, ЗУ «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства ЄС»¹⁴² визначає механізм досягнення Україною відповідності третьому Копенгагенському та Мадридському критеріям набуття членства в ЄС. Цей механізм включає адаптацію законодавства, утворення відповідних інституцій та інші додаткові заходи, необхідні для ефективного правотворення та правозастосування.

Метою адаптації законодавства України до законодавства ЄС є досягнення відповідності правової системи України *acquis communautaire* з урахуванням критеріїв, що висуваються ЄС до держав, які мають намір вступити до нього. Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до ЄС, що, в свою чергу, є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики. Невід'ємною частиною Програми є Перелік актів законодавства України та *acquis* ЄС у пріоритетних сферах адаптації, в тому числі й охорони навколишнього природного середовища.

Створення зони вільної торгівлі з ЄС вимагатиме адаптації законодавства України до *acquis communautaire*. Тому нова угода про асоціацію з ЄС передбачатиме додатки з переліками актів

¹³⁹ Микієвич М.М., Андрусевич Н.І., Будякова Т.О. Європейське право навколишнього середовища. Навчальний посібник. Львів, 2004. – 256 с.; Збірник нормативно-правових актів Європейського Союзу у сфері охорони навколишнього середовища. Львів, 2004, 192 с.

¹⁴⁰ Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 08.12.1991 р., Голос України, 1991, 12, 10.12.91 № 237.

¹⁴¹ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecoyouth.freenet.uz/8.htm> від 12.03.06 р.

¹⁴² Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» № 1629-IV від 18.03.2004 р., Відомості Верховної Ради України, 2004, № 29 (16.07.2004), ст. 367.

ЄС, що їх Україна впроваджуватиме у свою правову систему. В практичній площині адаптація означає більш високі стандарти екологічної безпеки, створення механізмів стимулювання розвитку альтернативних джерел енергії та енергоефективності, необхідність створення більш прозорого та зрозумілого екологічного законодавства.

Acquis communautaire є сталим виразом, який в перекладі з французької означає «спільне надбання» або «спільний доробок». У широкому розумінні «спільне надбання» ЄС – це досягнутий рівень інтеграції країн-членів¹⁴³.

Кожен законопроект, внесений до ВР України, протягом семи днів надсилається до Комітету ВР України з питань Європейської інтеграції для визначення належності законопроекту за предметом правового регулювання до сфер, правовідносини в яких регулюються правом ЄС.

Проекти законів України та інших нормативно-правових актів, які за предметом правового регулювання належать до сфер, правовідносини в яких регулюються правом ЄС, в обов'язковому порядку проходять експертизу на відповідність *acquis communautaire*.

Нормативно-правові акти, які суперечать *acquis communautaire*, можуть прийматися лише за наявності достатнього обґрунтування необхідності прийняття такого акта і на чітко визначений у самому акті строк¹⁴⁴.

В Україні затверджено Порядок перекладу актів *acquis communautaire* на українську мову¹⁴⁵. Він визначає механізм перекладу актів *acquis communautaire* на українську мову, надання їм статусу офіційного та оприлюднення з метою забезпечення вільного доступу до них учасників адаптації законодавства. Переклад акта *acquis communautaire*, що отримав статус офіційного,

¹⁴³ Кравчук І. Форми участі громадськості у процесі адаптації законодавства України до законодавства ЄС, Громадянське суспільство, №2 (9), 2009, с. 11-12.

¹⁴⁴ Закон України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» № 1629-IV від 18.03.2004 р., Відомості Верховної Ради України, 2004, № 29 (16.07.2004), ст. 367.

¹⁴⁵ Наказ Міністру України «Про затвердження Порядку перекладу актів *acquis communautaire* на українську мову» № 1728/5 від 24.09.2009 р., Офіційний вісник України, 2009, № 78 (19.10.2009), ст. 2656.

передається до інформаційно-аналітичного відділу Департаменту, який розміщує електронний примірник цього перекладу в Електронній системі документації з питань адаптації законодавства України до законодавства ЄС (eurodocs.sdla.gov.ua). На цьому сайті міститься Законодавство ЄС, перекладене українською мовою, в тому числі і щодо охорони довкілля. Сторінка сайту поділяється на такі підрозділи: як було вже зазначено вище – Законодавство України, перекладене англійською мовою (Legislation of Ukraine translated into English); Експертні висновки щодо відповідності *acquis communautaire*, наприклад, проекту ЗУ «Про реформування та вдосконалення дозвільної системи у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального і невиснажливого використання природних ресурсів та екологічної безпеки, зменшення регуляторного тиску на суб'єктів господарювання»; Аналіз наслідків впровадження актів *acquis communautaire* у законодавство України: «Якість води» № 45 від 18.06.2010 р.; останній розділ сторінки містить: Огляди стану адаптації законодавства України до *acquis communautaire* на 2008 рік.

Процес адаптації законодавства сприяє більш ефективному державному регулюванню та екологічній політиці, прозорості влади, кращому захисту екологічних прав громадян, розвитку демократії та належного врядування. *Acquis* дає різні моделі еколого-правового регулювання, серед яких Україна може обрати найоптимальніші для проведення реформ у галузі охорони довкілля.

Україна входить до Співдружності Незалежних Держав (СНД). Це міжнародна міжурядова організація субрегіонального характеру, до якої входить більшість держав колишнього СРСР. Створення Співдружності пов'язане з підписанням та ратифікацією Угоди про створення СНД¹⁴⁶ і Протоколу до неї, а також прийняттям Алматинської декларації¹⁴⁷. Надалі було прийнято Статут СНД¹⁴⁸.

¹⁴⁶ Угода про створення Співдружності Незалежних Держав від 08.12.1991, Голос України, 1991, 12, 10.12.91 № 237.

¹⁴⁷ Алматинська декларація від 21.12.1991, Зібрання чинних міжнародних договорів України. – 1990 р., № 1, стор. 312.

¹⁴⁸ Статут Співдружності Незалежних держав від 22.01.1993. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_033

Відповідно до Положення про розробку модельних законодавчих актів та рекомендацій Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД¹⁴⁹, яке визначає умови прийняття Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД до розробки проєктів модельних законодавчих актів та рекомендацій Міжпарламентської Асамблеї, порядок організації та здійснення законопроектної діяльності, а також виконання вимог до оформлення її результатів.

Пропозиції з розробки модельних законодавчих актів та рекомендацій, їх проєкти, а також ті, що приймаються Міжпарламентською Асамблеєю модельні законодавчі акти та рекомендації, повинні відповідати цілям зближення (уніфікації) законодавства держав – учасниць СНД.

Таким чином, у рамках СНД існує *модельна законотворчість* – діяльність Міжпарламентської Асамблеї з розробки, прийняття та оприлюднення *модельних законодавчих актів*, що відповідають цілям зближення (уніфікації) законодавства держав – учасниць Міжпарламентської Асамблеї та завданням інтеграційного розвитку СНД.

Під *модельним законодавчим актом* СНД слід розуміти законодавчий акт рекомендаційного характеру, прийнятий Міжпарламентською Асамблеєю у встановленому порядку, у цілях формування та здійснення узгодженої законодавчої діяльності держав – учасниць Міжпарламентської Асамблеї з питань, що становлять спільний інтерес, приведення законодавства держав – учасниць СНД відповідно до міжнародних угод, що підписані в рамках СНД, та інших міжнародних договорів, участь в яких держав – учасниць СНД є дуже бажаною для досягнення загальних цілей.

До *модельного законодавчого акта* СНД відноситься Модельний Водний кодекс¹⁵⁰. Його слід розглядати як систематизований

¹⁴⁹ Положення про розробку модельних законодавчих актів та рекомендацій Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД, прийнято Міжпарламентською Асамблеєю держав – учасниць СНД від 14 квітня 2005 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iacis.ru/html/?id=21>

¹⁵⁰ Модельний Водний кодекс для держав – учасниць Співдружності Незалежних Держав, прийнятий на двадцять сьомому пленарному засіданні Міжпарламентської Асамблеї держав – учасниць СНД (постанова №27-10 від 16 листопада 2006 року) Информационный бюллетень, 2007, № 39.

законодавчий акт рекомендаційного характеру, прийнятий Міжпарламентською Асамблеєю з ціллю зближення правового регулювання однорідних сфер суспільних відносин у країнах СНД.

Усі модельні законодавчі акти направляються до парламентів країн – учасниць Міжпарламентської Асамблеї. Надалі парламенти цих країн вживають заходи щодо регламентації процедур розгляду таких актів, що надійшли до них, у комітетах (комісіях) парламентів держав – учасниць Міжпарламентської Асамблеї та використання у нормотворчому процесі.

Україна здійснює міжнародне співробітництво з охорони спеціальних природних об'єктів, у тому числі і Світового океану; природних ресурсів Антарктики та інших¹⁵¹.

У міжнародному співробітництві у сфері охорони довкілля диференціюють і виокремлюють охорону вод¹⁵².

Об'єктом міжнародного співробітництва у сфері екології є не навколишнє природне середовище, що перебуває під національною юрисдикцією, а міжнародно-правовий природний простір, що оточує загальне природне середовище Землі, глобальна екологічна рівновага.

Міжнародна правова охорона навколишнього природного середовища ґрунтується на певних принципах, вироблених спільними зусиллями держав, міжнародних організацій і конференцій. Вони сформульовані в окремих рішеннях міжнародних організацій, документах конференцій, а також обов'язково викладені в національному законодавстві. В узагальненому вигляді до цих принципів належать: пріоритетність екологічних прав людини; суверенні права держави на природні ресурси в межах її території; вільний обмін міжнародною екологічною інформацією; взаємодопомога держав при надзвичайних обставинах (екологічних катастрофах тощо); неприпустимість екологічного благополуччя однієї держави внаслідок заподіяння екологічної шкоди іншій та ін.¹⁵³

¹⁵¹ Авраменко І.М. Международное экологическое право: учебное пособие. – Ростов н/Д: Феникс, 2005. – С. 22 – 48.

¹⁵² Збірник міжнародно-правових актів у сфері охорони довкілля. 2-е вид., доп. – Львів: Норма, 2002. – 416 с.

¹⁵³ Бойчук Ю. Д. Основи екології та екологічного права: навчальний посібник для ВНЗ. – Суми, 2004. – 352с.

Співробітництво в галузі охорони довкілля здійснюється на міжурядовому рівні або на рівні міністерств, відомств.

В останнє десятиліття підписано низку угод про співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання природних ресурсів між Мінприроди України та спорідненими міністерствами Болгарії¹⁵⁴ і Монголії¹⁵⁵. Існують подібні угоди Мінприроди України з іншими закордонними міністерствами – Міністерством нафти і мінеральних ресурсів Сирійської Арабської Республіки¹⁵⁶, Міністерством навколишнього середовища та водних ресурсів Республіки Болгарія¹⁵⁷, Міжміністерським комітетом ядерної безпеки Французької Республіки¹⁵⁸.

Тестові завдання

1. Якщо міжнародним договором, в якому бере участь Україна, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені водним законодавством України, то застосовуються:

- а) норми національного права;
- б) норми міжнародного договору;
- в) норми національного права чи міжнародного договору залежно від часу їх прийняття;
- г) норми відповідної Директиви ЄС;
- д) принципи водного права.

¹⁵⁴ Угода між Міністерством екології та природних ресурсів України та Міністерством навколишнього середовища та водних ресурсів Республіки Болгарія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів від 30.01.2003 р., Офіційний вісник України, 2004, № 4 (13.02.2004)(частина 2), ст. 223.

¹⁵⁵ Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та Міністерством природи і навколишнього середовища Монголії про співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища від 08.12.2004 р., Офіційний вісник України, 2004, № 51 (06.01.2005), ст. 3427.

¹⁵⁶ Протокол про науково-технічне співробітництво в галузі геології і мінеральних ресурсів між Міністерством охорони навколишнього природного середовища України і Міністерством нафти і мінеральних ресурсів Сирійської Арабської Республіки від 01.07.2005 р., Офіційний вісник України, 2005, № 39 (14.10.2005), ст. 2526.

¹⁵⁷ Угода між Міністерством екології та природних ресурсів України та Міністерством навколишнього середовища та водних ресурсів Республіки Болгарія про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища та раціонального використання природних ресурсів від 30.01.2003 р., Офіційний вісник України, 2004, № 4 (13.02.2004)(частина 2), ст. 223.

¹⁵⁸ Угода між Міністерством охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України та Міжміністерським комітетом ядерної безпеки Французької Республіки про співробітництво в галузі ядерної безпеки від 03.09.1998 р.

2. Україна не бере участі у міжнародному співробітництві у галузі охорони навколишнього природного середовища і водних об'єктів на такому рівні:

- а) державному;
- б) громадському;
- в) державному і громадському;
- г) аматорському;
- д) корпоративному.

3. Міжнародні договори України щодо охорони вод від імені України укладаються:

- а) Президентом України;
- б) КМ України;
- в) міністерствами;
- г) центральними органами виконавчої влади;
- д) Верховною Радою України.

4. Нормативно-правові акти в Україні, які суперечать *acquis communautaire*:

- а) не можуть прийматися в жодному разі;
- б) можуть прийматися тільки Верховною Радою України;
- в) не можуть прийматися, якщо це стосується транскордонних річок;
- г) не можуть прийматися, якщо це стосується охорони та використання водних об'єктів;
- д) можуть прийматися лише за наявності достатнього обґрунтування необхідності прийняття такого акта і на чітко визначений у самому акті строк.

§ 10. Міжнародні організації та їх органи, які впливають на міжнародно-правову охорону вод

Постановою КМ України затверджено Порядок участі центральних органів виконавчої влади в діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна¹⁵⁹. Відповідно до нього центральні органи виконавчої влади, включені до переліку центральних ор-

¹⁵⁹ Постанова КМ України «Про порядок участі центральних органів виконавчої влади у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна» № 1371 від 13.09.2002 р., Офіційний вісник України, 2002, № 38 (04.10.2002), ст. 1776.

ганів виконавчої влади, відповідальних за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в міжнародних організаціях, беруть участь у діяльності міжнародних організацій, членом яких є Україна відповідно до укладених міжнародних договорів України, та відповідають за виконання зобов'язань, що випливають із членства України в цих організаціях.

Згідно з Переліком (станом на 02.03.2010 р.), затвердженим зазначеною вище Постановою КМ України, центральні органи виконавчої влади співпрацюють з такими міжнародними організаціями та їх органами, які впливають на міжнародно-правову охорону навколишнього природного середовища та вод, зокрема:

1. Організацією Об'єднаних Націй (ООН)¹⁶⁰ та її головними органами: Генеральна Асамблея та її органи, Рада Безпеки, Економічна і соціальна рада, Рада з опіки;

– органами, фондами, програмами ООН та їх головними органами: Всесвітня продовольча програма; Глобальний екологічний фонд (ГЕФ); Програма ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП); Програма розвитку ООН (ПРООН);

– функціональними комісіями і комітетами Економічної і соціальної ради (ЕКОСОР) та пов'язаними з нею органами: Комісія сталого розвитку;

– допоміжними органами Європейської економічної комісії (ЄЕК ООН): Комітет з екологічної політики.

2. Спеціалізованими установами ООН та іншими автономними міжурядовими організаціями системи ООН: Всесвітня метеорологічна організація (ВМО).

3. Міжнародними організаціями, що не входять до системи ООН: Асоціація національних картографо-геодезичних та кадастрових служб європейських країн; Комісія зі збереження морських живих ресурсів Антарктики (ККАМЛР); Міжнародна картографічна організація.

3.1. Організація за демократію та економічний розвиток (ГУАМ) та її основні органи: Рада глав держав, Рада міністрів закордон-

¹⁶⁰ Офіційний сайт ООН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/documents/index.shtml>.

На цьому сайті розміщені офіційні тексти Конвенцій та Декларацій ООН, в тому числі і ті, що стосуються довкілля, в тому числі і на російській мові.

них справ, Рада національних координаторів, Рада постійних представників і Секретаріат. Галузеві робочі групи ГУАМ: Форум ОБСЄ з питань економіки та довкілля, координатор ОБСЄ з питань економіки та довкілля; Організація Чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС).

3.2. Рада Європи (РЄ): Секретаріат Договору про Антарктику; Технічний комітет зі стандартизації географічної інформації; Український науково-технологічний центр; Центральноевропейська ініціатива.

4. Конвенційними органами: Дунайська комісія (ДК); Змішана комісія із застосування Угоди про рибальство у водах Дунаю¹⁶¹; Зустріч Сторін Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція); Зустріч Сторін Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (Конвенція Еспоо); Комісія із захисту Чорного моря від забруднення Конвенції про захист Чорного моря від забруднення; Конференція Договірних сторін Конвенції про водно-болотні угіддя (Рамсарська конвенція); Конференція Сторін Базельської конвенції з контролю за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх видаленням; Міжнародна комісія із захисту річки Дунай; Міжнародний орган з морського дна; Нарада Сторін з виконання Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер; Нарада Сторін Угоди про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану¹⁶².

5. Міжнародними організаціями, у роботі яких Україна бере участь як спостерігач або асоційований член: Комісія з охорони морського довкілля Балтики (Гелком); Міждержавна рада з геодезії, картографії та дистанційного зондування Землі країн-учасниць СНД.

¹⁶¹ «Угода про рибальство у водах Дунаю між Урядами Союзу Радянських Соціалістичних Республік, Народної Республіки Болгарії, Румунської Народної Республіки і Федеративної Народної Республіки Югославії» від 29.01.1958 р., Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Вып. XX. – М., 1961. – С. 531 – 540.

¹⁶² Угода про збереження китоподібних Чорного моря, Середземного моря та прилеглої акваторії Атлантичного океану від 24.11.1996 р., Офіційний вісник України, 2004, № 3 (06.02.2004), ст. 156.

Таким чином, можна відслідкувати і ті міжнародні нормативно-правові акти, стороною яких є Україна.

Крім міжнародних договорів, рішень міжнародних організацій, декларацій та хартій в міжнародному праві охорони навколишнього природного середовища застосовуються також судові рішення (прецеденти). Рішення судів (міжнародних чи національних) визнаються допоміжними джерелами міжнародного права. Зокрема, Міжнародний Суд ООН є органом, який розвиває джерела міжнародного права. Його рішення обов'язкові тільки для сторін спору і не обов'язкові для інших. І хоча Міжнародний Суд ООН не повинен вирішувати справу, спираючись на попереднє рішення, все ж попередні рішення враховуються при вирішенні аналогічної справи¹⁶³.

Як приклад можна згадати рішення від 3 лютого 2009 р., коли Міжнародний Суд ООН у Гаазі (Нідерланди) ухвалив рішення у справі «Румунія проти України»¹⁶⁴, предметом якої була делімітація континентального шельфу та виключних економічних зон Румунії та України. Відповідно до рішення Суду ООН під юрисдикцію Бухареста перейшло 79,34 % спірних територій у Чорному морі. За оцінками румунських експертів, там знаходиться близько 12 млн т нафти і 70 млрд кубометрів газу. Зокрема, за рішенням Суду у розпорядження Румунії перейшло 90 % перспективного нафтогазоносного родовища на геологічній структурі «Олімпійська» (розміщена на відстані 40 км на південь від острова Зміїний)¹⁶⁵.

Отже, на економіку нашої держави вже зараз впливають наслідки достатньо спірного рішення Міжнародного Суду ООН у цій справі. Однією з ймовірних причин, які призвели до загострення відносин між двома країнами щодо визначення статусу острова Зміїний, була зміна його значення в акваторії Чорного моря, пов'язана з винайденням у 1980-х роках на шельфі поблизу

¹⁶³ Кравченко С.М., Андрусевич А.О., Бонайн Дж. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: підручник / За заг. ред. проф. С.М. Кравченко. – Львів: Вид. Центр ЛНУ, 2002. – С. 54–66.

¹⁶⁴ Maritime Delimitation in the Black Sea (Romania v. Ukraine), Judgment, I.C.J. Reports 2009, p. 61.

¹⁶⁵ Гаріна О. Процес «Румунія проти України»: справа про розмежування морських просторів між Україною та Румунією в Чорному морі / О. Гаріна // Юридичний авангард. – 2009. – № 1. – С. 224.

острова покладів нафти та природного газу. Після того як у 2001 р. компанією ДАТ «Чорноморнафтогаз» було підтверджено наявність запасів вуглеводнів за 40 км на південь від острова, з прогнозним об'ємом 10 млн т нафти та 10 млрд кубометрів газу, питання розмежування морських просторів у Чорному морі набуло особливого підтексту.

Острів Зміїний, загальною площею 20,5 га, розташований у межах територіальних вод України в 35 км на схід від дельти р. Дунай, у січні 2002 р. було включено до складу Кілійського району Одеської області, а 8 лютого 2007 р. населеному пункту на острові було присвоєно назву «селище Біле». З метою створення належних умов для проживання людей і здійснення господарської та інших видів діяльності на острові Зміїний КМ України було прийнято та забезпечено реалізацію відповідної Постанови КМ «Про затвердження Комплексної програми подальшого розвитку інфраструктури та провадження господарської діяльності на о. Зміїний і континентальному шельфі»¹⁶⁶.

Природні характеристики Зміїного та заходи, вжиті з метою розвитку інфраструктури острова (наявність маячної та гідрометеорологічної служб, поштового та банківського відділень, портових споруд, інших господарських об'єктів), підтверджували, що він є островом в міжнародно-правовому розумінні цього поняття і відповідно має право на власний континентальний шельф і виключну економічну зону.

Враховуючи міжнародну практику делімітації, позиція України базувалася на необхідності врахування так званих *релевантних обставин* і застосування принципу справедливості. У зв'язку з цим наявність у спірній зоні делімітації острова Зміїний (який не перебуває в ізоляції від українського чорноморського узбережжя і становить невід'ємну складову берегової лінії) та переважуюча довжина узбережжя України в північно-західній акваторії Чорного моря (співвідношення протяжності берегової лінії України і Румунії становить, за різними підрахунками, від 5:1

¹⁶⁶ Постанова КМ «Про затвердження Комплексної програми подальшого розвитку інфраструктури та провадження господарської діяльності на о. Зміїний і континентальному шельфі» № 713 від 31.05.2002, Офіційний вісник України, 2002, № 23 (21.06.2002), ст. 1094.

до 3,5:1) були тими важливими обставинами, на які спиралась українська сторона при розгляді відповідної справи.

Відповідно до існуючої практики Рішення, оприлюднене Міжнародним Судом ООН, носило компромісний характер. Однак, виходячи з площі спірної зони делімітації, більше відповідало запитній позиції Румунії. Гаазький суд визначив, що під юрисдикцію румунської сторони має відійти територія континентального шельфу та виключної економічної зони площею 9700 км², що дорівнює 79,34 % від загальної площі 12 200 км², яка і становила спірну зону в справі Румунії проти України.

При цьому не було враховано переважну більшість аргументів як румунської, так і української сторін, а делімітацію було здійснено за принципом рівновіддаленості базових точок від узбережжя обох країн. Варто зазначити, що лінія розмежування, яку визначив Міжнародний Суд ООН, фактично відтворює лінію, яку СРСР ще в 1987 р. пропонував Румунії як делімітаційну.

Для представників України в Міжнародному Суді ООН залишилась незрозумілою причина неврахування ним жодної релевантної обставини. Зокрема, Гаазький суд підтвердив статус острова Зміїний, включивши зону у 12 морських миль (що становить 22, 224 км) навколо острова до української частини делімітаційної зони. Проте встановив, що він не може вважатися частиною узбережної лінії України при визначенні серединної лінії делімітації. Однак, за словами керівника української делегації в суді – Уповноваженого України в Міжнародному Суді ООН, Надзвичайного та Повноважного Посла України, професора Володимира Василенка, Міжнародний Суд, «не визнав Зміїний як прибережний острів, оскільки той розташований далеко від узбережжя і його розміри є незначними. Це стало причиною того, що суд не вважав доцільним, щоб базові точки відліку для конструювання лінії делімітації були розташовані на острові».

Беручи до уваги, що острів Зміїний розташований за 20 морських миль від узбережжя Румунії, врахування його при проведенні серединної лінії могло спроектувати збільшення ділянки делімітації (в бік територіальних вод Румунії), яке було б непропорційне його розмірам і значущості.

Рішення Міжнародного Суду ООН як головного судового органу організації – є остаточним і не підлягає оскарженню. Воно

також є обов'язковим для сторін, які беруть участь у судовому розгляді, а гарантом рішення виступає Рада Безпеки ООН.

Рішення Гаазького суду по цій справі було одноголосним, що є надзвичайно рідкісним явищем (за це рішення проголосували і обидва судді *ad hoc*¹⁶⁷, призначені кожною зі сторін, в тому числі американський суддя Б. Оксман, який представляв інтереси України). Подібна однастайність суддів може свідчити також і про очевидність рішення для суддівського корпусу.

Усе наведене свідчить про безперечну актуальність доктринального вивчення практики Суду ООН, а з огляду на багаторічну роботу цього Суду з територіальних спорів і юридичної природи його рішень¹⁶⁸.

Співпраця України з ЄС щодо охорони вод як трансграничного водного об'єкта триває і на підтвердження цього можна звернутися до звіту спільної робочої групи щодо реалізації Європейської політики сусідства у 2010 р. про хід реалізації проекту в Україні на додаток до Спільного повідомлення Комісії Європейському Парламенту, Раді Європи, Комітету з економічних та соціальних питань та Комітету регіонів – Новий відгук на Сусідство, що змінюється СОМ(2011)303¹⁶⁹. У ньому зазначено, що Україна внесла зміни у законодавство (Земельний та Водний кодекси) стосовно інтегрованого управління прибережними смугами. Україна приєдналась до Водної ініціативи ЄС шляхом проведення (наприклад) національного політичного діалогу. Україна також взяла участь у Міжнародній комісії із захисту р. Дунай та в Комісії із захисту Чорного моря від забруднення. Здійснювалось співробітництво та обмін інформацією між Європейською Комісією та Україною щодо багатосторонніх конвенцій, стратегії з питань охорони і захисту довкілля, управління водними ресурсами, бази даних про навколишнє середовище, охорони природи і т. ін.

Водна ініціатива ЄС викладена в Директиві 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради Європи «Про встановлення рамок діяльності

¹⁶⁷ Ad hoc – латинський вираз, що означає «до цього, для такого випадку, для цієї мети».

¹⁶⁸ Електронний ресурс: 3:1 на користь Румунії / Андрій Склар, аспірант Дипломатичної академії України. – Режим доступу: <http://uaforeignaffairs.com/article.html/print?id=396>

¹⁶⁹ Електронний ресурс: ЄС; Звіт, Міжнародний документ від 25.05.2011 Брюссель, XXX SEC(2011)646. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=994_a44

Співтовариства в галузі водної політики»¹⁷⁰ в редакції від 11.03.2008 р. та має розглядатися в Україні як акт *acquis communautaire*.

Так, наприклад, відповідно до Розпорядження КМ України «Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2011 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС»¹⁷¹ у п.17 передбачено підготовку проекту нормативно-правового акта про умови та вимоги стосовно реалізації принципу басейнового управління, що вимагається відповідно до зазначеної вище Директиви про встановлення рамок діяльності Співтовариства у сфері водної політики.

Водна Рамкова Директива ЄС передбачає:

- комплексний підхід до захисту всіх вод – річок, озер, прибережних та підземних вод;
- ціль для забезпечення «доброго екологічного стану»¹⁷² всіх вод до 2015 року (цілеспрямований менеджмент);
- створення системи управління водами в межах річкових басейнів, яка визнає, що водні системи не закінчуються в межах політичних кордонів;
- посилення та заохочення транскордонного співробітництва прибережних країн та всіх зацікавлених сторін (один річковий басейн – єдиний план управління);
- активну співпрацю всіх груп населення, неурядових організацій та місцевих громад в управлінні водними ресурсами;
- забезпечення зниження та контроль забруднень, спричинених шкідливим впливом промислової діяльності, веденням інтенсивного сільського господарства;
- вимагає створення нової цінової політики щодо вартості водних ресурсів та стягнення штрафів за спричинення їх забруднення за принципом «забруднювач платить»;
- удосконалення законодавства¹⁷³.

¹⁷⁰ Директива 2000/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про встановлення рамок діяльності Співтовариства в галузі водної політики» від 23 жовтня 2000 року за № 2000/60/ЄС, Офіційний вісник Європейського Союзу від 21.03.2008–2000 р., / L0060 /.

¹⁷¹ Розпорядження КМ України «Про затвердження плану заходів щодо виконання у 2011 році Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» від 17.08.2011 р. за № 790-р.

¹⁷² Добрий екологічний стан є станом масиву поверхневої води, класифікованої таким чином згідно з Додатком V. Директиви 2000/60/ЄС.

Загальна стратегія впровадження Директиви, розроблена ЄС, розрахована на участь всіх зацікавлених сторін. Водна Рамкова Директива ЄС надає країнам – членам ЄС, країнам-кандидатам, іншим європейським державам, що мають на меті приєднання до ЄС, можливість нової співпраці в процесі втілення положень Директиви, для того, щоб майбутні покоління були забезпечені достатньою кількістю чистої питної води¹⁷³.

Зробивши посилання на Водну Рамкову Директиву ЄС, слід також зазначити ті ключові сфери політики щодо водних ресурсів, яка запроваджена у ЄС:

- законодавство, що гармонізує стандарти для питної води та інших принципових видів використання джерел води для всіх країн ЄС;
- контроль за видаленням небезпечних речовин у поверхневі чи підземні води;
- здійснення контролю за стандартами, які можна застосувати до обробки стічних вод;
- законодавство з розсіяних джерел забруднення в результаті сільськогосподарської діяльності;
- окреслення сприйнятливих областей, особливо тих, що схильні до ризику нейтронізації.

Важливими для водного законодавства ЄС є керівні принципи. Законодавство ЄС з водних ресурсів зосереджено головним чином на гармонізації законодавчих норм щодо здійснюваних видів контролю якості води для всього складу ЄС при додержанні таких принципів:

- постійне удосконалення біотичного статусу водних кордонів;
- суворе санкціонування усіх видів використання підземних, поверхневих та вод морського басейну, що ведуть до потенційного забруднення водного середовища;
- охорона водних басейнів;

¹⁷³ Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення, EU Water Framework Directive 2000/60/EC, Definitions of Main Terms, Переклад Лозанського В.Р. – Київ, 2006. – С. 7.

¹⁷⁴ Україна та Рамкова Водна Директива ЄС: посіб. / Підліснюк В.В., Алієв К.А., Стефанська Т.Р. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2002. – С. 4.

- поступове виключення токсичних викидів у водне середовище;
- контроль розсіяних джерел забруднення у результаті сільськогосподарської діяльності;
- розумне використання водних ресурсів;
- застосування технологій та процесів, що сприяють мінімізації використання води та/або заохочення повторного використання водних ресурсів;
- застосування найкращих існуючих технологій для скорочення стікання та запобігання забруднення.

Ключові положення законодавства ЄС щодо охорони вод викладені у таких Директивах:

– Директива Ради ЄЕС 73/404/ЄЕС від 23 листопада 1973 р. про зближення законодавства в державах-членах щодо мийних засобів¹⁷⁵;

– Директива Ради ЄЕС 75/440/ЄЕС від 16 червня 1975 р. щодо якості поверхневих вод, які призначені для постачання питної води в державах-членах¹⁷⁶;

– Директива Ради ЄЕС 76/160/ЄЕС від 8 грудня 1976 р. щодо якості води, призначеної для побутово-гігієнічних потреб¹⁷⁷;

– Директива Ради ЄЕС 78/659/ЄЕС від 18 липня 1978 р. стосовно якості прісних вод, які потребують захисту чи поліпшення для підтримки сприятливих умов для життя риби (з поправками)¹⁷⁸;

– Директива Ради ЄЕС 79/869/ЄЕС від 9 жовтня 1979 р. щодо методів вимірювання і періодичності взяття проб та аналізу поверхневих вод, призначених для постачання питної води у державах-членах¹⁷⁹;

– Директива Ради 79/923/ЄЕС від 30 жовтня 1979 р. щодо якості, якій повинні відповідати води у місцях вилову ракоподібних¹⁸⁰;

– Директива Ради ЄЕС 80/68/ЄС від 17 грудня 1979 р. щодо захисту ґрунтових вод від забруднення певними небезпечними речовинами¹⁸¹;

¹⁷⁵ ОВ L 347, 17.12.1973. – С. 51.

¹⁷⁶ ОВ L 194, 25.07.1975. – С. 26.

¹⁷⁷ ОВ L 031, 05.02.1976. – С. 1.

¹⁷⁸ ОВ L 222, 14.08.1978. – С. 1.

¹⁷⁹ ОВ L 271, 29.10.1979. – С. 44.

¹⁸⁰ ОВ L 281, 10.11.1979. – С. 47.

- Директива Ради ЄЕС 80/777/ЄЕС Ради від 15.07.1980 р. про наближення законів держав – членів, що стосуються використання та реалізації природних мінеральних вод¹⁸²;
- Директива Ради 80/778/ЄС від 15.07.1980 р. щодо якості води, призначеної для споживання населенням¹⁸³;
- Директива Ради ЄЕС 82/242/ЄЕС від 31 березня 1982 р. стосовно наближення законодавства держав-членів відносно методів тестування розчинення неіонних поверхневих активних речовин, перелік яких доповнено до Директиви Ради 73/404/ЄЕС від 22 листопада 1973 р.¹⁸⁴;
- Директива Ради 86/280/ЄЕС стосовно оцінки кількісних та якісних показників по викидах деяких небезпечних забруднювачів, що включені у Списку 1 у Додатку до Директиви Ради ЄЕС 76/464/ЄЕС¹⁸⁵;
- Директива Ради 91/271/ЄЕС від 21 травня 1991 р. щодо поводження з відходами водоспоживання у місті¹⁸⁶;
- Директива Ради 91/676/ЄЕС від 12 грудня 1991 р. щодо захисту вод від забруднення нітратами внаслідок сільськогосподарської діяльності¹⁸⁷;
- Директива Ради 98/83/ЄЕС від 3 листопада 1998 р. щодо якості води, призначеної для споживання населенням¹⁸⁸;
- Директива 2000/60/ЄЕС Європейського Парламенту та Ради від 23 жовтня 2000 про запобігання забруднення та забезпечення питною водою¹⁸⁹;
- Директива 2006/11/ЄС Європейського Парламенту та Ради «Про забруднення, спричинене деякими небезпечними речовинами, що скидаються до водного середовища Співтовариства» від 15 лютого 2006 р.¹⁹⁰

¹⁸¹ ОВ L 020, 26.01.1980. – С. 43.

¹⁸² ОВ L 47, 20.02.1981.

¹⁸³ ОВ L 229, 30.8.1980. – С. 11–29.

¹⁸⁴ ОВ L 109, 22.04.1982. – С. 1.

¹⁸⁵ ОВ L 181, 04.07.1986. – С. 16.

¹⁸⁶ ОВ L 135, 30.05.1991. – С. 40.

¹⁸⁷ ОВ L 375, 31.12.1991. – С. 1.

¹⁸⁸ ОВ L 330, 05.12.1998. – С. 32.

¹⁸⁹ ОВ L 327, 22.12.2000. – С. 1.

¹⁹⁰ Офіційний вісник Європейського Союзу від 04.03.2006 – 2006 р., / L64 /, с. 52.

Однак ЄС також широко застосовує підходи, які не потребують змін у законодавстві країн щодо вирішення питання попередження забруднення водного середовища. До таких заходів слід віднести використання економічних інструментів, особливо системи штрафів, це заохочується на національних рівнях. Особливо дієвим є застосування системи повної окупності ресурсів, що були витрачені на постачання та обробку води.

Порівнюючи та аналізуючи положення національного законодавства України, що визначають державні програми в сфері водної політики, водного господарства та законодавства ЄС у цій сфері, слід констатувати відповідність більшості зазначених положень українського законодавства європейському¹⁹¹.

Так, основні програми в сфері водної політики і водного господарства ЄС та України, визначені на законодавчому рівні, спрямовані на забезпечення збереження та раціонального використання вод, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, створення умов для переходу до сталого та ефективного функціонування екосистем у водних басейнах та головне поліпшення стану водних об'єктів. На виконання таких програм визначені цілі та строки їх реалізації.

Державне управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів в Україні здійснюється за аналогією Європейському водному законодавству на основі басейнового принципу. При цьому як на рівні європейського, так і на рівні українського законодавства передбачені серед інших такі правові інструменти: створення відповідних адміністративних структур, нормування в галузі використання та охорони вод, здійснення моніторингу, експертизи водних ресурсів і контролю якості води. Ще одним положенням українського водного законодавства, що певною мірою відповідає водній політиці ЄС, є передбачення здійснення організаційно-економічних заходів щодо забезпечення раціонального використання вод та відтворення водних ресурсів, зокрема, це видача дозволів на спеціальне водокористування.

¹⁹¹ Правове регулювання відносин в сфері довкілля в Європейському Союзі та в Україні // За заг. ред. к.е.н. В. Г. Дідика. – К., 2007. – С. 228–229.

Тестові завдання

1. Центральні органи виконавчої влади не співпрацюють з такими міжнародними організаціями та їх органами, які впливають на міжнародно-правову охорону навколишнього природного середовища та вод:

- а) Організацією Об'єднаних Націй;
- б) спеціалізованими установами ООН;
- в) міжнародними організаціями, що не входять до системи ООН;
- г) конвенційними органами;
- д) Міжнародною громадською природоохоронною організацією «Грінпіс».

2. Відповідно до рішення від 3 лютого 2009 р. Міжнародного Суду ООН у Гаазі (Нідерланди) по справі «Румунія проти України»:

- а) острів Зміїний визнано скелею;
- б) підтверджено статус острова Зміїний;
- в) рішення було відкладено;
- г) суд переніс вирішення цього спору до Ради Європи;
- д) суд переніс вирішення цього спору до ООН.

3. Водна ініціатива Європейського Союзу викладена в:

- а) модульному водному законі;
- б) Водній Рамковій Директиві ЄС;
- в) модульному Водному кодексі;
- г) Водній Директиві Європейської Співдружності;
- д) Водному кодексі Європейської Співдружності.

§ 11. Обов'язок іноземних юридичних осіб і громадян та осіб без громадянства щодо додержання законодавства України про охорону вод

Іноземні юридичні особи і громадяни та особи без громадянства зобов'язані на території України дотримуватися вимог ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища», ВК України та інших законодавчих актів у галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі водних об'єктів, і несуть відповідальність за їх порушення відповідно до законодавства України.

КУ у ст. 26 визначає, що іноземці та особи без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, користуються тими самими правами і свободами, а також несуть такі самі обов'язки, як і громадяни України, – за винятками, встановленими Конституцією, законами чи міжнародними договорами України.

Прикладом такого винятку може бути норма ЗК України, яка визначає, що землі сільськогосподарського призначення не можуть передаватися у власність іноземним громадянам, особам без громадянства, іноземним юридичним особам та іноземним державам.

Таким чином, для всіх категорій іноземців, що перебувають на території України (іноземних громадян, осіб без громадянства, іммігрантів, біженців тощо), незалежно від строку та мети їх перебування, встановлено національний режим, який передбачає можливість притягнення зазначених осіб до юридичної відповідальності на загальних засадах (див. ЗУ «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства»¹⁹², «Про біженців»¹⁹³, «Про імміграцію»¹⁹⁴). Певні особливості має лише притягнення іноземців до цивільної відповідальності у справах про відшкодування шкоди, завданої навколишньому середовищу, оскільки ст. 77 ЗУ «Про міжнародне приватне право»¹⁹⁵ передбачає альтернативну підсудність щодо цієї категорії справ – вони можуть розглядатися як судами України, так і іноземними судовими органами. З багатьма державами Україна уклала угоди про правову допомогу у цивільних, сімейних та кримінальних справах, де вирішуються питання підсудності справ про відшкодування шкоди.

Особливий статус в Україні, як і в інших державах світу, мають іноземні громадяни, що виконують дипломатичні та консульські функції. Відповідно до ст. 31 Віденської конвенції про

¹⁹² Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» № 3929-ХІІ від 04.02.1994 р., Відомості Верховної Ради України, 1994, № 23 (07.06.1994), ст. 161.

¹⁹³ Закон України «Про біженців» № 2557-ІІІ від 21.06.2001 р., Відомості Верховної Ради України, 2001, № 47 (23.11.2001), ст. 250.

¹⁹⁴ Закон України «Про імміграцію» № 2491-ІІІ від 07.06.2001 р., Відомості Верховної Ради України, 2001, № 41 (12.10.2001), ст. 197.

¹⁹⁵ Закон України «Про міжнародне приватне право» № 2709-ІV від 23.06.2005 р., Відомості Верховної Ради України, 2005, № 32 (12.08.2005), ст. 422.

дипломатичні зносини¹⁹⁶ та ст. 43 Віденської конвенції про консульські зносини¹⁹⁷, дипломатичні агенти користуються імунітетом від кримінальної, цивільної та адміністративної юрисдикції країни перебування. Притягнути дипломатичних та консульських співробітників до юридичної відповідальності можна лише у випадку, коли держава, що акредитує своїх представників в Україні, прямо визначить відмову від імунітету у письмовій формі.

Відповідно до ст. 29 ЗУ «Про міжнародне приватне право», для всіх іноземних юридичних осіб в Україні встановлено національний режим, який означає, що вони мають обсяг прав та обов'язків не менший, ніж юридичні особи України. Для іноземних юридичних осіб, що займаються господарською діяльністю, на підставі міжнародних угод чи внутрішнього законодавства (ст. 7 ЗУ «Про зовнішньоекономічну діяльність»¹⁹⁸, ст. 7 ЗУ «Про режим іноземного інвестування»¹⁹⁹, численні регіональні та двосторонні угоди про економічне співробітництво) може бути також встановлено режим найбільшого сприяння чи спеціальний режим, але вони не впливають на обов'язки зазначених осіб щодо дотримання вимог екологічного законодавства.

ЗУ «Про охорону навколишнього природного середовища» у ст. 20 передбачає компетенцію спеціально уповноважених органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. Але його повноваження, визначені у пункті «ж» частини першої цієї статті, не застосовуються до суб'єктів підприємницької діяльності (інвесторів), що здійснюють свою діяльність на умовах угод про розподіл продукції. Цей виняток також відображено в ЗУ «Про угоди про розподіл продукції»²⁰⁰, який спрямований на створення

¹⁹⁶ Віденська конвенція про дипломатичні зносини № 1138 від 18.04.1961 р., Україна приєдналася у складі СРСР і ратифікувала з застереженнями, ратифікована Указом Президії ВР СРСР 11.02.1964 р.

¹⁹⁷ Віденська конвенція про консульські зносини від 24.04.1963 р., Сборник международных договоров СССР. Выпуск XLV. – Москва: Международные отношения, 1991 р.

¹⁹⁸ Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» № 959-XII від 16.04.1991 р., Відомості Верховної Ради УРСР, 1991, № 29 (16.07.1991), ст. 377.

¹⁹⁹ Закон України «Про режим іноземного інвестування» № 93/96-ВР від 19.03.1996, Відомості Верховної Ради України, 1996, № 19 (07.05.1996), ст. 80.

²⁰⁰ Закон України «Про угоди про розподіл продукції» № 1039-XIV від 14.09.1999 р., Відомості Верховної Ради України, 1999, № 44 (05.11.1999), ст. 391.

сприятливих умов для інвестування пошуку, розвідки та видобування корисних копалин у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони на засадах, визначених угодами про розподіл продукції.

Чинне цивільне та господарське законодавство не оперує поняттям «іноземна юридична особа». Відповідно до ст. 80 ЦК України, юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку. Вона наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю, може бути позивачем та відповідачем у суді. У ст. 117 ГК України розкривається поняття іноземного підприємства. Воно є унітарним або корпоративним підприємством, створеним за законодавством України, що діє виключно на основі власності іноземців або іноземних юридичних осіб, або діюче підприємство, придбане повністю у власність цих осіб. Ці підприємства не можуть створюватися в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави. Діяльність філій, представництв та інших відокремлених підрозділів підприємств, створених за законодавством інших держав, здійснюється на території України відповідно до законодавства України. Умови і порядок створення, вимоги до організації та діяльності іноземних підприємств визначаються ГК України, ЗУ «Про режим іноземного інвестування»²⁰¹, іншими законами.

Практичні завдання

1. Інспекцією з охорони Чорного моря було виявлено нафтову пляму в акваторії моря, яка поширювалась також поза межами територіального моря. Було встановлено, що нафта витікала з танкера під прапором Іраку. Ці дії екіпажу спричинили суттєве забруднення морського середовища та перешкоджали науково-дослідній діяльності.

Начальник інспекції наклав на капітана танкера штраф у розмірі 100 000 дол. США і подав позов про відшкодування заподіяних збитків на суму 100 000 дол. США.

²⁰¹ Закон України «Про режим іноземного інвестування» № 93/96-ВР від 19.03.1996 р., Відомості Верховної Ради України, 1996, № 19 (07.05.96), ст. 80.

Чи можна притягнути за порушення водного законодавства до юридичної відповідальності іноземця? Чи мав право начальник інспекції накладати штраф та відшкодовувати збитки, враховуючи, що збитки могли бути відшкодовані тільки штрафом?

2. При завантаженні турецького танкера в Одеській нафтогавані на судні виникла пожежа, під час гасіння якої екіпаж вимушений був здійснити скид 7 т нафти в акваторії порту. Крім того, за борт судна було скинуто 5 т відходів мастил, які містили токсичні компоненти, заборонені до ввозу на територію України.

Судновласнику була заявлена вимога відшкодувати завдану шкоду. Судновласник відмовився відшкодовувати шкоду, яка виникла в результаті пожежі на іноземному танкері.

Які правові норми водного законодавства слід застосувати до власника танкера, що заподіяв шкоду? Вирішіть справу по суті.

3. За даними Одеського морського координаційного аварійно-рятувального центру МНС, під час операції з бункерування танкера BalticChief-1 (під прапором Кіпру, порт Лімасол), яке здійснював теплохід Orion-A (під прапором Росії), на палубу судна BalticChief-1 потрапило близько 5,4 м³ мазуту.

Лабораторні вимірювання визначили ідентичність нафтопродукту, відібраного з борту BalticChief-1 та з водної поверхні біля центрального міського пляжу Іллічівська. За даними фахівців держпідприємства Іллічівський морський торговельний порт, протягом останніх днів кількість зібраних нафтопродуктів, що потрапили в морське середовище поруч з портом, становить 914,5 кг.

Зважаючи на те, що вимоги Державної екологічної інспекції України щодо добровільного відшкодування збитків, завданих природному об'єкту, капітан BalticChief-1 проігнорував, вихід танкера з акваторії Миколаївського морського торгового порту заборонено.

З урахуванням вище наведеного, чи можливо притягнути капітана іноземного судна до юридичної відповідальності в разі порушення ним водного законодавства України? Вирішіть справу по суті.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ

1. Води як об'єкт правового регулювання.
2. Водне право, загальна характеристика його інститутів.
3. Водне законодавство України.
4. Водний фонд України.
5. Право власності на води та право користування водними об'єктами (їх частинами) на умовах оренди.
6. Управління в галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.
7. Правова характеристика водокористування.
8. Правове регулювання використання водойм в Україні.
9. Водокористування: суб'єкти, види і порядок. Умови скидання зворотних вод у водні об'єкти.
10. Права та обов'язки водокористувачів.
11. Правова охорона вод.
12. Національна програма екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води.
13. Правова охорона вод від засмічення, забруднення та вичерпання.
14. Спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.
15. Відповідальність за порушення водного законодавства.
16. Поняття, мета та принципи міжнародного водного права.
17. Проблеми формування міжнародного водного права.
18. Основні принципи міжнародної взаємодії в галузі охорони вод.
19. Держава як суб'єкт міжнародного водного права.
20. Найважливіші джерела міжнародного водного права.
21. Водна Рамкова Директива ЄС.
22. Чим відрізняється компетенція держави від компетенції ЄС у сфері охорони вод?
23. Проаналізуйте повноваження ЄС у сфері охорони вод.
24. Які особливості прецедентного права ЄС та ООН?
25. Чи можна розглядати Директиви ЄС як джерело водного права України?
26. Які ви знаєте міжнародні природоохоронні організації, що опікуються охороною вод?
27. Міжнародна водно-правова відповідальність.
28. Яке значення для охорони вод мають міжнародні рекомендаційні акти?

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Актуальні проблеми правової охорони вод в Україні.
2. Правове визначення «вод», їх відмінність від терміна «води».
3. Правові проблеми сучасного водного законодавства.
4. Концепція сталого розвитку як основа раціонального водокористування, охорони та відновлення водних об'єктів.
5. Правове регулювання участі громадян та їх об'єднань, інших громадських формувань у здійсненні заходів щодо використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів.
6. Суб'єкти водних правовідносин.
7. Право водокористування та його види.
8. Правові питання власності на водні об'єкти.
9. Проблеми державного управління у сфері водокористування.
10. Припинення права використання водного об'єкта.
11. Характеристика і завдання водного законодавства.
12. Поняття і склад Державного водного фонду України.
13. Державний водний кадастр.
14. Платність водокористування.
15. Договір на використання водного об'єкта.
16. Поняття та зміст правової охорони вод.
17. Правова охорона водних об'єктів у промисловості.
18. Організаційно-правові заходи охорони вод у сільському господарстві.
19. Контроль за використанням та охороною водних об'єктів.
20. Економіко-правовий механізм охорони водних об'єктів.
21. Адміністративно-правова відповідальність за порушення водного законодавства.
22. Кримінально-правова відповідальність за порушення водного законодавства.
23. Цивільно- та господарсько-правова відповідальність за порушення водного законодавства.
24. Міжнародно-правова охорона вод.
25. Міжнародні проблеми правової охорони довкілля.
26. Водне право Європейської Спільноти.
27. Суб'єкти міжнародного водного права.
28. Об'єкти міжнародного водного права.

-
29. Загальновизнані принципи міжнародного права і міжнародних угод в галузі охорони вод.
 30. Акти міжнародного права щодо охорони вод.
 31. Співвідношення водного законодавства України із Водною Рамковою Директивою ЄС.
 32. Міжнародні організації та правове значення їх нормативних актів щодо охорони вод.

СЛОВНИК ТЕРМІНІВ, ЩО ВЖИВАЮТЬСЯ У ВОДНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ

Абразійний процес – процес руйнування берега морськими хвилями і прибоєм, а також супутніми негативними природними факторами.

Аварійний скид – скид забруднюючих речовин із зворотними водами, який стався внаслідок промислової чи транспортної аварії.

Аквакультура риборицтво – цілеспрямоване використання рибогосподарських водних об'єктів (їх частин) для одержання максимальних обсягів корисної біологічної сільськогосподарської продукції (риби, моллюсків, безхребетних, водоростей, інших водних організмів) шляхом їх штучного розведення та утримання.

Акваторія – ділянка водної поверхні природної чи штучної водойми, обмежена природними чи штучними кордонами.

Акваторія річкового порту – водна поверхня порту, що в установленних межах забезпечує в своїй судноплавній частині маневрування і стоянку суден.

Б'єф – ділянка річки, що розташована вище або нижче водопідпірної споруди (греблі).

Баластна вода – забортна вода, прийнята для баластування судна.

Банкет – гідротехнічна споруда для захисту берегів у вигляді широкої відсипки з каменю або штучних фігурних блоків. Використовується як підводна пляжоутримуюча споруда.

Басейн водозбірний – частина земної поверхні і товщі ґрунтів, з яких відбувається стік води у водотік або водойму.

Басейн поверхневого водного об'єкта (басейн водного об'єкта) – територія, що включає водозбірні площі гідравлічно зв'язаних водотоків та водойм, з яких весь поверхневий стік через послідовність струмків, річок, озер та інших водних об'єктів тече в головний з них водний об'єкт, що впадає в море чи озеро.

Берегова лінія – границя водного об'єкта, яка встановлюється (визначається):

для боліт – від їх границі, що відповідає нульовій глибині торф'яного покладу;

для внутрішніх морських вод та територіального моря держави – за постійним рівнем, а у випадку періодичної зміни рівня води – за лінією максимального відливу чи лінією максимального приливу (приймається національним законодавством);

для річок, стариць та озер – від середньобаторічного урізу води в літній період.

Берма берегозахисна – самостійна берегозахисна споруда або складова її частина у вигляді накидання з каменю чи фасонних бетонних масивів.

Болотна «сплавина» – шар торфу, трави, моху, а іноді й кущів та великих деревець, що утворюється після заростання стоячих водойм, озер, ставків, стариць та вигинів рік.

Болотні вікна – незначні за розмірами ділянки болота, часто менші 1 м², на яких болотна «сплавина» не накриває воду та/чи грузький мул.

Болото – надмірно зволожена земельна ділянка із застоєм водним режимом і специфічним рослинним покривом.

Бювет – інженерна водозабірна споруда для забезпечення споживачів необробленими (крім знезараження води методом ультрафіолетового опромінення) міжшаровими напірними (артезіанськими) або безнапірними підземними водами, до складу якої входять свердловина, розподільна колонка та спеціальне приміщення або павільйон.

Виключна (морська) економічна зона – морські райони, зовні прилеглі до територіального моря України, включаючи райони навколо островів, що їй належать. Ширина виключної (морської) економічної зони становить до 200 морських миль, відлічених від тих самих вихідних ліній, що і територіальне море України.

Використання води – процес вилучення води для використання у виробництві з метою отримання продукції та для господарсько-питних потреб населення, а також без її вилучення для потреб гідроенергетики, рибництва, водного, повітряного транспорту та інших потреб.

Використання водних об'єктів – отримання встановленими у правовому порядку способами користі від водних об'єктів для задоволення державних та муніципальних потреб, а також потреб громадян (фізичних) та юридичних осіб.

Виробництво питної води – забір води з джерел питного водопостачання та доведення її якості до вимог щодо питної води.

Виснаження вод – стале скорочення запасів і погіршення якості поверхневих та підземних вод.

Витрата води – кількість води, що протікає через живий переріз за одиницю часу.

Відкрите море – усі частини моря, які не входять ні в територіальне море, ні до внутрішніх вод якої-небудь держави.

Відокремлений водний об'єкт – штучний замкнений об'єкт поверхневих вод, що не має гідравлічного зв'язку з іншими поверхневими водними об'єктами, створений у результаті людської діяльності.

Внутрішні води – всі води, що течуть, та води, які знаходяться у стані уповільненого водообміну, підземні води (водні об'єкти), розташовані в межах кордонів держави, а у випадку, якщо територія держави прилягає до моря, то і води, розташовані у сторону берега від вихідної лінії територіального моря (внутрішні морські води), та підземні води, що течуть у напрямку до вихідної лінії, від якої вимірюється ширина територіального моря держави.

Внутрішні водойми – озера, річки та їх придаткові системи, водосховища, ставки, канали, а також технічні водні об'єкти.

Внутрішні морські води – морські води, що розташовані в бік берега від вихідних ліній, прийнятих для відліку ширини територіального моря.

Вода (води) – вся вода, що зосереджена у водному об'єкті.

Вода дренажна – вода, яка профільтрувалася з певної території та відводиться за допомогою дренажної системи з метою зниження рівня ґрунтових вод.

Вода зворотна – вода, що повертається за допомогою технічних споруд і засобів з господарської ланки кругообігу води в його природні ланки у вигляді стічної, шахтної, кар'єрної чи дренажної води.

Вода лляльна (підсланева) – вода з домішками (переважно нафтопродуктів), зібрана в колодязях – ллялах машинних відділень судна.

Вода питна – вода, яка за органолептичними властивостями, хімічним і мікробіологічним складом та радіологічними показниками відповідає державним стандартам та санітарному законодавству.

Вода питна з оптимальним вмістом мінеральних речовин – питна вода, призначена для споживання людиною, з мінеральним складом, адекватним фізіологічній потребі організму людини.

Вода питна з пунктів розливу – оброблена та привізена питна вода, що розливається в тару споживача без водопровідної мережі.

Вода питна, призначена для споживання людиною (питна вода), – вода, склад якої за органолептичними, фізико-хімічними, мікробіологічними, паразитологічними та радіаційними показниками відповідає вимогам державних стандартів та санітарного законодавства (з водопроводу – водопровідна, фасована, з бюветів, пунктів розливу, шахтних колодязів та каптажів джерел), призначена для забезпечення фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб населення, а також для виробництва продукції, що потребує використання питної води.

Вода стічна – вода, що утворилася в процесі господарсько-побутової і виробничої діяльності (крім шахтної, кар'єрної і дренажної води), а також відведена із забудованої території, на якій вона утворилася внаслідок випадання атмосферних опадів.

Вода супутньо-пластова – вода, що піднімається на поверхню разом з нафтою і газом під час їх видобування.

Вода технічна – вода, яка за якістю не є питною, але відповідає вимогам, що пред'являються до води відповідного технологічного процесу.

Води – усі води (поверхневі, підземні, морські), що входять до складу природних ланок кругообігу води.

Води підземні – води, що знаходяться нижче рівня земної поверхні в товщах гірських порід верхньої частини земної кори в усіх фізичних станах.

Води підземні мінеральні – природні підземні води об'єктів (родовищ), що характеризуються певним та стабільним фізико-хімічним складом, вмістом біологічно активних компонентів та сполук відповідно до кондицій, установлених для кожного об'єкта (родовища), які використовують без додаткового оброблення, яке може вплинути на хімічний склад та мікробіологічні властивості.

Води підземні питні – підземні води, що призначені для задоволення питних і господарсько-побутових потреб населення, а також харчової промисловості та тваринництва.

Води підземні промислові – підземні води, які можуть бути джерелом видобутку в промислових масштабах певних елементів або сполук.

Води підземні теплоенергетичні – підземні термальні води, які використовують як теплоносії для енергетичних установок та опалення.

Води підземні технічні – підземні води, що призначені для задоволення технічних та технологічних потреб; якісні характеристики технічних підземних вод у природному стані або після спеціального водопідготування мають відповідати вимогам чинних галузевих нормативів або технічним умовам водокористувача.

Води поверхневі – води різних водних об'єктів, що знаходяться на земній поверхні.

Води попутні – природні води (водні розчини), які виділяються у процесі видобутку корисних копалин.

Води скидні – води, які відводяться зі зрошуваних сільськогосподарських угідь та забудованих територій, що поливаються, а також води, які відводять з ділянок, де застосовується гідромеханізація.

Води транскордонні – водні об’єкти, які розташовані на кордоні або перетинають кордони щонайменше двох країн.

Водне господарство – галузь, завданням якої є забезпечення потреб населення і народного господарства у водних ресурсах, збереження, охорона та відтворення водного фонду, попередження шкідливої дії вод і ліквідація її наслідків.

Водне право – галузь права, норми якої регулюють суспільні відносини щодо раціонального використання та охорони водних об’єктів і водних ресурсів, охорони прав водокористувачів тощо. За структурою водне право – підгалузь екологічного права України.

Водневий показник (рН) – показник, що характеризує властивість води, зумовлену наявністю у ній вільних іонів водню.

Водний баланс – це взаємозв’язок, що характеризує природні процеси водного господарства у всьому басейні ріки щодо його компонентів (опаді, випаровування, наземні і підземні стоки). Крім того, включається компонент впливів поточної діяльності людини, який виникає внаслідок водокористування, що впливає на кількість води.

Водний кодекс – систематизований законодавчий акт, завданням якого є регулювання правових відносин з метою забезпечення збереження науково обґрунтованого, раціонального використання вод для потреб населення і галузей економіки, відтворення водних ресурсів, охорони вод від забруднення, засмічення та вичерпання, запобігання шкідливим діям вод та ліквідації їх наслідків, поліпшення стану водних об’єктів, а також охорони прав підприємств, установ, організацій і громадян на водокористування.

Водний об’єкт – природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт).

Водний об’єкт (поверхневий) – зосередження вод на поверхні суші, у формах її рельєфу, що має границі, об’єм та якості водного режиму і є окремим та значним елементом поверхневих вод: річка, струмок, озеро, водосховище, ставок, болото та інші водні об’єкти у природних чи штучних впадинах.

Водний об’єкт підконтрольний – зосередження природних вод на поверхні суші, яке внесене до кадастру, має характерні форми поширення і риси гідрологічного режиму та належить до природних ланок кругообігу води: поверхневі води суші – річка, озеро, болото, водосховище, ставок; внутрішнє море.

Водний режим – зміна у часі рівнів, витрат та об’ємів води у водному об’єкті.

Водний сервітут – право обмеженого користування водними об'єктами, яке виступає у формах публічного та приватного водних сервітутів.

Водний фонд – сукупність водних об'єктів у межах кордонів держави, у тому числі територіальне море.

Водні екосистеми – природне водне середовище, в якому живі (тварини, рослини та інші організми) та неживі його елементи взаємодіють як єдине функціональне ціле і пов'язані між собою обміном речовин та енергією.

Водні живі ресурси – сукупність водних організмів, життя яких неможливе без перебування (знаходження) у воді.

Водні об'єкти загального користування – водні об'єкти, що знаходяться у загальнодоступному, відкритому користуванні.

Водні об'єкти особливого користування – водні об'єкти, якими може користуватися обмежене коло осіб відповідно до національного законодавства.

Водні ресурси – запаси поверхневих та підземних вод, які зосереджені у водних об'єктах та використовуються чи можуть бути використані.

Водні ресурси – обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території.

Водність – характеристика величини річкового стоку за певний проміжок часу відносно його середньої багаторічної величини.

Водно-болотні угіддя загальнодержавного значення – цінні природні комплекси боліт, заплавних лук і лісів, а також водних об'єктів – природних або штучно створених, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих або солоних, включаючи морські акваторії.

Водовідведення – будь-яке скидання вод, у тому числі стічних чи дренажних вод, у водні об'єкти.

Водогосподарська діяльність – юридично обумовлена діяльність громадян (фізичних), юридичних чи інших осіб, що пов'язана із використанням, відновленням та охороною водних об'єктів.

Водогосподарський баланс – співвідношення між наявними для використання водними ресурсами на даній території і потребами в них для розвитку економіки на різних рівнях.

Водогосподарський об'єкт – споруда, пов'язана з використанням, відновленням та охороною водних об'єктів та їх водних ресурсів.

Водозабір – комплекс споруд та обладнання, призначених для забору води із водних об'єктів.

Водозбірна площа – територія, стік з якої формує водний об'єкт.

Водойма – безстічний або із сповільненим стоком поверхневий водний об'єкт або поверхневий водний об'єкт (озера, водосховища не на водотоку, болота, ставки), що являє собою зосередження вод із уповільненим водообміном у природних чи штучних впадинах.

Водойми – сформовані природою або створені штучно об'єкти ландшафту чи геологічні структури, де зосереджуються води (річка, озеро, море, водосховище, канал, водоносний горизонт).

Водокористування – використання вод (водних об'єктів) для задоволення потреб населення, промисловості, сільського господарства, транспорту та інших галузей господарства, включаючи право на забір води, скидання стічних вод та інші види використання вод (водних об'єктів) або використання вод (водних об'єктів) для задоволення потреб населення та галузей економіки.

Водокористувач – громадянин (фізична) чи юридична особа, яким у встановленому національним законодавством порядку надані права користуватися водними об'єктами, у тому числі внутрішніми морськими водами та територіальним морем.

Водонапрямні протиерозійні споруди (водонапрямні вали і канали) – споруди, призначені для відводу і розподілу на схилах і тальвегах ярів, балок, угловин поверхневих повеневих та ґрунтових вод, що виклинюються.

Водоносний горизонт – однорідна пластова товща гірських порід, де постійно знаходяться води або пласт гірських порід однорідного складу, що містить вільну (гравітаційну) воду і має однакову пористість і величину водопроникності; або підземний шар чи шари геологічних утворень, що характеризуються достатньою пористістю та проникністю, які утворюють значні скупчення підземних вод чи дозволяють добувати значну кількість підземних вод.

Водоохоронна зона – природоохоронна зона вздовж річок, морів та навколо озер, водосховищ та інших водойм, встановлена для обмеження господарської діяльності з метою створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколоводних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку.

Водоочисні пристрої – апарати індивідуального або групового користування, призначені для поліпшення якості водопровідної питної води або отримання незначної її кількості з різних джерел некондиційної води.

Водопровід – сукупність водозабірних споруд, очисних споруд та розподільної мережі труб, які використовуються для водозабезпечення населення, комунальних, торговельних, культурно-побутових, промислових та інших підприємств і організацій.

Водопровідна мережа – система трубопроводів, відповідних споруд та устаткування для розподілу і подачі питної води споживачам.

Водопровідний увід – ділянка водопроводу від колодязя підключення на водопроводі постачальника (виключаючи цей колодязь) до фундаменту будинку або території споживача.

Водоскидні протиерозійні споруди (водоскиди, перепади, швидкоотки) – споруди, призначені для скидання талих, дощових вод на дно ярів, балок, угловин, крім того, вони є засобом зміцнення вершин ярів.

Водоспоживання – забір (вилучення) води із водного об'єкта.

Водоспоживач – громадянин (фізична) чи юридична особа, яка отримує у встановленому національним законодавством порядку від водокористувача воду для забезпечення своїх потреб.

Водосховище – штучна водойма місткістю більше 1 млн куб. м, збудована для створення запасу води та регулювання її стоку.

Водотік – поверхневий водний об'єкт (річки, річки та водосховища на них, канали міжбасейнового перерозподілу та комплексного використання водних ресурсів) з безперервним рухом вод.

Водоутримувальні протиерозійні споруди (водоутримувальні вали, тераси) – споруди, призначені для забезпечення відводу талих, дощових вод, перехоплення і сповільнення поверхневого стоку вод.

Вторинні водокористувачі (абоненти) – це ті, що не мають власних водозабірних споруд і отримують воду з водозабірних споруд первинних водокористувачів та скидають стічні води в їх системи на умовах, що встановлюються між ними.

Габіони – об'ємні контейнери з металевої дрітної сітки з антикорозійним покриттям, наповнені кам'яними матеріалами, призначені для захисту, укріплення та підвищення стійкості берегів, водойм та природних схилів.

Гідротехнічна споруда (ГТС) – греблі, будівлі гідроелектростанцій, водоспускні та водовипускні споруди, тунелі, насосні станції, судноплавні шлюзи, суднопідйомники; споруди, призначені для захисту від повеней, руйнування берегів водосховищ, берегів та дна водного об'єкта; споруди (дамби), що обгороджують сховища

рідких відходів промислових та сільськогосподарських організацій; обладнання від розмивання на каналах, а також інші споруди, що призначені для використання водних ресурсів та попередження шкідливого впливу вод і рідких відходів.

Господарсько-питне водокористування – використання водних об'єктів як джерел господарсько-питного водопостачання, а також для водопостачання підприємств харчової промисловості.

Гранично допустима концентрація (ГДК) речовини у воді – встановлений рівень концентрації речовини у воді, вище якого вода вважається непридатною для конкретних цілей водокористування.

Гранично допустиме скидання (ГДС) речовини – маса речовини у зворотній воді, що є максимально допустимою для відведення за встановленим режимом даного пункту водного об'єкта за одиницю часу.

Гребля – гідротехнічна споруда, що перегороджує русло річки, водоток, болота з метою створення водосховища, регулювання рівня води водних об'єктів тощо.

Грязі лікувальні (пелюїди) – різні за генезисом (органічні і неорганічні) утворення (переважно відкладення боліт, озер, лиманів, морських заток, сопкові утворення), складені із мінеральних та органічних речовин та води, що пройшли складні перетворення внаслідок фізико-хімічних, хімічних, біохімічних процесів, являють собою однорідну тонкодисперсну пластичну масу і мають лікувальні властивості.

Дамба – інженерна гідротехнічна споруда, призначена для захисту від затоплення територій населених пунктів, прилеглих до водосховищ, річок, інших водних об'єктів; використання водних ресурсів; боротьби із шкідливою дією вод; захисту земель від водної та вітрової ерозії, інших негативних процесів шляхом обвалування берегів водосховищ, річок, інших водних об'єктів.

Державний водний кадастр – складається з метою систематизації даних державного обліку вод та визначення наявних для використання водних ресурсів і являє собою систематизований звіт відомостей про поверхневі, підземні, внутрішні морські води та територіальне море; обсяги, режим, якість і використання вод (водних об'єктів); водокористувачів (крім вторинних).

Джерело питного водопостачання – водний об'єкт, вода якого використовується для питного водопостачання після відповідної обробки або без неї.

Ділянка родовища підземних вод – просторово обмежена частина родовища підземних вод, у межах якої існують сприятливі умови для видобутку підземних вод окремим водозабором.

Домінералізація питної води – технологічний процес обробки питної води для збільшення концентрації мінеральних речовин, зокрема, макро- та мікроелементів (штучна мінералізація або розведення).

Дренажні води – вода, що зібрана дренажними спорудами та скинута в установленому порядку у водні об'єкти.

Екологічна броня питного водопостачання – мінімальний рівень використання питної води споживачами (крім населення), необхідний для запобігання виникненню надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру.

Екологічний стан поверхневих вод – показники якості вод водних об'єктів та функціонування їх водних систем.

Ерозія (водна) – процес руйнування ґрунтів і гірських порід під впливом водних потоків (талих, дощових вод тощо).

Естуарії – частково замкнута водна маса в нижній течії річки, яка вільно з'єднана з морем і живиться прісною водою з водозбірного басейну.

Єдиний водний об'єкт – поверхневі води та землі, що покриті ними та з'єднані з ними (дно та береги водного об'єкта), а також підземні води та гірські породи, що вміщують їх, розглядаються у правовому відношенні як єдиний водний об'єкт.

Забарвленість – показник, що характеризує інтенсивність забарвлення води, яке зумовлене вмістом забарвлених органічних речовин.

Забір води – вилучення води з водного об'єкта для використання за допомогою технічних пристроїв або без них.

Забруднення вод – надходження до водних об'єктів забруднюючих речовин.

Забруднення водного об'єкта – скидання чи надходження іншим способом у водні об'єкти, а також утворення в них шкідливих речовин, які погіршують якість поверхневих чи підземних вод, обмежують використання чи негативно впливають на стан дна та берегів водних об'єктів.

Забруднююча речовина – речовина, яка привноситься у водний об'єкт в результаті господарської діяльності людини.

Загальна жорсткість – показник, що характеризує властивість води, зумовлену наявністю у ній розчинених солей кальцію та магнію (сульфатів, хлоридів, карбонатів, гідрокарбонатів тощо).

Загальна лужність – показник, що характеризує властивість води, зумовлену наявністю у ній аніонів слабких кислот, головним чином вугільної кислоти (карбонатів, гідрокарбонатів).

Загальне водокористування – безкоштовне використання водних об'єктів для задоволення потреб населення (купання, плавання на прогулянкових і спортивних суднах, аматорське і спортивне рибальство).

Запах – показник, що характеризує властивість води подразнювати рецептори слизових оболонок носа та синусних пазух, зумовлюючи відповідне відчуття.

Заплавні землі – прибережна територія, що може бути затоплена чи підтоплена під час повені (паводка).

Засмічення вод – привнесення у водні об'єкти сторонніх предметів і матеріалів, що шкідливо впливають на стан вод.

Засмічення водного об'єкта – скид чи надходження іншим способом у водні об'єкти, у тому числі в море, предметів, матеріалів чи сміття, завислих часток, що погіршують стан та перешкоджають використанню водних об'єктів.

Затоплення – тимчасове покриття території водою під час повені чи паводка.

Знезараження води – процес знищення патогенних та умовно-патогенних мікроорганізмів шляхом впливу на них фізичних (ультрафіолетове опромінювання, ультразвук тощо), хімічних (хлор, гіпохлорид, озон, діоксид хлору, оксидантний газ тощо) та фізико-хімічних факторів.

Зона санітарної охорони – територія у встановлених межах навколо об'єктів, де є підземні та відкриті джерела водопостачання, водозабірні та водоочисні споруди, водоводи, об'єкти оздоровчого призначення та інші, у межах якої забороняється діяльність, що може призвести до завдання шкоди підземним та відкритим джерелам водопостачання, водозабірним і водоочисним спорудам, водоводам, об'єктам оздоровчого призначення.

Індивідуальні та колективні установки (пристрої) питного водопостачання – установки (пристрої) для забору води з водного об'єкта або водопровідної мережі та доведення її якості до вимог державних стандартів.

Каламутність – показник, що характеризує природну властивість води, зумовлену наявністю у воді завислих речовин органічного і неорганічного походження (глини, мулу, органічних колоїдів, планктону тощо).

Каптаж джерела – інженерна водозабірна споруда, призначена для збирання джерельної води в місцях її довільного виходу на поверхню, до складу якої входять камери каптажу (приймальна та освітленої води), каптажне приміщення або павільйон.

Клас небезпеки речовини (I, II, III, IV) – ступінь небезпеки для людини хімічних речовин, що забруднюють воду, який залежить від їх токсичності, кумулятивності, лімітуючої ознаки шкідливості та здатності викликати несприятливі віддалені ефекти.

Комплексний підхід до контролю – діяльність та система заходів з контролю за викидами стічних вод та викидами у водні об'єкти з будь-яких джерел забруднення.

Комунально-побутове водокористування – використання водних об'єктів для купання, заняття спортом і відпочинку населення; вимоги до якості води, встановлені для комунально-побутового водокористування, поширюються на водні об'єкти або їх ділянки, які знаходяться в межах населених пунктів.

Континентальний шельф – поверхня і надра морського дна підводних районів, що прилягають до узбережжя або до островів України, але знаходяться за межами територіального моря до глибини до 200 м або за цією межею до такого місця, де глибина вод, що його покривають, дає змогу розробляти природні багатства цих районів.

Контрольний створ водного об'єкта – поперечний перетин водного об'єкта, у якому здійснюється контроль за якістю води.

Контрольні створи – місця контролю якості води водного об'єкта, в яких мають дотримуватись встановлені норми якості води, виходячи з цільового використання водного об'єкта.

Концентрація фонов – концентрація речовини у воді водного об'єкта, що сформувалася під впливом усіх джерел домішок, за винятком впливу джерела, щодо якого визначається фонов

Концентрація фонов – концентрація речовини у воді водного об'єкта, що сформувалася під впливом усіх джерел домішок, за винятком впливу джерела, щодо якого визначається фонов

Користування водними об'єктами (водокористування) – юридично обумовлене право користування водним об'єктом для здійснення господарської чи іншої діяльності громадян (фізичних) чи юридичних осіб, пов'язаної з використанням водних об'єктів, у тому числі внутрішніх морських вод чи територіального моря.

Корінні води – русла річок з усіма діючими рукавами, затоками, затоками і всі інші проточні в межень води.

Ліміт використання води – граничний обсяг використання води, який встановлюється дозволом на спеціальне водокористування.

Ліміт забору води – граничний обсяг забору води з водних об'єктів, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

Ліміт скидання забруднюючих речовин – граничний обсяг скидання забруднюючих речовин у поверхневі водні об'єкти, який встановлюється в дозволі на спеціальне водокористування.

Ліміти водокористування (водоспоживання та водовідведення) – гранично допустимі обсяги вилучення водних ресурсів чи скиду стічних вод нормативної якості, що встановлені водокористувачу на визначений термін.

Лімітуюча ознака шкідливості – показник, за яким встановлюється гігієнічний норматив шкідливої хімічної речовини у воді та який визначається за мінімальною концентрацією, що впливає безпосередньо на організм людини (санітарно-токсикологічна ознака шкідливості), органолептичні властивості води (органолептична ознака шкідливості) чи процеси самоочищення водоєм (загально-санітарна ознака шкідливості).

Маловодддя – період (фаза) гідрологічного режиму водного об'єкта, в якому спостерігається зменшення його водності, внаслідок чого погіршуються умови забезпечення потреб у водних ресурсах.

Межень (меженний період) – період річного циклу, протягом якого спостерігається низька водність.

Міжнародний басейн водного об'єкта – географічний район, що розташований на території двох чи більше країн, обмежений лінією вододілу водної системи, яка включає поверхневі чи підземні води, що наповнюють загальний водотік.

Мікробіологічні показники – показники епідемічної безпеки питної води, перевищення яких може призвести до виникнення інфекційних хвороб у людини.

Мол – гідротехнічна огорожувальна споруда для захисту акваторії порту від хвиль.

Моніторинг вод – система спостережень, збирання, обробки, збереження та аналізу інформації про стан водних об'єктів, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття відповідних рішень.

Надзвичайна ситуація – порушення нормальних умов життя і діяльності людей на території чи об'єкті на ній або на водному об'єкті,

спричинене аварією, катастрофою, стихійним лихом чи іншою небезпечною подією, яка призвела (може призвести) до загибелі людей та/або значних матеріальних втрат.

Наднормативний скид забруднюючих речовин у водний об'єкт – частина маси фактично скинутої речовини у зворотних водах, що перевищує масу речовини, максимально допустиму для відведення за розрахунковий період.

Небезпечні речовини – це речовини, що мають токсичний, канцерогенний, мутагенний, тератогенний або біоаккумулятивний впливи, зокрема, ті речовини, що є стійкими і мають значний несприятливий вплив на живі організми.

Некондиційна вода – вода, що не відповідає за одним або кількома показниками встановленим нормам і вимогам.

Нецентралізоване питне водопостачання – забезпечення індивідуальних споживачів питною водою з джерел питного водопостачання, за допомогою пунктів розливу води (в тому числі пересувних), застосування установок (пристроїв) підготовки питної води та постачання фасованої питної води.

Норматив якості – концентрації окремого забруднювача чи групи забруднювачів у воді, біоті чи в осаді, які не повинні бути перевищені у цілях захисту людини, водної екосистеми та навколишнього природного середовища в цілому.

Нормативи гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин – нормативи, які встановлюються для вод водних об'єктів та стічних вод залежно від цільового використання водного об'єкта та які відповідають нормативним вимогам, що пред'являються до якості вод у водному об'єкті та до якості стічних вод, які надходять у водний об'єкт, і є підставою для встановлення нормативів гранично допустимого скидання шкідливих речовин у водні об'єкти.

Нормативи питного водопостачання – розрахункова кількість питної води, яка необхідна для забезпечення питних, фізіологічних, санітарно-гігієнічних та побутових потреб однієї людини протягом доби у конкретному населеному пункті, на окремому об'єкті або транспортному засобі при нормальному функціонуванні систем питного водопостачання, при їх порушенні та при надзвичайних ситуаціях техногенного або природного характеру.

Норми якості питної води – встановлені значення показників якості води для питного водокористування.

Озеро – природна западина суші, заповнена прісними або солоними водами.

Організовані та дифузні джерела забруднення води – це джерела забруднюючих речовин і поживних, надходження яких до води спричинено або локально визначеними скидами (організовані джерела), або дифузними впливами, які далеко поширюються за водозбірну площу (дифузні джерела).

Органолептичні показники (запах, смак і присмак, забарвленість, каламутність) – фізичні властивості питної води, що сприймаються органами чуття.

Охорона водних об'єктів – діяльність та система заходів, що направлені на збереження та відтворення водних об'єктів.

Очищення питної води – спосіб підготовки питної води з метою поліпшення її показників безпечності та якості механічними, хімічними, фізичними та біологічними методами (освітлення, пом'якшення, знесолення, знезалізнення, знезараження тощо).

Паводок – фаза водного режиму річки, яка характеризується відносно короткочасним підняттям рівня і збільшенням витрат води переважно під час зливових дощів та інтенсивного танення снігу внаслідок відлиг і може спостерігатися у різні сезони.

Паразитологічні показники – показники епідемічної безпеки питної води, перевищення яких може призвести до виникнення паразитарних інвазій у людини.

Партія фасованої питної води – будь-яка визначена кількість фасованої питної води з однією назвою, однаковими показниками якості, однієї і тією самою датою виготовлення, яка вироблена згідно з одним нормативним документом за однакових умов на одному й тому самому підприємстві (об'єкті) протягом одного технологічного циклу, за одним і тим самим технологічним режимом, оформлена одним документом про безпечність та якість і одночасно пред'явлена до приймання.

Первинний водокористувач – це той водокористувач, що має власні водозабірні споруди і відповідне обладнання для забирання води.

Перехідні води – води гирл річок чи інших водних об'єктів, які частково засолені через близькість до прибережних вод, але які перебувають під істотним впливом потоків прісної води.

Перманганатна окиснюваність – кількість кисню, що потрібна для хімічного окиснення перманганатом калію легкоокиснюваних органічних і неорганічних речовин (солей двовалентного заліза, сір-

ководню, амонійних солей, нітритів тощо), які містяться у 1 дм³ води.

Питне водопостачання – діяльність, пов’язана з виробництвом, транспортуванням та постачанням питної води споживачам питної води, охороною джерел та систем питного водопостачання.

Підготовка питної води (водопідготовка, обробка) – технологічний процес, який здійснюється для доведення показників безпечності та якості питної води до рівнів гігієнічних нормативів.

Підземні води (підземний водний об’єкт) – усі води нижче поверхні Землі, включаючи визначений обсяг підземних вод у водоносному горизонті чи горизонтах.

Підприємство питного водопостачання – суб’єкт господарювання, що здійснює експлуатацію об’єктів централізованого питного водопостачання, забезпечує населення питною водою за допомогою пунктів розливу (в тому числі пересувних), застосування установок (пристроїв) підготовки питної води та виробництва фасованої питної води.

Підтоплена територія – територія населеного пункту, в межах якої під впливом природно-кліматичних умов або в результаті господарської діяльності людини відбулося підняття рівнів ґрунтових вод вище мінімально допустимої глибини їх залягання, внаслідок чого нанесено шкоду довкіллю, населенню та майну.

Підтоплення територій – комплексний процес, при якому порушується водний режим та відбувається підвищення рівнів ґрунтових вод і зволоження ґрунтів, що призводить до порушення господарської діяльності та умов проживання населення на певній території.

Підтоплювана територія – територія населеного пункту, на якій підняття рівня підземних вод та підвищення вологості ґрунтів вже призвели або можуть призвести у майбутньому (за прогнозом) до суттєвого погіршення умов життя населення та проведення господарської діяльності, вона складається із підтоплених територій (у тому числі підтоплених територій, що потребують термінового захисту) та потенційно підтоплених територій.

Пляж – призначена для масового купання людей ділянка акваторії з прилеглою до неї ділянкою берегової території (довжиною 600–1200 м, шириною 50 м).

Пляжна зона – прилегла до урізу води частина прибережної захисної смуги уздовж морів, навколо морських заток і лиманів з режимом обмеженої господарської діяльності.

Повінь (водопілля) – фаза водного режиму річки, яка характеризується найбільшою водністю і значним відносно тривалим підняттям рівня води внаслідок весняного танення снігу (весняна повінь) і спостерігається щороку в один і той же сезон.

Прибережна захисна смуга (прибережна смуга, берегова смуга) – частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони.

Прибережна смуга – частина водоохоронної зони по обох берегах річок та навколо водойм уздовж урізу води, встановленої законодавством ширини.

Прибережні води – поверхневі води у береговому напрямі від лінії, кожна точка якої знаходиться на відстані однієї морської милі в сторону моря від ближньої точки основної лінії, від якої вимірюється ширина територіального моря (вод), простягаються, де це можливо, аж до зовнішньої границі перехідних вод.

Прибережні морські води – поверхневі води у береговому напрямі від лінії, кожна точка якої знаходиться на відстані однієї морської милі в бік моря та ближчої точки основної лінії, від якої вимірюється ширина територіального моря (вод).

Приватний водний сервітут – обмеження прав осіб, яким надано право користування водним об'єктом, на користь інших зацікавлених осіб у встановленому національним законодавством порядку, при цьому суб'єктами правовідносин з цього приводу можуть бути тільки водокористувачі.

Придаткові системи водних об'єктів – непроточні в межах заплавної води (єрики, протоки, гирла, озера та інші водні об'єкти, в тому числі ті, які тимчасово заливаються водою в період весняної повені).

Придаткові системи водойм – непроточні при найнижчому рівні води: протоки, гирла, озера та інші водойми, в тому числі ті, які тимчасово заливаються водою в період весняної повені.

Природно-заповідний фонд – ділянки суходолу і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і охороняються як національне надбання, щодо якого встановлюється особливий режим охорони, відтворення і використання.

Пріоритетні небезпечні речовини – небезпечні речовини, які становлять значний ризик для водного середовища та екосистеми водного об'єкта у цілому, включаючи ризик для вод, що використовуються для водозабору у цілях питного водопостачання.

Публічний водний сервітут – можливість кожного користуватися водними об'єктами загального користування та іншими водними об'єктами, якщо інше не передбачено національним законодавством.

Пункт розливу питної води – місце розливу питної води (з автоцистерн, свердловин, каптажів тощо) в тару споживача.

Радіаційні показники – показники, що характеризують властивість води, зумовлену наявністю радіонуклідів.

Район басейну водного об'єкта – територія, що складається з одного чи більше суміжних басейнів водних об'єктів разом із підземними та прибережними водами, які відносяться до них.

Район міжнародного басейну водного об'єкта – басейн водного об'єкта, що охоплює територію більше чим однієї держави.

Резервуар чистої води – закрита споруда для створення запасу питної води, необхідної для компенсації можливої невідповідності між об'ємом подачі води та її споживанням в окремій години доби.

Ресурси підземних вод – оцінені за даними геологічного вивчення надр обсяги підземних вод, що характеризують потенційні можливості їх видобування з надр на відповідній території з визначеною забезпеченістю витрат (рівнів) підземних вод.

Речовини, небезпечні для води, – це речовини, потенціал небезпеки яких для водних ресурсів є надзвичайно високий, і поводження з ними вимагає спеціальних превентивних та захисних заходів.

Рибництво – штучне розведення і відтворення риби та інших водних живих ресурсів.

Рибогосподарський водний об'єкт, – водний об'єкт (його частина), що використовується для рибогосподарських цілей.

Рибогосподарські водойми – водні об'єкти, які використовуються чи можуть використовуватись для вирощування та лову (добування) водних живих ресурсів або мають значення для відтворення їх запасів.

Рибогосподарські водойми загального користування – водні об'єкти, на яких здійснюється аматорське і спортивне рибальство на умовах загального використання водних живих ресурсів без надання спеціального дозволу на їх використання та без закріплення цих водних об'єктів за окремими особами.

Рибогосподарські водойми спеціального користування – водні об'єкти, на яких здійснюється аматорське і спортивне рибальство на умовах надання спеціального дозволу на використання водних

живих ресурсів та із закріпленням (або без такого) цих водних об'єктів за окремими особами.

Річка – поверхневий водний об'єкт, води якого течуть по поверхні землі чи в частині свого русла можуть текти під землею і перебувають у стані неперервного руху.

Річки або окремі їх ділянки за ухилом дна поділяються на:

гірські – з ухилом більше 0,005 (у проміле);

передгірні – з ухилом більше 0,0005 до 0,005 включно;

рівнинні – з ухилом більше 0,00005 до 0,0005 включно;

низинні – з ухилом більше від 0,00005.

Річкові внутрішні водні шляхи (РВВШ) – судноплавні шляхи, що проходять акваторіями рік, озер, водосховищ і належать до категорії внутрішніх водних шляхів України.

Родовища питних або технічних підземних вод – водні об'єкти в надрах з підрахованими експлуатаційними запасами і просторово визначеними межами, у яких природним чином чи штучно створені сприятливі умови для видобування й подальшого використання питних або технічних вод.

Ропи – насичена солями вода соляних озер (лиманів), порожнин і пордонних відкладень.

Русло річки – найширша частина річкової долини, якою здійснюється стік води у міжпаводкові періоди.

Самовільне водокористування – здійснення спеціального водокористування без наявності дозволу на нього.

Самовільне захоплення водних об'єктів – несанкціоноване захоплення водних об'єктів природного і штучного походження загального користування та прибережних захисних смуг з метою власного використання або справляння плати за аматорське та спортивне рибальство.

Санация шахтних колодязів – комплекс заходів з ремонту, чищення та дезінфекції колодязів, які проводяться з профілактичною метою чи у разі забруднення води в них.

Санітарно-токсикологічні показники – хімічні показники, що нормуються за санітарно-токсикологічною ознакою шкідливості.

Система питного водопостачання – сукупність технічних засобів, включаючи мережі, споруди, устаткування (пристрої), для централізованого та нецентралізованого питного водопостачання.

Система поверхневого водовідведення – система для збору та відведення поверхневих стічних вод із улаштуванням відповідних споруд залежно від кліматичних, гідрологічних умов та рельєфу.

Система подачі і розподілу води – насосні станції, водоводи, розподільча водопровідна мережа та споруди на ній.

Скидання зворотних вод у водний об'єкт – обсяг зворотних вод, відведених у водний об'єкт.

Смак і присмак – показники, що характеризують здатність наявних у воді хімічних речовин після взаємодії зі слиною подразнювати смакові рецептори язика і зумовлювати відповідне відчуття.

Спеціальне водокористування – забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води для скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин зі зворотними водами із застосуванням каналів.

Споживач питної води – юридична або фізична особа, яка використовує питну воду для забезпечення фізіологічних, санітарно-гігієнічних, побутових та господарських потреб, або юридична або фізична особа, яка використовує питну воду за призначенням.

Ставок – штучно створена водойма місткістю не більше 1 млн м³.

Стале водокористування – планування, прийняття та виконання державою заходів, направлених на охорону, поліпшення якісного та кількісного стану вод водних об'єктів, що відповідають потребам теперішніх і майбутніх поколінь.

Стан поверхневих чи підземних вод – загальне відображення стану водного об'єкта, обумовленого його екологічним, кількісним, якісним та хімічним станом, чи відповідність показників, що відображають стан водного об'єкта, нормативним.

Створ – ділянка річки, на якій розміщуються споруди гідровузла, що забезпечують підняття рівня води і приймають її натиск.

Стічні води – вода, що скидається у встановленому порядку у водні об'єкти після її використання чи та яка надійшла із забрудненої території.

Судно – засіб пересування будь-якого типу, включаючи судна на підводних крилах, на повітряній подушці, підводні судна, буксирні та самохідні плавучі засоби, а також стаціонарні чи плавучі платформи та інші штучні споруди, конструкції та пристрої, що експлуатуються у водному середовищі, у тому числі в морському.

Сухий залишок – показник, що характеризує кількість розчинених речовин, передусім мінеральних солей, в 1 дм³ води.

Схема використання і охорони води та відтворення водних ресурсів – передпроектний документ, що визначає основні водогосподарські

та інші заходи, які підлягають здійсненню для задоволення перспективних потреб у воді населення і галузей економіки, а також для охорони вод або запобігання їх шкідливим діям.

Територіальні води України (територіальне море) – прибережні морські води шириною 12 морських миль, відлічуваних від лінії найбільшого відпливу як на материку, так і на островах, що належать Україні, або від прямих вихідних ліній, які з'єднують відповідні точки. В окремих випадках інша ширина територіальних вод (територіального моря) України може визначатись міжнародними договорами України, а за їх відсутності – відповідно до загально-визнаних принципів і норм міжнародного права.

Технічні умови – це комплекс умов і вимог до інженерного забезпечення систем питного водопостачання, які мають відповідати його розрахунковим параметрам.

Технологічні нормативи використання питної води – максимально допустимий обсяг технологічних витрат води при її виробництві та транспортуванні, використанні на власні потреби підприємствами питного водопостачання та утриманні зон санітарної охорони.

Типи водних об'єктів – підрозділяються за такими основними ознаками:

водотоки – типологія висоти (височина – більше 800 м, середнє розташування – 200–800 м, низовина – менше 200 м); типологія розмірів на основі території водозбору (малі – 10–100 кв. км, середні – 100–1000 кв. км, великі – 1000–10000 кв. км, дуже великі – більше 10000 кв. км); геологія (вапняна, кремнієва, органічна);

водойми – типологія висоти аналогічна типології за водотоками (річками); типологічна глибина на основі середньої глибини (менше 3 м, 3–15 м, більше 15 м); типологія розмірів на основі площі водної поверхні (малі – 0,5–1 кв. км, середні 1–10 кв. км, великі – 10–100 кв. км, дуже великі – більше 100 кв. км); геологія аналогічна геології за водотоками;

внутрішні морські води та територіальне море – на основі середньорічного рівня солоності (менше 0,5 ‰ – прісні води; 0,5 ‰ – менше 5 ‰ – слабосолоні; 5 ‰ – менше 18 ‰ – середньосолоні; 18 ‰ – менше 30 ‰ – солоні; 30 ‰ – менше 40 ‰ – дуже солоні); на основі середньої глибини (неглибокі – менше 30 м, середні – 30–200 м, глибокі – більше 200 м).

Товарна питна вода – питна вода, що подана насосними станціями в розподільчу водопровідну мережу.

Токсичність зворотної води – це її властивість викликати патологічні зміни або загибель організмів, що зумовлено присутністю в ній токсичних речовин.

Транскордонний вплив – це будь-який значний несприятливий вплив на річкове середовище, який виникає від зміни в умовах вод, спричиненої діяльністю людини і який простягається за територію держави. Такі зміни можуть шкодити життю та власності, безпеці засобів і відповідних водних екосистем.

Транскордонні води (водні об'єкти) – будь-які поверхневі чи підземні води, що позначають, перетинають кордони між двома чи більше державами чи розташовані на таких кордонах. У тих випадках, коли транскордонні води впадають безпосередньо у море, межі таких транскордонних вод обмежуються прямою лінією, що перетинає їх гирло між точками, розташованими на лінії малої води на їх берегах.

Трубчастий колодязь (свердловина) – інженерна споруда, що є вертикальною виробкою з невеликим розміром поперечного перерізу круглої форми, яка призначена для забору підземних вод, розташованих на різній глибині.

Умови скидання зворотних (стічних, скидних, дренажних) вод – сукупність встановлених на сучасний період і на перспективу характеристик витрат, складу і властивостей зворотних вод, режиму і місця їх скидання до водного об'єкта.

Уріз води – межа води на березі водного об'єкта (берегова лінія).

Фасована питна вода – питна вода підземних джерел питного водопостачання або питна вода централізованого питного водопостачання, додатково оброблена з метою поліпшення її якості, у герметичній тарі.

Фізико-хімічні показники – фізичні чи хімічні показники, що нормуються за загальносанітарною чи органолептичною ознакою шкідливості.

Хвилелом підводний – гідротехнічна споруда призначена для утримання наносів.

Хімічний стан поверхневих вод – хімічний стан вод водного об'єкта, у якому концентрації забруднювачів не перевищують встановлені нормативи якості.

Централізоване водовідведення – господарська діяльність із відведення та очищення комунальних та інших стічних вод за допомогою комплексу об'єктів, споруд, колекторів, трубопроводів, пов'язаних єдиним технологічним процесом.

Централізоване питне водопостачання – господарська діяльність із забезпечення споживачів питною водою за допомогою комплексу об'єктів, споруд, розподільних водопровідних мереж, пов'язаних єдиним технологічним процесом виробництва та транспортування питної води.

Шахтний колодязь – інженерна споруда, що є вертикальною виробкою з великим (порівняно із водозабірною свердловиною) розміром поперечного перерізу, круглої, квадратної, прямокутної або шестигранної форми, яка призначена для забору ґрунтових вод.

Шкідлива речовина – будь-яка небезпечна, отруйна чи інша речовина, яка у разі попадання у водний об'єкт, у тому числі в море, здатна створити небезпеку для здоров'я людей, завдати шкоди живим ресурсам, спричинити забруднення чи негативно впливати на біологічні процеси, погіршити умови правомірного використання водного об'єкта.

Шкідливий вплив вод – затоплення, підтоплення та інший шкідливий вплив поверхневих і підземних вод на визначені території та об'єкти.

Штучний водний об'єкт – об'єкт поверхневих вод, що створений у результаті людської діяльності.

Якість води – характеристика складу і властивостей води, яка визначає її придатність для конкретних цілей використання.

Додатки

Додаток 1

ВОДНИЙ ОБ'ЄКТ ЯК ЕКОСИСТЕМА ТА ЙОГО ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

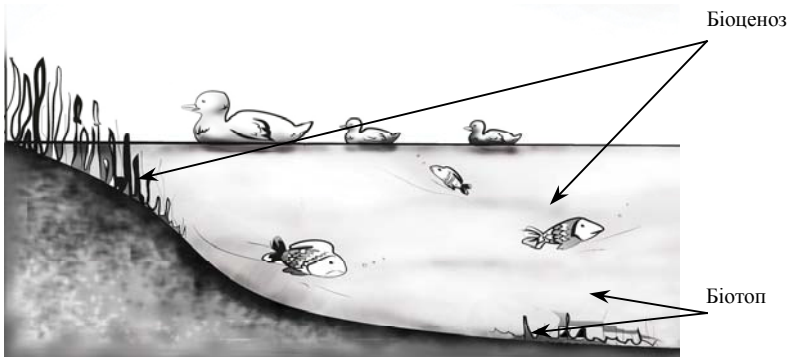

Рис. Д.1.1. Поверхневий водний об'єкт як приклад екосистеми

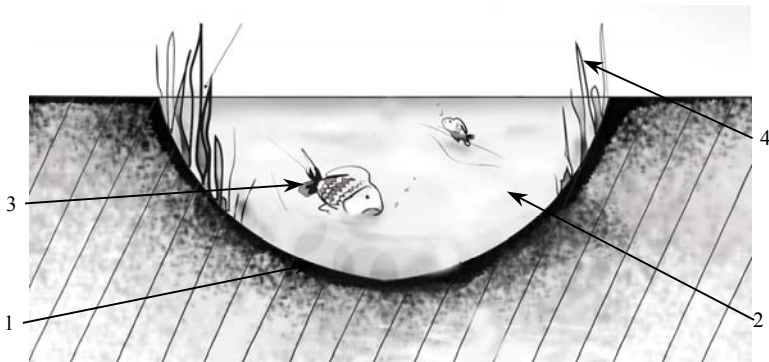

Рис. Д.1.2. Складові водного об'єкта відповідно
до чинного природоохоронного законодавства:

1 – правовий режим земель водного фонду регулюється ЗК України; 2 – правова охорона та використання вод регулюється ВК України; 3 – правова охорона та використання тваринного світу регулюється ЗУ «Про тваринний світ»; 4 – правова охорона та використання рослинного світу регулюється ЗУ «Про рослинний світ»

**ФОРМА ТИПОВОГО ДОГОВОРУ ОРЕНДИ
ПОВЕРХНЕВОГО ВОДНОГО ОБ'ЄКТА (ЙОГО ЧАСТИНИ)
МІСЦЕВОГО ЗНАЧЕННЯ**

УТВЕРЖДЕНО
Постановление Верховной Рады
Автономной Республики Крым
18.05.2011 № 388-6/11

**ТИПОВОЙ ДОГОВОР
аренды поверхностного водного объекта (его части)
местного значения в Автономной Республике Крым**

Верховная Рада Автономной Республики Крым в лице _____

(должность, фамилия, имя, отчество)

который действует на основании п. 5 ч. 3 ст. 29 Конституции Автономной Республики Крым (далее – Арендодатель), с одной стороны, и _____

юридическое (физическое) лицо)

в лице _____

(должность, фамилия, имя, отчество)

который действует на основании _____
(устав, положение, другой правоустанавливающий документ)

(далее – Арендатор), с другой стороны, руководствуясь ст. 51 Водного кодекса Украины, заключили настоящий Договор о нижеследующем:

1. Предмет Договора

1.1. Арендодатель предоставляет, а Арендатор принимает в пользование на условиях аренды поверхностный водный объект (его часть) местного значения (далее – водный объект) _____

(название водного объекта, его вид и др.)

который расположен

(название населенного пункта и района)

1.2. В аренду передается водный объект площадью _____ га и объемом _____ тыс. м³ (при проектном уровне).

1.3. Качество воды на момент передачи водного объекта в аренду определяется по запросу Арендатора органами Республиканского комитета Автономной Республики Крым по водохозяйственному строительству и орошаемому земледелию. Акт (другой документ), который устанавливает качество воды на момент передачи водного объекта в аренду, является неотъемлемой частью Договора.

1.4. Гидротехнические сооружения водного объекта, которые передаются в аренду, не являются объектом этого Договора. Условия их использования регулируются Договором аренды гидротехнических сооружений.

2. Условия Договора

2.1. Водный объект передается в аренду в целях _____

(рыболовства, производства сельскохозяйственной продукции,

оздоровительных, лечебных [необходимое вписать])

2.2. Срок действия Договора:

Договор заключается сроком на _____ лет.

2.3. Арендная плата составляет _____ грн за период _____, вносится в соответствии с действующим законодательством _____

(периодичность, срок внесения)

(наименование банковской организации)

Размер арендной платы может быть изменен по соглашению сторон, а также по требованию одной из сторон в случае изменения цен, тарифов и т. п. и в других случаях, предусмотренных законодательными актами Украины.

Арендная плата вносится из расчета ежемесячного индекса инфляции.

3. Права и обязанности сторон

3.1. Права и обязанности Арендодателя:

- осуществлять контроль за использованием и охраной водного объекта, переданного в аренду;
- требовать от Арендатора использования водного объекта в соответствии с целями, определенными в подпункте 2.1 пункта 2 настоящего Договора;
- требовать обеспечения экологической безопасности землепользования и водопользования путем соблюдения водного, земельного и природоохранного законодательства, государственных и местных стандартов, норм и правил, которые касаются использования водных объектов;
- требовать своевременного внесения арендной платы;
- обращаться в необходимых случаях в суд и другие органы за принудительным выполнением Арендатором обязательств.

3.2. Арендатор обязуется:

- рационально использовать водные ресурсы, заботиться об их воспроизводстве и улучшении качества воды, а также обеспечивать ежегодный контроль качества воды;
- пользоваться водными объектами в соответствии с целями и условиями их предоставления;
- установить по согласованию с Арендодателем, органами водного хозяйства, экологии и природных ресурсов и довести до сведения населения условия общего водопользования на водном объекте;
- содержать в надлежащем состоянии прибрежные защитные полосы, полосы отвода, водохозяйственные сооружения и технические устройства, придерживаться требований ограничения хозяйственной деятельности в прибрежных защитных полосах вокруг водоема;
- осуществлять необходимые наблюдения за водным объектом, которые предусмотрены режимами его эксплуатации, установленными Республиканским комитетом Автономной Республики Крым по водохозяйственному строительству и орошаемому земледелию;
- осуществлять согласованные в установленном порядке технологические, лесомелиоративные, агротехнические, гидротехнические, санитарные и другие мероприятия;
- осуществлять специальное водопользование только при наличии разрешения;

- своевременно оплачивать арендную плату;
- своевременно информировать орган местного самоуправления, Главное управление МЧС Украины в Автономной Республике Крым, органы экологии и природных ресурсов, водного хозяйства и санитарного надзора о возникновении аварий;
- осуществлять неотложные работы по ликвидации последствий аварий и предоставлять необходимые технические средства для ликвидации аварий на объектах других водопользователей в порядке, установленном законодательством;
- исполнять мероприятия, предусмотренные планом природоохранных мероприятий и мероприятий, направленных на поддержание безопасной эксплуатации водного объекта и улучшение технического состояния гидротехнических сооружений, выданным Республиканским комитетом Автономной Республики Крым по водохозяйственному строительству и орошаемому земледелию.

4. Условия возврата водных объектов

4.1. В случае прекращения действия настоящего Договора или его расторжения Арендатор обязан возвратить Арендодателю водный объект в состоянии, не худшем по сравнению с тем, в каком Арендатор получил его в аренду. Состояние водного объекта, который возвращается Арендатором, подтверждают органы, осуществляющие управление в отрасли использования и охраны вод и воспроизводства водных ресурсов.

4.2. В случае ухудшения состояния водного объекта Арендатор в установленном порядке возмещает убытки в полном объеме.

5. Прочие условия

5.1. В случае маловодья, угрозы возникновения эпидемий, а также в других предусмотренных законодательством случаях могут быть ограничены права водопользователей либо изменены условия водопользования в целях обеспечения охраны здоровья людей и в иных государственных интересах.

5.2. Вопросы пользования водами для нужд рыбного хозяйства регулируются Законами Украины «О рыбе, других водных живых ресурсах и пищевой продукции из них», «О животном мире», иными нормативно-правовыми актами.

6. Особые условия

7. Прекращение и расторжение Договора

7.1. Действие Договора прекращается путем его расторжения:

- при взаимном согласии сторон;
- по решению суда по требованию одной из сторон вследствие неисполнения другой стороной договорных обязательств, а также в других случаях, предусмотренных законодательством.

7.2. Условиями расторжения Договора в одностороннем порядке являются:

8. Ответственность сторон

За невыполнение или ненадлежащее выполнение своих обязательств по настоящему Договору стороны несут ответственность согласно действующему законодательству.

9. Юридические адреса сторон

Арендодатель:

Арендатор:

Додаток 3

**ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ ДОЗВІЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ
У СФЕРІ ВОДОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІДПОВІДНО
ДО ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ДОЗВІЛЬНУ СИСТЕМУ
У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

№ з/п	Назва документа дозвільного характеру	Законодавчий акт України
1	Дозвіл на будівельні, днопоглиблювальні роботи, видобування піску і гравію, прокладання кабелів, трубопроводів та інших комунікацій на землях водного фонду	ВК України
2	Дозвіл на проведення спеціальних робіт із спорудження експлуатаційних свердловин на воду	ВК України
3	Дозвіл на розроблення та затвердження нормативів скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти	ВК України
4	Дозвіл на спеціальне водокористування у разі використання води водних об'єктів загальнодержавного значення	ВК України
5	Дозвіл на спеціальне водокористування у разі використання води водних об'єктів місцевого значення	ВК України
6	Погодження розміщення підприємств та інших об'єктів, діяльність яких пов'язана з використанням водних ресурсів і може негативно впливати на їх стан	ВК України
7	Погодження дозволів на право виконання проектних та будівельних робіт, пов'язаних з видобуванням підземних вод	ВК України
8	Погодження дозволу на спеціальне водокористування	ВК України
9	Погодження проведення гідромеліоративних робіт у місцях, де перебувають водоплавні птахи, хутрові звірі, та промислового вилову риби в місцях, де розводяться бобри і хохулі	ВК України
10	Погодження розміщення підприємств, будівель, споруд та інших об'єктів, діяльність яких пов'язана з використанням водних об'єктів місцевого значення і може завдати їм шкоди	ВК України

ЗРАЗОК ДОЗВОЛУ НА СПЕЦІАЛЬНЕ ВОДОКОРИСТУВАННЯ

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ОХОРОНИ
НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА
В ЧЕРНІГІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

ДОЗВІЛ
НА СПЕЦІАЛЬНЕ ВОДОКОРИСТУВАННЯ

Укр № _____ А/Чрн

Начальник Держуправління _____

(підпис)

(П.І.Б.)

« ____ » _____ 200__ р.

М.П.

Термін дії дозволу продовжений до:

« ____ » _____ 200__ р.

(підпис)

М.П.

Термін дії дозволу продовжений до:

« ____ » _____ 200__ р.

(підпис)

М.П.

(назва підприємства, об'єкта)

1. Виданий « ____ » _____ 200__ р. Укр. № _____ А/Чрн.
на термін до « ____ » _____ 200__ р.

Термін дії дозволу продовжений до « ____ » _____ 200__ р.

2. Матеріали, що подані на розгляд: _____

3. Реквізити водокористувача:

а) підприємство, організація, господарство: _____

б) головне управління, об'єднання: _____

в) міністерство, відомство: _____

г) поштова адреса та телефон водокористувача або проектної організації, що клопоче про видачу дозволу на спеціальне водокористування: _____

4. Назва і код водного об'єкта та водогосподарської ділянки (джерела водопостачання та приймача стічних вод): _____

5. Характеристика водокористування:

а) мета водокористування (водопостачання та його вид, скид стічних вод, зрошення, гідроенергетика та інше): _____

б) основні показники діяльності об'єкта-водокористувача (виробнича потужність, площа зрошення, чисельність та інше): _____

в) назва і місцезнаходження водозабірних, підпірних споруд і випусків стічних вод (для підземних джерел вказується глибина і продуктивність свердловин): _____

г) способи очищення стічних вод, склад і продуктивність очисних споруд ($\text{м}^3/\text{добу}$; $\text{м}^3/\text{рік}$): _____

д) наявність і характеристика обладнання для обліку використання вод і їхнього лабораторного аналізу: _____

6. Водокористування дозволяється при дотриманні таких умов:

а) забір води із _____ локальних діючих свердловин для власних господарських і виробничих потреб та передачі вторинним водокористувачам в загальному об'ємі: _____ $\text{м}^3/\text{добу}$, _____ тис. $\text{м}^3/\text{рік}$,

– з підземних джерел _____ $\text{м}^3/\text{добу}$, _____ тис. $\text{м}^3/\text{рік}$, з них:

– на власні потреби _____ $\text{м}^3/\text{добу}$, _____ тис. $\text{м}^3/\text{рік}$, у тому числі:

– на господарські потреби _____ $\text{м}^3/\text{добу}$, _____ тис. $\text{м}^3/\text{рік}$

– з підземних джерел _____ $\text{м}^3/\text{добу}$, _____ тис. $\text{м}^3/\text{рік}$,

- на виробничі потреби _____ м³/добу, _____ тис. м³/рік
– з підземних джерел _____ м³/добу, _____ тис. м³/рік
- б) об'єми і категорії води, отриманої від інших підприємств, не більше:
_____ м³/добу, _____ тис. м³/рік
- в) сезонне водоспоживання і водовідведення: _____
- г) можливе обмеження водоспоживання у маловодні роки: _____
- д) використання води в системі оборотного (повторного) водокористування: _____ м³/добу, _____ тис. м³/рік
- е) об'єми та категорії води, яка передається іншим підприємствам та організаціям, відводиться на ЗПЗ, накопичувачі та інше:
_____ м³/добу, _____ тис. м³/рік
- є) кількість стічних вод, що скидаються у водний об'єкт, по кожному випуску окремо, не більше: _____
- ж) якісна характеристика стічних вод на випусках (мг/л): _____
- з) гранично допустимий скид (ГДС) речовин із стічними водами у водні об'єкти (г/годину, т/рік): _____
- и) вимоги до витратовимірювальної апаратури: _____
- і) режим експлуатації водосховищ: _____
- ї) умови сплаву лісу і сплаву деревини в пучках і кошелях без суднової тяги: _____
- й) інші умови: _____

Після закінчення терміну дії дозволу на спецводокористування використання водних ресурсів кваліфікується як самовільне, забрана вода буде вважатися понадлімітною. Зазначене є порушенням ст.ст. 44 (п. 9), 49 Водного кодексу України та тягне за собою відповідальність відповідно до ст. 110 Водного кодексу України. Керівник підприємства або інші уповноважені посадові особи за самовільне спецводокористування можуть бути притягнуті до адміністративної відповідальності, що передбачається ст. 48 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Цей дозвіл є єдиним документом, на основі якого здійснюється спецводокористування.

Для продовження терміну дії дозволу на спецводокористування за місяць до його закінчення необхідно звернутись до Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Чернігівській області за адресою: м. Чернігів, вул. Малясова, 12.

Дозвіл складено в 2-х примірниках.

Спеціаліст відділу регулювання нормування та лімітування природних ресурсів

(підпис)

(прізвище)

Термін дії дозволу: _____

ПОГОДЖЕНО:

1. З органами державного санітарного нагляду на строк:

«__» _____ 20__ р. № _____

(організація, посадова особа)

2. З органами рибоохорони на строк:

«__» _____ 20__ р. № _____

(організація, посадова особа)

3. З органами геології на строк:

«__» _____ 20__ р. № _____

(організація, посадова особа)

4. З органами державного гірничого нагляду на строк:

«__» _____ 20__ р. № _____

(організація, посадова особа)

5. З органами ветеринарної служби на строк:

«__» _____ 20__ р. № _____

(організація, посадова особа)

6. З первинними водокористувачами (при видачі дозволу на використання водних об'єктів, наданих в особисте користування) на строк «__» _____ 20 __ р. № _____

(організація, посадова особа)

7. З власниками водопровідно-каналізаційних мереж на строк (при підключенні до вказаних мереж) «__» _____ 20 __ р. № _____

(організація, посадова особа)

8. З органами по регулюванню використання та охорони вод (при видачі дозволу виконками місцевих Рад народних депутатів) «__» _____ 20 __ р. № _____

(організація, посадова особа)

ЛІТЕРАТУРА

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ АКТИ

Міжнародні нормативно-правові акти щодо охорони вод, стороною яких є Україна

1. Конвенція ООН з морського права від 10.12.1982 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_057
2. Конвенція ООН про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів від 02.02.1971 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_031
3. Конвенція ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля від 25.06.1998 року // Офіційний вісник України. – 2010. – № 33 (14.05.2010). – Ст. 1191.
4. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення від 21.04.1992 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 44 (15.11.2006). – Ст. 2983.
5. Конвенція ЮНЕСКО про охорону підводної культурної спадщини від 06.11.2001 року // Офіційний вісник України. – 2009. – № 8 (13.02.2009). – Ст. 260.
6. Конвенція ООН про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер від 17.03.1992 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_273
7. Конвенція ООН про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті від 25.02.1991 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_272
8. Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай) від 01.06.1994 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_800
9. Угода між КМ України та Урядом Республіки Білорусь «Про спільне використання та охорону транскордонних вод» від 16.10.2001 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:
http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=112_031
10. Угода між Урядом України та Урядом Республіки Молдова про спільне використання та охорону прикордонних вод від 23.11.1994 року // Офіційний вісник України. – 2007. – № 34 (21.05.2007). – Ст. 1373.

11. Угода між Урядом України та Урядом Угорської Республіки з питань водного господарства на прикордонних водах від 28.07.1993 року // Офіційний вісник України. – 2006. – № 50 (25.12.2006). – Ст. 3370.

Законодавчі акти

12. Бюджетний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 50–51 (24.12.2010). – Ст. 572.

13. Водний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 24 (13.06.1995). – Ст. 189.

14. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 462.

15. Земельний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 3 – 4 (25.01.2002). – Ст. 27.

16. Кодекс адміністративного судочинства України // Офіційний вісник України. – 2005. – № 32 (26.08.2005). – Ст. 1918.

17. Кодекс України про адміністративні правопорушення // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – Додаток до № 51. – Ст. 1122.

18. Кодекс України про надра // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 36 (06.09.1994). – Ст. 340.

19. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

20. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25–26 (29.06.2001). – Ст. 131.

21. Лісовий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 17 (26.04.1994). – Ст. 99.

22. Податковий кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13–14 (08.04.2011). – Ст. 112.

23. Про благоустрій населених пунктів: Закон України від 06.09.2005 за № 2807-IV // Офіційний вісник України. – 2005. – № 40 (21.10.2005). – Ст. 2528.

24. Про виключну (морську) економічну зону України: Закон України від 16.05.1995 року за № 162/95-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 21 (23.05.1995). – Ст. 152.

25. Про внесення змін до Водного і Земельного кодексів України щодо прибережних захисних смуг: Закон України від 02.12.2010 року за № 2740-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 101 (10.01.2011). – Ст. 3605.

26. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за правопорушення у сфері довкілля: Закон України

від 05.11.2009 за № 1708-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 5 (05.02.2010). – Ст. 44.

27. Про внесення зміни до статті 23 Кодексу України про надра щодо видобування підземних вод: Закон України від 22.12.2010 за № 2849-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 3 (24.01.2011). – Ст. 164.

28. Про Генеральну схему планування території України: Закон України від 07.02.2002 за № 3059-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 10 (22.03.2002). – Ст. 466.

29. Про Державну програму економічного і соціального розвитку України на 2010 рік: Закон України від 20.05.2010 за № 2278-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 33 (20.08.2010). – Ст. 470.

30. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень: Закон України від 01.07.2004 за № 1952-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 51 (17.12.2004). – Ст. 553.

31. Про екологічну мережу України: Закон України від 24.06.2004 за № 1864-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 45 (05.11.2004). – Ст. 502.

32. Про Загальнодержавну цільову програму «Питна вода України» на 2011 – 2020 роки: Закон України від 20.10.2011 за № 3933-17 // Голос України від 12.11.2011 – № 213.

33. Про Загальнодержавну цільову програму розвитку водного господарства: Закон України від 17.01.2002 за № 2988-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 25 (21.06.2002). – Ст. 172.

34. Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки: Закон України від 21.09.2000 за № 1989-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 47 (24.11.2000). – Ст. 405.

35. Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів: Закон України від 22.03.2001 за № 2333-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 28 (13.07.2001). – Ст. 135.

36. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України від 14.02.1992 за № 2114-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 20 (19.05.1992). – Ст. 272.

37. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 за № 2026-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 50 (15.12.2000). – Ст. 435.

38. Про Основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 05.04.2007 за № 877-V // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 29. – Ст. 389.

39. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року: Закон України від 21.12.2010 за № 2818-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 3 (24.01.2011). – Ст. 158.

40. Про особисте селянське господарство: Закон України від 15.05.2003 за № 742-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 29 (18.07.2003). – Ст. 232.

41. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 за № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41 (08.10.1991). – Ст. 546.

42. Про питну воду та питне водопостачання: Закон України від 10.01.2002 за № 2918-III // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 16 (19.04.2002). – Ст. 112.

43. Про природно-заповідний фонд України: Закон України від 16.06.1992 за № 2456-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 34 (25.08.1992). – Ст. 502.

44. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 за № 3038-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 18 (18.03.2011). – Ст. 735.

45. Про рослинний світ: Закон України від 09.04.1999 за № 591-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 22-23 (11.06.1999). – Ст. 198.

46. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17.07.1997 за № 469/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 39. – Ст. 261.

47. Про тваринний світ: Закон України від 13.12.2001 за № 2894-III // Офіційний вісник України. – 2002. – № 2 (25.01.2002). – Ст. 47.

48. Про фермерське господарство: Закон України від 19.06.2003 за № 973-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45 (07.11.2003). – Ст. 363.

49. Цивільний кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11 (28.03.2003). – Ст. 461.

Акти Верховної Ради України

50. Про затвердження Порядку обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища: Постанова Верховної Ради України від 29.10.1992 за № 2751-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 46. – Ст. 637.

51. Про Концепцію розвитку водного господарства України: Постанова Верховної Ради України за № 1390-XIV від 14.01.2000 // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 8 (25.02.2000). – Ст. 54.

52. Про Національну програму екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води: Постанова Верховної Ради України від 27.02.1997 за № 123/97-ВР // Офіційний вісник України. – 1997. – число 12 (книга перша). – Ст. 31.

53. Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки: Постанова Верховної Ради України від 05.03.1998 за № 188/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 38–39. – Ст. 248.

54. Про розроблення програми забезпечення населення, яке проживає на забруднених внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС територіях, якісною питною водою: Постанова Верховної Ради України від 06.10.2004 за № 2063-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 2 (14.01.2005). – Ст. 58.

Акти Президента України

55. Про Положення про Державне агентство водних ресурсів України: Указ Президента України від 13.04.2011 за № 453/2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 29 (26.04.2011). – Ст. 1259.

56. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 листопада 2002 року «Про стан безпеки водних ресурсів держави та якості питної води в містах і селах України»: Указ Президента України від 04.02.2003 за № 75/2003 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 6 (21.02.2003). – Ст. 226.

57. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 27 лютого 2009 року «Про стан безпеки водних ресурсів держави та забезпечення населення якісною питною водою в населених пунктах України»: Указ Президента України від 06.04.2009 за № 221/2009 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 26 (17.04.2009). – Ст. 863.

58. Про систему реагування на надзвичайні ситуації на водних об'єктах: Указ Президента України // від 15.06.2001 за № 436/2001. – Офіційний вісник України. – 2001. – № 25 (06.07.2001). – Ст. 1108.

Акти Кабінету Міністрів України

59. Про затвердження критеріїв, за якими оцінюється ступінь ризику від провадження господарської діяльності у сфері використання і

охорони вод та відтворення водних ресурсів і визначається періодичність проведення планових заходів, пов'язаних з державним наглядом (контролем): Постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2008 за № 1139 // Офіційний вісник України. – 2008. – № 100 (12.01.2009). – Ст. 3330.

60. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.12.1996 за № 1499 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 21. – Ст. 584.

61. Про затвердження Порядку ведення державного водного кадастру: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.1996 за № 413 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 10. – Ст. 292.

62. Про затвердження Порядку видачі дозволів на проведення робіт на землях водного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 12.07.2005 за № 557 // Офіційний вісник України – 2005. – № 28. – Ст. 1631.

63. Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 за № 486 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 10. – Ст. 318.

64. Про затвердження Порядку відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування: Постанова Кабінету Міністрів України від 14.08.1996 за № 966 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 16. – Ст. 453.

65. Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.07.1996 за № 815 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 15. – Ст. 403.

66. Про затвердження Порядку користування землями водного фонду: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.05.1996 за № 502 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 11. – Ст. 326.

67. Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до Постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459: Постанова Кабінету Міністрів України від 13.03.2002 за № 321 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12 (05.04.2002). – Ст. 590.

68. Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення: Постанова Кабінету Міністрів України від 29.02.1996 за № 269 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 8. – Ст. 241.

69. Про затвердження Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.03.1999 за № 465 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 13 (16.04.1999). – Ст. 518.

70. Про затвердження Програми комплексного протипаводкового захисту в басейні р. Тиси у Закарпатській області на 2002–2006 роки та прогноз до 2015 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.10.2001 за № 1388 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 43 (09.11.2001). – Ст. 1932.

71. Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України: Постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.1995 за № 484 // Зібрання постанов Уряду України. – 1995. – № 9. – Ст. 235.

72. Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується: Постанова Кабінету Міністрів України від 11.09.1996 за № 1100 // Зібрання постанов Уряду України. – 1996. – № 17. – Ст. 490.

Акти центральних і місцевих органів влади щодо охорони та використання вод

73. ДСТУ-95, 3041-45, «Система стандартів в галузі охорони навколишнього середовища і раціонального використання ресурсів. Гідросфера. Використання і охорона вод. Терміни і визначення».

74. Охорона природи. Гідросфера. Гігієнічні вимоги до зон рекреації водних об'єктів. ГОСТ 17.1.5.02-80: Постанова Держстандарту СРСР від 25.12.1980 за № 5976.

75. Положення про порядок обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України: Наказ Мінекобезпеки від 26.10.1995 за № 116.

76. Правила охорони поверхневих вод: Правила затверджені Держкомприроди СРСР від 21.02.1991.

77. Про затвердження Державних санітарних норм та правил «Гігієнічні вимоги до води питної, призначеної для споживання людиною»: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 12.05.2010 за № 400 // Офіційний вісник України. – 2010. — № 51 (16.07.2010). – Ст. 1717.

78. Про затвердження Державних санітарних правил і норм «Вода питна. Гігієнічні вимоги до якості води централізованого господарсько-питного водопостачання»: Наказ Міністерства охорони здоров'я від 23.12.1996 за № 383 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 16. – Ст. 131.

79. Про затвердження Інструкції з оформлення органами Державного комітету України по водному господарству матеріалів про адміністративні правопорушення: Наказ Державного комітету України по водному господарству від 26.10.2009 за № 188 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 91 (04.12.2009). – Ст. 3091.

80. Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів: Наказ Міністерства охорони навколишнього природного середовища України від 20.07.2009 за № 389 // Офіційний вісник України. – 2009. – № 63 (28.08.2009). – Ст. 2242.

81. Про затвердження Переліку річок та водойм, що віднесені до водних об'єктів місцевого значення: Наказ Державного комітету України по водному господарству від 03.06.1997 за № 41 // Офіційний вісник України. – 1998. – № 2 (29.01.98). – Ст. 60.

82. Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля: Наказ Міністерства екології та природних ресурсів від 27.02.2002 за № 88 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12 (05.04.2002). – Ст. 631; Офіційний вісник України. – 2002. – № 13 (12.04.2002). – уточнення.

83. Про затвердження Положення про здійснення органами Держводгоспу України контролю за раціональним використанням, охороною та відтворенням водних ресурсів: Наказ Державного комітету України по водному господарству від 29.01.2001 за № 20 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 7 (02.03.2001). – Ст. 299.

84. Про затвердження Порядку організації та проведення перевірок суб'єктів господарювання, що використовують водні ресурси або здійснюють господарську діяльність у межах земель водного фонду: Наказ Державного комітету України по водному господарству від 07.12.2009 за № 223 // Офіційний вісник України. – 2010. – № 1 (22.01.2010). – Ст. 54.

85. Про затвердження форми державної статистичної звітності № 2-ТП (водгосп): Наказ Держкомстату від 30.09.1997 за № 230 // Офіційний вісник України. – 1997. – № 43 (07.11.1997). – Ст. 185.

86. Про надання роз'яснення [щодо збору за спеціальне використання води]: Лист Мінприроди від 15.03.2011 за № 5515/16/10-11-МП // Бухгалтер. – 2011. – 05. – № 17.

87. Про особливості адміністрування збору за спеціальне водокористування у 2007 році: Лист Державної податкової адміністрації від 17.01.2007 за № 619/7/15-0817 // Вісник податкової служби України. – 2007. – 02. – № 5.

88. Про передачу водних об'єктів у користування виконкомом місцевих рад у Білокуракинському районі: Рішення Луганської обласної ради народних депутатів від 21.03.2008 за № 21/40.

89. Про порядок надання в користування поверхневих водних об'єктів (їх частин) місцевого значення в Автономній Республіці Крим на умовах оренди: Постанова Верховної Ради Автономної Республіки Крим від 18.05.2011 за № 388-6/11 // Крымские известия. – 2011. – 05. – 28.05.2011. – № 95.

90. Про порядок обчислення і справляння збору за спеціальне використання водних ресурсів: Лист Державної податкової адміністрації від 25.05.2007 за № 5096/6/15-0816 // Офіційний вісник нормативно-правових актів з митної справи, фінансів, податків та бухгалтерського обліку. – 2007. – 07. – № 27-28.

91. Санітарні правила і норми охорони поверхневих вод від забруднення СанПіН 4630-88: Правила затверджені Головним санітарно-епідеміологічним управлінням СРСР від 04.07.1988 за № 4630-88.

92. Санітарні правила і норми охорони прибережних вод морів від забруднення в місцях водокористування населення: Правила затверджені Головним державним санітарним лікарем СРСР від 06.07.1988 за № 4631-88.

93. Щодо оформлення права видобування і використання підземних вод: Лист Державного комітету України по водному господарству від 16.08.2010 за № 3837/9/11-10 // Все про бухгалтерський облік. – 2010. – 09. – № 87.

94. Щодо порядку надання земель водного фонду в користування та припинення права користування ними: Лист Держкомзему України від 18.10.2010 за №19547/20/6-10.

Судова практика

95. Про деякі питання практики вирішення спорів, пов'язаних із застосуванням законодавства про охорону навколишнього природного середовища: Роз'яснення Президії Вищого арбітражного суду України від 27.06.2001 за № 02-05/744 // Вісник господарського судочинства. – 2001. – 00. – № 4.

96. Про практику застосування у вирішенні спорів деяких норм чинного законодавства (за матеріалами справ, розглянутих Верховним

Судом України): Лист Вищого господарського суду від 20.11.2008 за № 01-8/685 // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1.

97. Про судову практику у справах про злочини та інші правопорушення проти довілля: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 10.12.2004 за № 17 // Вісник Верховного Суду України. – 2005. – № 1.

Література

98. *Авраменко И. М.* Международное экологическое право: учебное пособие / И. М. Авраменко. – Ростов н/Д.: Феникс, 2005.

99. *Андрейцев В. І.* Екологічне право: особлива частина: підруч. [для студ. юрид. вузів і фак.] / В. І. Андрейцев; за ред. АПРН В. І. Андрейцева. – К.: Істина, 2001.

100. *Бойчук Ю. Д.* Основи екології та екологічного права: навчальний посібник для ВНЗ / Ю. Д. Бойчук. – Суми, 2004.

101. *Бринчук М. М.* Экологическое право: учебник / М. М. Бринчук. – М., 2006.

102. *Вовк Ю. А.* Советское природоресурсовое право: Особенная часть: учеб. пособие для юрид. спец. вузов / Ю. А. Вовк, В. К. Попов. – Х. : Вища шк. изд-во при Харьк. гос. ун-те, 1987.

103. Водна Рамкова Директива ЄС 2000/60/ЄС. Основні терміни та їх визначення, EU Water Framework Directive 2000/60/EC, Definitions of Main Terms, Переклад Лозанського В.Р., Київ – 2006.

104. *Волков В.В.* Правовое регулирование охраны вод от загрязнения в США: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – М., 1977.

105. *Мисник Г.А.* Экологическое право: учебник для высших учебных заведений / Мисник Г.А., Мисник Н.Н., Нарежная Е.В. – Ростов н/Д. : Феникс, 2006.

106. *Гетьман А. П.* Екологічне право України: підруч. [для студентів юрид. вищ. навч. закладів] / Гетьман А. П., Шульга М. В., Попов В. К. та ін.; за ред. А. П. Гетьмана та М. В. Шульги. – Х. : Право, 2005.

107. *Гордеев В. И.* Использование водных объектов на условиях аренды / В. И. Гордеев // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 12. – С. 56–62.

108. *Джугай В.О.* Правове регулювання використання та охорони вод в Україні: дис. ... канд. юрид. наук / В.О. Джугай. – Івано-Франківськ, 2009.

109. Екологічне право України. Академічний курс: підруч. ; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К. : Юридична думка, 2005.

110. Екологічне право України. Загальна частина : навч. посіб. ; за заг. ред. О. М. Шуміла. – Х. : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2010. – 292 с.
111. Екологічне право України: навчальний посібник. – 2-е вид. доповн. та перероб. / Л.О. Бондар, В.В. Курзова. – К.: Бурун Книга, 2008.
112. Екологічний правопорядок: інституційні складові (відповідно Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища») : монографія. – Х. : Тимченко; ХНУВС, 2010. – 292 с.
113. Зелений пакет: посібник для вчителя. Регіональний екологічний центр для Центральної та Східної Європи, 2010.
114. Земельне право України: підруч. / М.В. Шульга, Г.В. Анісімова, Н.О. Багай та ін.; за ред. М.В. Шульги. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
115. Земельний кодекс України: комент. ; за ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. – 4-те вид. – Х. : Одиссей, 2008. – 624 с.
116. *Кравченко С.М.* Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища: підручник / С. М. Кравченко, А. О. Андрусович, Дж. Бонайн ; за заг. ред. проф. С. М. Кравченко. – Львів : Вид. Центр ЛНУ, 2002.
117. *Кравченко С. Н.* Материальная ответственность в системе охраны природы / С. Н. Кравченко. – К. : Вища школа, 1981.
118. *Локтєва Н. В.* Правове регулювання комплексного використання водних ресурсів Дніпровського басейну: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / Н. В. Локтєва. – Київ, 2007.
119. *Сальник М.* Чи дійсно *agua vitae* – живильна? / М. Сальник // Іменем Закону. – № 24 (5774), 16.06.2011.
120. *Матвейчук В. К.* Уголовно-правовая борьба органов внутренних дел с преступным загрязнением водных объектов: учебное пособие / В.К. Матвейчук. – К. : НИИ·РИО Украинской академии внутренних дел, 1992.
121. Методичні рекомендації з курсу «Основи водного законодавства» для студентів. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2010.
122. Науково-практичний коментар Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», прийнятого 25.06.91 р. № 1264-ХІІ зі змінами і доповненнями, станом на 09.02.06 / за заг. ред. О. М. Шуміла. – Х. : Фактор, 2006. – 592 с.
123. Основи водного законодавства: методичні рекомендації / Укл. Процевський В. О., Лисяк О. І. – Х. : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2010.
124. *Панкратов И. Ф.* Водные кодексы стран СНГ. Сравнительный анализ / И. Ф. Панкратов // Право и экономика. – 2000. – № 7. – С. 28–35.
125. *Петров В.В.* Природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды: учебник / В. В. Петров. – М. : Юрид. лит., 1998.

126. *Петров В.В.* Экология и право // В. В. Петров. – М. : Юрид. лит., 1981.

127. *Плотнікова О.* Правовий режим використання та охорони підземних вод / О. Плотнікова // Юридичний вісник. – 2000. – № 2.

128. С каждым годом в Крыму уменьшаются объемы питьевой воды, 17.06.2011 / 10:30, За матеріалами Контекст-Крим, постійна адреса статті [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://news.allcrimea.net/news/2011/6/17/1308295800/>

129. *Сиваков Д. О.* Водное право: учебно-практическое пособие / Д. О. Сиваков. – М. : ЗАО Юстицинформ, 2007.

130. *Сысуева А. А.* Понятие и содержание специального водопользования / А. А. Сисуева // Проблемы законності: республ. міжвід. наук. зб. – Х. –2002. – Вип. 57.

131. *Труфан І. В.* Правовий режим малих річок в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / І. В. Труфан. – Харків, 2005.

132. Україна та Рамкова Водна Директива ЄС : посіб. / В.В. Підліснюк, К.А. Алієв, Т.Р. Стефанська. – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2002.

133. *Шуббар І.* Правовые проблемы охраны вод Персидского залива: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / И. Шуббар. – Х., 1992.

134. *Шуміло О.М.* Правове регулювання охорони атмосферного повітря, земель (грунту) та вод від забруднення важкими металами / О.М. Шуміло // Актуальні питання реформування правової системи України: V Міжнар. наук.-практ. конф., 30–31 травня. 2008 р. : зб. наук. ст. / уклад. Т.Д. Климчук. – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2008. – С. 417–421.

135. *Шуміло О. М.* Правові засоби залучення заінтересованих осіб (інституцій) до інтегрованого управління водними ресурсами (на прикладі АРК) [Електронний ресурс] / О. М. Шуміло // Форум права. – 2010. – № 1. – С. 428–433. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-1/10somnpa.pdf>

136. *Шумило А. М.* Проблемы ответственности за нарушение водного законодательства: дис. ... канд. юрид. наук / А. М. Шумило. – Харьков, 1993.

137. *Шуміло О. М.* Проблеми відповідальності за порушення водного законодавства: автореф. дис. ... канд. юрид. наук / О. М. Шуміло. – Харків, 1993.

138. *Stookes P.* A Practical Approach to Environmental Law / P. Stookes. – New York, Oxford University Press Inc., 2005.

139. *Wolf S.* Wolf and Stanley on environmental law. 4th ed. Cavendish / Wolf S., Stanley N. – London, 2003.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

А

Acquis communautaire, 102, 103

В

Вичерпання вод, 85
Відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення водного законодавства, 91, 94
Води, 18
Водокористувачі, 63
Водні об'єкти, 15, 18
Водні правовідносини, 26
Водні ресурси, 12, 21
Водний сервітут, 39
Водоохоронна зона, 80

Г

Громадський контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів, 54

Д

Державний водний кадастр, 57
Державна екологічна політика, 15
Державний контроль за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів, 54
Державний моніторинг вод, 55
Державний облік вод, 56
Держводагенство України, 50

Е

Екологічний податок, 58
Екосистема, 151

З

Забруднення вод, 84
Засмічення вод, 84
Збір за спеціальне водокористування, 58

Землі водного фонду, 21, 38, 80, 151
Зони санітарної охорони водних об'єктів, 65, 79, 83

К

Контрольовані води, 19

М

Міжнародні водні правовідносини України, 106
Міжнародні договори, 100
Міжнародне співробітництво в галузі охорони навколишнього природного середовища, 102, 109
Мінприроди України, 48
Модельний законодавчий акт, 105

О

Об'єкт оподаткування збором за спеціальне використання води, 69
Обмежена господарська діяльність, 82
Оренда водних об'єктів, 39
Охорона та використання вод, 46, 53, 58

П

Пляжна зона, 82
Право власності на води, 26, 37–38
Право спеціального водокористування, 70–72
Прибережна захисна смуга, 81

С

Спеціальне водокористування, 67–69
Спори з питань використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів, 88

Ш

Шкідлива дія вод, 85